

การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยใช้
รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E)
สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

THE DEVELOPMENT OF A LEARNING MANAGEMENT PLAN ON
HISTORICAL METHODS IN THE SOCIAL STUDIES, RELIGION, AND
CULTURE LEARNING AREA USING THE 5E INQUIRY-BASED LEARNING
MODEL FOR MATHAYOM SUKSA 1 STUDENTS

¹พระชายคม เวชคง, ²พูลศักดิ์ หอมสมบัติ และ ³เอกชัย ศรีบุรินทร์

¹Phra Chaikhom Vachakhong, ²Poolsak Homsombat and ³Eakachai Sriburin

^{1,2}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

³มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

^{1,2}Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

³Mahamakut Buddhist University, Thailand

¹aat.dof@gmail.com, ²poolsak.mcu@gmail.com, ³eakburin@gmail.com

Received: October 3, 2025; **Revised :**October 20, 2025; **Accepted :** December 10, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตามเกณฑ์ 80/80

¹ นิสิต, คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร., สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ อาจารย์ ดร., สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

และเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนเทศบาลบุระพาอุบล ปีการศึกษา 2568 จำนวน 22 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย ใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยการสุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 1 แผน 2) ข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที (t-test) ผลการศึกษาพบว่า 1. ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้วิชา สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่องวิธีการทางประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เท่ากับ 90.30/80.68 ดังนั้นแผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 80/80 2. นักเรียนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E), วิธีการทางประวัติศาสตร์, กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

Abstract

This research article aimed to examine the effectiveness of the learning management plan on the topic of Historical Methods in the Social Studies, Religion, and Culture learning area using the 5E Inquiry-Based Learning Model for Mathayom Suksa 1 students, based on the 80/80 criterion. It also aimed to compare the learning achievement of Mathayom Suksa 1 students who studied the Historical Methods lesson through the 5 E model, between their pre-test and post-test scores. The sample group consisted of 22 Mathayom Suksa 1 students from Burapha Ubon Municipal School in the academic year 2025, selected by simple random sampling, using the classroom as the unit of randomization. The research instruments included (1) one learning management plan, and (2) a 20-item, four-choice multiple-choice achievement test. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, and t-test. The results revealed that: 1 . The effectiveness of the learning management plan on Historical Methods in the Social Studies, Religion, and Culture subject for Mathayom Suksa 1/1 students was 90.30/80.68. This indicated that the

plan met the required effectiveness criterion of 80/80. 2. The students' post-test learning achievement scores were significantly higher than their pre-test scores at the .05 level.

Keywords: 5 E Inquiry-Based Learning Model, Historical Methods, Social Studies Religion and Culture

บทนำ

การศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ได้กำหนดหลักการที่สำคัญในการจัดการศึกษาของชาติไทย โดยเน้นที่การพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการศึกษา และสามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

หนึ่งในหลักการสำคัญคือ มาตรา 22 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ” นั้นหมายความว่ากระบวนการเรียนรู้ต้องออกแบบมาเพื่อให้สอดคล้องกับความสามารถและความถนัดเฉพาะของแต่ละบุคคล โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมและเห็นคุณค่าของสิ่งที่เรียน นอกจากนี้ มาตรา 24 ของพระราชบัญญัติฯ ยังระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องเน้นการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” หลักการนี้ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาคควรเน้นการพัฒนาทั้งในด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะทางสังคม และคุณธรรม เพื่อให้ผู้เรียนเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีและสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยเฉพาะการสอนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศ อันจะช่วยส่งเสริมให้เกิดมุมมองเชิงประวัติศาสตร์และการคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน (Thompson & White, 2022)

ในชั้นเรียนวิชาประวัติศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่าผู้เรียนบางส่วนขาดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับยุคสมัยและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อสังคมปัจจุบัน อาจเกิดจากวิธีการสอนที่เน้นการท่องจำ ซึ่งไม่สามารถกระตุ้นความสนใจได้อย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้การพัฒนา

แผนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Learner-Centered Approach) ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ โดยการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีบทบาทในการสำรวจและสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) การเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-Based Learning) การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning) และการบูรณาการจัดการเรียนรู้ (Integration of Learning Management) ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้มากขึ้น รวมถึงพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการสื่อสาร งานวิจัยของ (Brown & Green 2022) ระบุว่า การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางช่วยเพิ่มความกระตือรือร้นของผู้เรียนและพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 เช่นเดียวกับที่พบว่าการใช้วิธีการเรียนรู้แบบปรับให้เหมาะสมกับผู้เรียนรายบุคคลสามารถเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแรงจูงใจในการเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ หนึ่งในแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ได้รับการยอมรับว่ามีประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้และความคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน คือ กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 5E (5E Learning Cycle) ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ Engage (สร้างความสนใจ), Explore (สำรวจและค้นหา), Explain (อธิบาย), Elaborate (ขยายความรู้), และ Evaluate (ประเมินผล) กระบวนการนี้ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในกระบวนการเรียนรู้ อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งและต่อเนื่อง (Miller & Taylor, 2021)

แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องวิธีการทางประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ช่วยยกระดับประสิทธิภาพการเรียนรู้ และส่งเสริมให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตามเกณฑ์ 80/80
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงทดลอง ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนเทศบาลบูรพาอุบล ปีการศึกษา 2568 จำนวน 2 ห้องเรียน รวมจำนวนนักเรียนจำนวน 44 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/1 โรงเรียนเทศบาลบูรพาอุบล ปีการศึกษา 2568 จำนวน 22 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย ใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยการสุ่ม (Cluster Sampling Random)

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย 1) สารและมาตรฐานการเรียนรู้ครอบคลุมสาระประวัติศาสตร์ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) และหลักสูตรสถานศึกษา พ.ศ. 2568 2) เนื้อหาวิชา เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ และ 3) รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ Engagement, Exploration, Explanation, Elaboration, และ Evaluation

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แผนการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยสร้างแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 1 แผน รวมเวลาทั้งหมด 3 ชั่วโมง

3.2 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องวิธีการทางประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นแบบทดสอบแบบปรนัย ชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจำนวน 20 ข้อ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 โดยใช้สูตร E_1/E_2 และหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยเปรียบเทียบ t-test

ผลการวิจัย

จากการศึกษาการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้วิชา สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตามเกณฑ์ประสิทธิภาพ 80/80 พบว่า นักเรียนมีผลคะแนนสอบระหว่างเรียน โดยรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 27.09 คิดเป็นร้อยละ 90.30 และหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นักเรียนผลคะแนนสอบหลังเรียน โดยรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 355 คิดเป็นร้อยละ 80.68 ดังนั้น ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้วิชา สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เท่ากับ 90.30/80.68 ดังนั้นแผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ ปรากฏดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ไทย เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน และค่าร้อยละ

นักเรียน จำนวน 22 คน	คะแนนทดสอบก่อนเรียน (20 คะแนน)	คะแนนทดสอบระหว่างเรียน (30 คะแนน) (E_1)	คะแนนทดสอบหลังเรียน (20 คะแนน) (E_2)
Σ	202	596	355
$\bar{X}$	9.18	27.09	16.14
S.D.	3.28	1.90	4.58
P	45.91	90.30	80.68

2. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ ระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน พบว่า นักเรียนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ปรากฏผลดังตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ ระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยการทดสอบ t – test

ทดสอบ	n	คะแนน เต็ม	$\bar{X}$	S.D.	P	t	Sig.
ก่อนเรียน (Pre-test)	22	20	9.18	3.28	45.91	5.60	.000*
หลังเรียน (Post-test)	22	20	16.14	4.58	80.68		

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

จากการศึกษาการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้วิชา สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/1 เท่ากับ 90.30/80.68 ดังนั้น แผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยได้ทำการทดลองกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/1 จำนวน 22 คน ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 โดยทดสอบก่อนเรียน แล้วจึงทดลองสอนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้จำนวน 1 แผน และทำแบบทดสอบย่อย ใบกิจกรรม ประเมินพฤติกรรมระหว่างเรียน และผลงานนักเรียน เมื่อสอนเสร็จจึงทดสอบหลังเรียนซึ่งเป็นชุดเดียวกันกับแบบทดสอบก่อนเรียนแล้วจึงนำคะแนนมาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้วิชา สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม วัฒนธรรม เรื่องวิธีการทางประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/1 โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ซึ่งรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ถือเป็นแนวทางการเรียนการสอนที่ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางการคิดและการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่กำลังอยู่ในวัยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแสวงหาความรู้ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ลักษณะสำคัญของรูปแบบนี้อยู่ที่การจัดลำดับขั้นการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ 5 ขั้นตอน ได้แก่ Engagement, Exploration, Explanation, Elaboration และ Evaluation ซึ่งแต่ละขั้นมีบทบาทต่อการพัฒนาผู้เรียนแตกต่างกันไป ขั้นแรกช่วยกระตุ้นความสนใจและเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับสิ่งที่จะเรียน ทำให้นักเรียนเกิดความอยากรู้และพร้อมที่จะเรียนรู้มากขึ้น ขั้นต่อมาเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สำรวจ ทดลอง และค้นคว้าด้วยตนเอง เป็นการฝึกกระบวนการคิดและการสังเกตอย่างมีเหตุผล เมื่อเข้าสู่ขั้นอธิบาย ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น นำเสนอสิ่งที่ค้นพบ และสร้างองค์ความรู้ด้วยภาษาของตนเอง ส่งผลให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนและมั่นคงยิ่งขึ้น ขั้นขยายความช่วยให้นักเรียนสามารถนำ

ความรู้ไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ใหม่ ๆ ซึ่งเป็นการต่อยอดความคิดและฝึกการเชื่อมโยงความรู้สู่ชีวิตจริง สุดท้ายคือขั้นประเมินผล ที่ไม่เพียงวัดความรู้ แต่ยังเป็นการสะท้อนความเข้าใจและการพัฒนาตนเองของผู้เรียน ดังนั้น รูปแบบ 5E จึงดีสำหรับนักเรียนเพราะช่วยสร้างแรงจูงใจในการเรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ไม่ว่าจะเป็นการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม และการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผลลัพธ์ที่ได้คือผู้เรียนมีความเข้าใจลึกซึ้งมากขึ้น เรียนรู้อย่างมีความหมาย และสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง การที่แผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ สืบเนื่องมาจากแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นได้ผ่านกระบวนการสร้างตามขั้นตอนอย่างมีระบบ โดยศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ปรับปรุง 2560) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้ทราบมาตรฐานการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ ตัวชี้วัดการวัดและประเมินผลศึกษาวิธีการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ตลอดจนศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) นอกจากนี้แผนการจัดการเรียนรู้ได้ผ่านการประเมินการตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการควบคุมงานวิจัยและผู้เชี่ยวชาญก่อนที่จะนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนั้นจึงเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสม ส่งผลให้แผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พัทธรา พลเยี่ยม และ จิตราภรณ์ วงศ์คำจันทร์ (2565) ได้ทำการศึกษาวิจัย การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (5E) ร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามระดับสูง เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (5E) ร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามระดับสูง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 75/75 และเปรียบเทียบตามความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (ร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามระดับสูง) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนโพ้นทองพัฒนวิद्या จำนวน 40 คน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดการจัดการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (5E) ร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามระดับสูง 2) แบบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และ 3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยใช้รูปแบบงานวิจัยแบบกึ่งทดลอง แบบ One-Group Pretest-Posttest Design การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบที (t-test) ผลการวิจัยพบว่า : การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (5E) ร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามระดับสูง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 89.32/80.80 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 2) นักเรียนที่เรียนด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบ

เสาะหาความรู้ 5 ชั้น (5E) ร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามระดับสูง มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. นักเรียนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เนื่องจาก มีขั้นตอนการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยเริ่มต้นจากการศึกษาหลักสูตรแกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม แล้วผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตรสถานศึกษา ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้ฯ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพื่อกำหนดกิจกรรม และจุดประสงค์การเรียนรู้ในแผนการจัดการเรียนรู้จึงทำให้เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ มีความเหมาะสมกับระดับชั้นของนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จึงทำให้นักเรียนรู้สึกมีความสนุกกับการร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน ในครั้งนี้ สามารถทำคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของพีรพัฒน์ สังวร (2565) ได้ทำการศึกษาวิจัย การศึกษาผลการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5Es) ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค Jigsaw เรื่อง Internet of Things (IoT) และ Smart City สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5Es) ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค Jigsaw ตามเกณฑ์ 75/75 เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน และเพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5Es) ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค Jigsaw กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ห้อง 8 โรงเรียนจ่านกร้อง จังหวัดพิษณุโลก ปีการศึกษา 2565 จำนวน 30 คนโดยเลือกกลุ่มตัวอย่างตามสะดวก (Convenience Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แผนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5Es) ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค Jigsaw แบบประเมินความเหมาะสมในองค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ปรนัยชนิด 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ และแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5Es) ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค Jigsaw ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5Es) ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค Jigsaw มีประสิทธิภาพ E1/E2 เท่ากับ 83.67/93.00 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ มีความพึงพอใจระดับ มากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.66 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.08 การวิจัยครั้งนี้สามารถนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5Es) ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค Jigsaw ไปประยุกต์ใช้ในรายวิชา หรือระดับชั้นอื่น ๆ เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ออกแบบตามรูปแบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) มีประสิทธิภาพสูงกว่ามาตรฐานที่กำหนด 1) จากการวัดผลตามเกณฑ์ 80/80 พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง วิธีการทางประวัติศาสตร์ สามารถสร้างประสิทธิภาพระหว่างการเรียนรู้ ($E1 = 90.30$) และผลสัมฤทธิ์หลังการเรียนรู้ ($E2 = 80.68$) สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน แสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมที่มีโครงสร้างเป็นขั้นตอนตาม 5E ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมต่อเนื่องและบรรลุวัตถุประสงค์ทางการเรียนรู้ได้จริง 2) การจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบสืบเสาะหาความรู้ช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผลการเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่าคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมการเรียนรู้แบบ 5E ส่งผลเชิงบวกต่อการพัฒนาความรู้และความเข้าใจของผู้เรียน 3) ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย (Meaningful Learning) กิจกรรมที่ออกแบบให้ผู้เรียนค้นหา ทดลอง สรุป และประยุกต์ใช้ความรู้ ทำให้นักเรียนเกิดทักษะการคิดเชิงเหตุผล การตั้งคำถาม และการตีความจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ส่งผลให้ความรู้ที่ได้ไม่เพียงอยู่ในระดับการจำ แต่เป็นการเข้าใจและสามารถนำไปใช้ได้จริง และ 4) ยืนยันความเหมาะสมของรูปแบบ 5E สำหรับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมต้น จากการใช้ 5E ในเนื้อหาที่เป็นนามธรรมและต้องการการคิดเชิงวิเคราะห์ เช่น วิธีการทางประวัติศาสตร์ ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ มีแรงจูงใจภายใน และเรียนรู้อย่างเป็นระบบมากขึ้น จึงเป็นองค์ความรู้ที่ครูสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนสังคมศึกษาในหัวข้ออื่นๆ ได้เช่นกัน

ดังนั้น การใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) สามารถยกระดับทั้งประสิทธิภาพการสอนและผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม และสามารถใช้เป็นแนวทางพัฒนาการเรียนการสอนในวิชาอื่นที่เน้นการคิดวิเคราะห์เชิงเหตุผลต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน. พุทธศักราช 2551*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กระทรวงศึกษาธิการ (2560). *สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง 2560) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

- พัชรา พลเยี่ยม และ ปาริชาติ ประเสริฐสังข์. (2566). แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (5E) ร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามระดับสูง.. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และนวัตกรรม มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์*, 3(1), 68-85.
- พีรพัฒน์ สังวร. (2565). การศึกษาผลการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5Es) ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค Jigsaw เรื่อง Internet of Things (IoT) และ Smart City สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6. รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- Brown, T., & Green, A. (2022). Learner-centered approaches in 21st-century education: Enhancing engagement and skills development. *Journal of Educational Innovation*, 45(3), 123-135.
- Miller, J., & Taylor, S. (2021). The 5E Learning Cycle: Enhancing critical thinking and learner engagement in modern classrooms. *Journal of Educational Strategies*, 39(2), 78-91.
- Thompson, K., & White, R. (2022). Motivating learners in history education. *Journal of Educational Research*, 48(3), 145- 160

การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง อริยสัจ 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา
ศาสนา และวัฒนธรรม โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์
สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

THE DEVELOPMENT OF A LEARNING MANAGEMENT PLAN ON THE
FOUR NOBLE TRUTHS IN THE SOCIAL STUDIES, RELIGION, AND
CULTURE LEARNING AREA USING THE JIGSAW TECHNIQUE FOR
MATTHAYOM MATHAYOM SUKSA 3 STUDENTS

¹นริทธิพย์ โลห์คำ, ²พระดบัสวิน ปภสฺสโร (แสนสุริวงศ์) และ ³เอกชัย ศรีบุรินทร์

¹Nareethip Lhokam, ²Phra Dabatsawin Pabhassaro (Saensuriwong)

and ³Eakachai Sriburin

^{1,2}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

^{1,2}Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

³มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

³Mahamakut Buddhist University, Thailand

¹nreethip2546@gmail.com, ²babybee8856@hotmail.com, ³eakburin@gmail.com

Received: October 3, 2025; **Revised :** October 20, 2025; **Accepted :**December 10, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องผลการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ วิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง อริยสัจ 4 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง อริยสัจ 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ตามเกณฑ์ 80/80 2) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของ

¹ นิสิต, คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² อาจารย์, คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ อาจารย์ ดร., สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง อริยสัจ 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เทคนิคจิ๊กซอว์ ระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/3 โรงเรียนปทุมพิทยาคม ปีการศึกษา 2568 จำนวน 35 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย ใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยการสุ่ม (Cluster Sampling Random) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 1 แผน 2) ข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบ (t-test) ผลการวิจัยพบว่า 1. ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ วิชาพระพุทธศาสนา เรื่องอริยสัจ 4 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เท่ากับ 80.50/81.90 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 80/80 2. นักเรียนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้เทคนิคจิ๊กซอว์, อริยสัจ 4 , กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

Abstract

Research on the development of a learning management plan for Buddhism on the Four Noble Truths for Mathayom Suksa 3 students. The objectives of this research were 1) to determine the effectiveness of the learning management plan on the Four Noble Truths in the Social Studies, Religion, and Culture subject area for Mathayom Suksa 3 students, based on the 80/80 criterion; and 2) to compare the academic achievement of Mathayom Suksa 3 students learning the learning management plan on the Four Noble Truths in the Social Studies, Religion, and Culture subject area, between pre- and post-test scores using the Jigsaw Technique. The sample used in this research was 35 Mathayom Suksa 3/3 students at Pathum Pittayakhom School, academic year 2025, selected using simple cluster sampling random. Two research instruments were used: 1) one learning management plan; and 2) an achievement test. The study consisted of 30 multiple-choice questions with four options. Data were analyzed using percentages, means, standard deviations, and t-tests. The results revealed: 1. The effectiveness of the Buddhism lesson plan on the Four Noble Truths for Mathayom 3 students was 80.50/81.90, which met the

established criteria of 80/80. 2. Students' post-test achievement scores were significantly higher than their pre-test scores at the .05 level.

Keywords: Jigsaw Technique; Four Noble Truths; Social Studies, Religion, and Culture Learning Area

บทนำ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีจุดมุ่งในการพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนดีมีปัญญามีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายหรือสัมฤทธิ์ผลของการจัดการเรียนการสอนต่อผู้เรียนไว้ว่า ผู้เรียนควรมีคุณธรรมจริยธรรม มีความรู้ ความสามารถในการใช้ความรู้ในชีวิตจริงมีความสุข มีความรักชาติและมีจิตสำนึก ดังนั้นหากพิจารณาจากจุดมุ่งหมายดังกล่าว การจัดการศึกษาได้เน้นให้ผู้เรียน เรียนรู้เพื่อประกอบสัมมาชีพได้ และทำตนให้อยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยหลักสูตรแกนกลางได้จัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อตอบสนอง ต่อจุดมุ่งหมายดังกล่าวโดยเฉพาะเกี่ยวกับศีลธรรม-จริยธรรม โดยได้กำหนดคุณภาพของผู้เรียนว่า ผู้เรียนต้องมีความรู้เกี่ยวกับตนเอง และผู้อื่นที่อยู่รอบข้าง และเชื่อมโยงประสบการณ์ไปสู่โลกกว้าง มีทักษะกระบวนการมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติ ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่น ในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษา ต่อ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2551)

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นหลักสูตรที่เรียนตลอด 12 ปี การศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาจนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ประกอบมาจากหลายแขนงวิชาจึงมีลักษณะสหวิทยาการ โดยนำวิทยาการจากแขนงวิชาต่างๆ บนสาขาสังคมศึกษามาหลอมรวมเข้าด้วยกัน ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ จริยธรรม ประชากรศึกษา สิ่งแวดล้อม รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา ปรัชญา และศาสนา ตามขอบเขตที่กำหนดไว้มีเป้าหมายความคาดหวังที่สำคัญ คือ ให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดี ในวิถีชีวิตประชาธิปไตย ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเหล่านั้นและมีคุณลักษณะต่าง ๆ อันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ผู้เรียนจะต้องรู้จักพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยรู้จักการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์ สามารถเผชิญสถานการณ์ ที่เกิดขึ้น

และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในชีวิตประจำวันได้ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2551)

อริยสัจ 4 หรือความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ถือเป็นหลักธรรมสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา เพราะเป็น “หัวใจของพระธรรมคำสอน” ที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจทั้งปัญหา เหตุของปัญหา วิธีแก้ปัญหา และแนวทางปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความดับทุกข์ได้อย่างเป็นระบบ (พิเชษฐ พลผลี่, 2562) เมื่อบรรจุไว้ในการเรียนการสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จึงมีความสำคัญดังนี้ 1) ด้านการเรียนรู้เชิงวิชาการ โดยการเรียนรู้อริยสัจ 4 ทำให้ผู้เรียนเห็นโครงสร้างของการคิดอย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ คือ การวิเคราะห์ “ทุกข์” เพื่อระบุปัญหาที่แท้จริง การหาสาเหตุของปัญหา (สมุทัย) การแสวงหาทางออก (นิโรธ) และการเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง (มรรค) สิ่งเหล่านี้สอดคล้องกับทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (ฉบับปรับปรุง 2561) เน้นย้ำให้ผู้เรียนมี (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561) 2) ด้านการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การเรียนรู้อริยสัจ 4 ช่วยหล่อหลอมให้นักเรียนมีความสามารถในการรู้ทันอารมณ์และปัญหาของตนเอง เช่น เมื่อเผชิญความเครียดจากการเรียนหรือความสัมพันธ์กับเพื่อน นักเรียนสามารถใช้แนวคิด “อริยสัจ 4” ในการมองว่า ความทุกข์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เป็นธรรมดา (ทุกข์) วิเคราะห์หาสาเหตุ เช่น เกิดจากการไม่เตรียมตัวอ่านหนังสือ (สมุทัย) จากนั้นหาทางแก้ อริยสัจ 4 จึงเป็นแนวทางที่บ่มเพาะคุณธรรมด้านความรับผิดชอบอดทน และการคิดเชิงบวกให้แก่ผู้เรียน 3) ด้านการดำรงชีวิตในสังคม อริยสัจ 4 ไม่ได้เป็นเพียงหลักธรรมเชิงทฤษฎี แต่ยังเป็น “ทักษะชีวิต” ที่ประยุกต์ใช้ได้จริงในสังคมปัจจุบัน โดยช่วยให้นักเรียนรู้จักแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติ รู้จักคิดก่อนตัดสินใจ และมองปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคม อริยสัจ 4 จึงมีความสำคัญต่อการเรียนพระพุทธศาสนาของนักเรียนเพราะเป็นหลักธรรมที่เสริมสร้างทั้งความรู้เชิงวิชาการ ทักษะชีวิต และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ สามารถบูรณาการทั้งในห้องเรียนและการดำเนินชีวิตจริง เป็นฐานให้ผู้เรียนพัฒนาเป็นพลเมืองที่มีเหตุผล คุณธรรม และสามารถแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนปทุมพิทยาคม ยังประสบปัญหาทั้งในด้านครูผู้สอนและผู้เรียน กล่าวคือ ครูผู้สอนส่วนใหญ่มักใช้วิธีการบรรยายเป็นหลัก ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย ไม่เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และไม่สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน ผู้เรียนเองเมื่อเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายก็ขาดความกระตือรือร้นและความสนใจที่จะเรียนรู้ ส่งผลให้การทำความเข้าใจเนื้อหาวิชาเป็นไปอย่างจำกัด

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงให้ความสนใจนำเทคนิคการจัดการเรียนรู้แบบ “จิ๊กซอว์” มาใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน เทคนิคดังกล่าวเป็นรูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือ

(Cooperative Learning) ที่มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการแบ่งปันและเชื่อมโยงองค์ความรู้ โดยครูผู้สอนแบ่งเนื้อหาที่จะเรียนออกเป็นหัวข้อย่อยตามจำนวนสมาชิกในกลุ่ม จากนั้นมอบหมายให้ผู้เรียนแต่ละคนศึกษาในหัวข้อที่ได้รับ เมื่อผู้เรียนที่ศึกษาในหัวข้อเดียวกันจากต่างกลุ่มมาพบปะแลกเปลี่ยนกัน จะทำให้เกิด “กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ” (Expert Group) เพื่อร่วมกันทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง แล้วจึงกลับไปสู่กลุ่มเดิมเพื่อถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับแก่สมาชิกในกลุ่ม ส่งผลให้ผู้เรียนทุกคนได้รับความรู้ครบถ้วนทุกหัวข้อผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน แนวทางนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Aronson, et al. (1978) ผู้พัฒนาเทคนิคการเรียนรู้แบบจิ๊กซอว์ ที่ชี้ให้เห็นว่าการแบ่งบทบาทผู้เรียนให้มีความรับผิดชอบเฉพาะหัวข้อหนึ่ง ๆ ช่วยส่งเสริมทักษะทางสังคมและทักษะทางวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนโดยงานวิจัยของ Slavin (1995) ที่ยืนยันว่าการเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแรงจูงใจในการเรียนรู้ นอกจากนี้ Johnson & Johnson (1999) ยังสนับสนุนว่าสามารถส่งเสริมการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง การแก้ปัญหา และความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์

ดังนั้น การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง อริยสัจ 4 ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จึงนับเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนให้สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง อริยสัจ 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ตามเกณฑ์ 80/80
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง อริยสัจ 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง อริยสัจ 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เทคนิคจิ๊กซอว์ สำหรับนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นการวิจัยเชิงทดลอง ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนปทุมพิทยาคม ปีการศึกษา 2568 จำนวน 4 ห้องเรียน รวมจำนวนนักเรียนจำนวน 150 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/3 โรงเรียนปทุมพิทยาคม ปีการศึกษา 2568 จำนวน 35 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย ใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยการสุ่ม (Cluster Sampling Random)

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย 1) สารและมาตรฐานการเรียนรู้ครอบคลุม สารพระพุทธศาสนา ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) และหลักสูตรสถานศึกษา พ.ศ. 2568 2) เนื้อหาวิชา เรื่อง อริยสัจ 4 และ 3) รูปแบบการจัดการเรียนรู้เทคนิค จิกซอว์

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แผนการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยสร้างแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง อริยสัจ 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เทคนิคจิกซอว์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 1 แผน รวมเวลาทั้งหมด 3 ชั่วโมง

3.2 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง อริยสัจ 4 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นแบบทดสอบแบบปรนัย ชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 30 ข้อ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 โดยใช้สูตร E_1/E_2 และหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยเปรียบเทียบ t-test

ผลการวิจัย

จากการศึกษา การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง อริยสัจ 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยใช้เทคนิคจิกซอว์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ผลการหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้วิชา สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง อริยสัจ 4 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ตามเกณฑ์ประสิทธิภาพ 80/80 พบว่า นักเรียนมีผลคะแนนสอบระหว่างเรียน โดยรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 32.20 คิดเป็นร้อยละ 80.50 และหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นักเรียนผลคะแนนสอบหลังเรียน โดยรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 24.57 คิดเป็นร้อยละ

81.90 ดังนั้น ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ วิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง อริยสัจ 4 ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เท่ากับ 82.08/81.90 ดังนั้นแผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 ดังนั้นแผนการจัดการเรียนรู้ มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ ปรากฏดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่าร้อยละผลการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ วิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง อริยสัจ 4 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

นักเรียน จำนวน 35 คน	คะแนนทดสอบก่อน เรียน (30)	คะแนนทดสอบ ระหว่างเรียน (40) (E ₁)	คะแนนทดสอบหลังเรียน (30) (E ₂)
Σ	415	1,127	860
$\bar{X}$	11.86	32.20	24.57
S.D.	1.73	1.97	2.66
P	39.52	80.50	81.90

2. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ วิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง อริยสัจ 4 ระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนพบว่า นักเรียนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 3 เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ วิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง อริยสัจ 4 ระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยการทดสอบ (t-test) ปรากฏผลดังตาราง

ทดสอบ	n	คะแนน เต็ม	$\bar{X}$	S.D.	P	t	Sig.
ก่อนเรียน (Pre-test)	35	30	11.86	1.73	39.52	35.67	.001*
หลังเรียน (Post-test)	35	30	24.57	2.66	81.90		

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

จากการศึกษา การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง อริยสัจ 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีประเด็นที่สำคัญสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ วิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง อริยสัจ 4 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เท่ากับ 80.50/81.90 ดังนั้นแผนการจัดการเรียนรู้ มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพของแผนการสอนที่สามารถส่งเสริมผู้เรียนทั้งในด้าน “กระบวนการเรียนรู้” และ “ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน” ได้อย่างสมบูรณ์ สาเหตุสำคัญที่ทำให้แผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ได้แก่ 1) การออกแบบกิจกรรมสอดคล้องกับหลักการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) กิจกรรมที่จัดขึ้นเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ลงมือคิด วิเคราะห์ และแลกเปลี่ยนความรู้ ทำให้ผู้เรียนไม่เพียงรับสารจากครูผู้สอน แต่สามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ส่งผลให้เกิดการจดจำและเข้าใจเนื้อหาอย่างลึกซึ้ง 2) การใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือ แบบจิ๊กซอว์ โดยการแบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อยและจัดให้แต่ละคนเป็นผู้เชี่ยวชาญในหัวข้อที่แตกต่างกัน ช่วยกระตุ้นความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง และเสริมสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม จึงทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ครบถ้วนและมีความเข้าใจที่หลากหลาย 3) เนื้อหาสาระมีความสำคัญและเชื่อมโยงกับชีวิตจริง โดยเนื้อหาเรื่อง อริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยการแก้ปัญหาชีวิตอย่างมีระบบ นักเรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตจริง เช่น การวิเคราะห์ปัญหาการเรียนหรือปัญหาความสัมพันธ์กับเพื่อน เมื่อผู้เรียนเห็นความสำคัญของเนื้อหา ย่อมเกิดความสนใจและตั้งใจเรียนมากขึ้น และ 4) กระบวนการเรียนรู้มีความต่อเนื่องและเป็นระบบ ซึ่งแผนการจัดการเรียนรู้ถูกออกแบบให้ผู้เรียนค่อย ๆ สะสมความรู้จากกิจกรรมย่อยไปสู่ความเข้าใจภาพรวม โดยมีการประเมินผลระหว่างเรียน (Formative Assessment) และหลังเรียน (Summative Assessment) อย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้และทักษะได้อย่างมีประสิทธิภาพ และที่สำคัญแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นได้ผ่านกระบวนการสร้างตามขั้นตอนอย่าง มีระบบ โดยศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ปรับปรุง 2560) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้ทราบมาตรฐานการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ ตัวชี้วัดการวัดและประเมินผลศึกษาวิธีการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ตลอดจนศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐาน นอกจากนี้แผนการจัดการเรียนรู้ได้ผ่านการประเมินการตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข ตามข้อเสนอแนะ ของคณะกรรมการควบคุมงานวิจัยและผู้เชี่ยวชาญก่อนที่จะนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนั้น จึงเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสม ส่งผลให้แผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของรัตติกาล เพียรเสมอ และทชัชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ (2566) ได้ทำการศึกษาวิจัย การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคจิ๊กซอว์ สาระหน้าที่

พลเมือง นักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคจิ๊กซอว์ สารหน้าที่พลเมือง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

2. นักเรียนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เนื่องจาก มีขั้นตอนการสร้างแผนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยเริ่มต้นจากการศึกษาหลักสูตรแกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม แล้วผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตรสถานศึกษา ตัวชี้วัดและสาระการจัดการเรียนรู้ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพื่อกำหนดกิจกรรม และจุดประสงค์การเรียนรู้ในแผนการจัดการเรียนรู้จึงทำให้เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้มีความเหมาะสมกับระดับชั้นของนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จึงทำให้นักเรียนรู้สึกมีความสุขกับการร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน ในครั้งนี้สามารถทำคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตรา สมสุข และอาลัย จันทรพาณิชย์ (2567) ได้ทำการศึกษาวิจัย การพัฒนาชุดการเรียนรู้ เรื่อง พุทธประวัติด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนชุมชนบ้านหัวพลวง (รัฐพรหมณีอุทิศ) อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) หาประสิทธิภาพการพัฒนาชุดการเรียนรู้ เรื่อง พุทธประวัติ ด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนชุมชนบ้านหัวพลวง (รัฐพรหมณีอุทิศ) 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนจากการใช้ชุดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ เรื่อง พุทธประวัติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนชุมชนบ้านหัวพลวง (รัฐพรหมณีอุทิศ) และ 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ เรื่อง พุทธประวัติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนชุมชนบ้านหัวพลวง (รัฐพรหมณีอุทิศ) ประชากรใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 โรงเรียนชุมชนบ้านหัวพลวง (รัฐพรหมณีอุทิศ) จำนวน 22 คน เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ชุดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ จำนวน 5 ชุด แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน จำนวน 30 ข้อ และแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดการเรียนรู้ด้วยชุดการเรียนรู้ เรื่อง พุทธประวัติ เทคนิคจิ๊กซอว์ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า จำนวน 10 ข้อ การวิเคราะห์ข้อมูล ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า 1) ผลการพัฒนาชุดการเรียนรู้ เรื่อง พุทธประวัติด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่า มีประสิทธิภาพโดยรวม (E_1/E_2) เท่ากับ 83.45/82.27 2) ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีต่อชุดการเรียนรู้ เรื่อง พุทธประวัติ ด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่า นักเรียนมีผลการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และ 3) ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดการพัฒนาชุดการเรียนรู้

เรื่อง พุทธประวัติ ด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่า ความพึงพอใจ ของนักเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยค่าเฉลี่ยรวมทุกด้านเท่ากับ 4.80

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้สูงกว่ามาตรฐานเกณฑ์ 80/80 จากผลการวัด ประสิทธิภาพพบว่า แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง อริยสัจ 4 ที่ออกแบบตามเทคนิคจิ๊กซอว์ มีค่าความมีประสิทธิภาพเท่ากับ $E_1 = 80.50$ และ $E_2 = 81.90$ สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (80/80) แสดงให้เห็นว่า การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นระบบ มีขั้นตอนการทำงานร่วมกัน และให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ตลอดกระบวนการ สามารถสร้างการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของรายวิชาได้จริง

การจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยผลการเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่าคะแนนหลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สะท้อนให้เห็นว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือช่วย ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากขึ้น และสามารถจดจำเนื้อหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย (Meaningful Learning) กิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนค้นคว้า แลกเปลี่ยนความรู้ และทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในหัวข้อที่ได้รับมอบหมาย ส่งผลให้ผู้เรียนได้พัฒนา ทักษะการคิดเชิงเหตุผล การสื่อสารและการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ ทำให้เกิดความเข้าใจ ที่มีโครงสร้างและสามารถประยุกต์ใช้กับสถานการณ์จริงได้ 4) เทคนิคจิ๊กซอว์เหมาะสมอย่างยิ่งต่อ การจัดการเรียนรู้ในรายวิชาพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหัวข้อที่มีลักษณะเป็นนามธรรม เช่น อริยสัจ 4 เพราะสามารถกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ลดความเบื่อหน่าย และเพิ่มแรงจูงใจภายใน ทำให้การ เรียนรู้มีความต่อเนื่องและมีระบบ ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนพัฒนาสูงขึ้นอย่างชัดเจน

การใช้เทคนิคจิ๊กซอว์ในการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาไม่เพียงช่วยยกระดับ ประสิทธิภาพการสอนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน แต่ยังสร้างพื้นฐานการเรียนรู้เชิง วิเคราะห์และการทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ จึงสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอน ในหัวข้ออื่นของกลุ่มสาระสังคมศึกษา รวมถึงรายวิชาที่มุ่งเน้นทักษะการคิดวิเคราะห์และการ เรียนรู้ร่วมมือได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

- พิเชษฐ พลละมี. (2562). *หลักพุทธธรรมเพื่อการศึกษา*. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- รัตติกาล เพียรเสมอและทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ. (2566). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบ ร่วมมือ
เทคนิคจิ๊กซอว์ สาระหน้าที่พลเมือง, *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา*, 6(2), 459-468
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2561)*. กรุงเทพฯ: ชุมชนสมสกรณ์
การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2551). *แนวทางการบริหารจัดการหลักสูตร ตามหลักสูตร
แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: ชุมชนสมสกรณ์
การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สุพัตรา สมสุข และอาลัย จันทร์พาณิชย์. (2567). การพัฒนาชุดการเรียนรู้ เรื่อง พุทธประวัติด้วย
เทคนิคจิ๊กซอว์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนชุมชนบ้านหัวพลวง (รัฐพรหม
มณีอุทิศ) อำเภอท่าตะโกจังหวัดนครสวรรค์, *วารสารวิจัยและวิชาการบรรพชน*, 2(1),
1-17
- Aronson, E., Blaney, N., Stephan, C., Sikes, J., & Snapp, M. (1978). *The jigsaw
classroom*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1999). *Learning together and alone: Cooperative,
competitive, and individualistic learning (5th ed.)*. Boston: Allyn & Bacon.
- Slavin, R. E. (1995). *Cooperative learning: Theory, research, and practice (2nd ed.)*.
Boston: Allyn & Bacon.

การสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุภายใต้การแพร่ระบาดของ
ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จังหวัดชัยภูมิ
THE HEALTH PROMOTION FOR THE ELDERLY IN TIME THE
EPIDEMIC SITUATION OF CORONAVIRUS 2019
IN CHAIYAPHUM PROVINCE

¹ปาริชาติ ปากขำนิ, ²ภาณุวัฒน์ ปากขำนิ และ ³ธมลวรรณ สวัสดิ์สิงห์

¹Parichat Pakchumni, ²Panuwat Pakchumni and ³Thamolwan Sawatsing

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ, ประเทศไทย

^{1,2,3}Chaiyaphum Rajabhat University, Thailand

¹parichat.sa@cpru.ac.th, ²panuwatlae@gmail.com, ³sawatsing@gmail.com

Received: November 22, 2025; **Revised:** December 10, 2025; **Accepted :**December 21, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้วงจร PAOR มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและประเมินรูปแบบการการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุภายใต้การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จังหวัดชัยภูมิ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานสาธารณสุข เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแย้ อาสาสมัครสาธารณสุข และผู้สูงอายุ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง โปรแกรมการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในงานวิจัย สถิติเชิงพรรณนา และ Wilcoxon Signed Rank Test ผลการวิจัยพบว่า ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการส่งเสริมสุขภาพตามหลัก 3อ 2) ด้านสุขภาพกาย 3) ด้านจิตใจ 4) ด้านสังคม 5) ด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเชื่อมโยงประสานกัน

¹อาจารย์, สาขาวิชาสาธารณสุขชุมชน คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ

²อาจารย์, สาขาวิชาพลศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ

³อาจารย์, คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ

เพื่อให้เกิดการสร้างสุขภาพผู้สูงอายุภายใต้สถานการณ์การระบาดของโรค หลังจากการใช้รูปแบบที่สร้างขึ้น พบว่า ผู้สูงอายุมีการสร้างเสริมสุขภาพภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) ได้แก่ ด้านความรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 การรับรู้ประโยชน์ของการปฏิบัติตัวในการสร้างเสริมสุขภาพ การรับรู้อุปสรรคในการปฏิบัติตัวในการสร้างเสริมสุขภาพ การรับรู้ความสามารถของตนเองต่อการสร้างเสริมสุขภาพ และพฤติกรรมการสร้างเสริมสุขภาพ

คำสำคัญ : การสร้างเสริมสุขภาพ, ผู้สูงอายุ, โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 , โรคโควิด-19

Abstract

This research is an action research study using the PAOR cycle. The objective is to develop and evaluate a health promotion model for the elderly during the outbreak of coronavirus disease 2019 in Chaiyaphum Province. Population and sample such as officials from public health agencies, officials from Huai Yae Subdistrict administrative organization, public health volunteers and the elderly. Research tools namely Instruments used in the experiment is Elderly Health Promotion Program under the Situation of the Coronavirus Disease 2019 Outbreak, Tools used to collect data is questionnaire. Statistics used in research Descriptive statistics and Wilcoxon Signed Rank Test. The research results found that consists of 5 aspects: 1) Health promotion according to the 3 A principles 2) Physical health 3) Mental health 4) Social health 5) Environmental health. Which are linked together to create health for the elderly under the COVID-19 pandemic situation. After using the created model, it was found that elderly people had significantly increased health promotion activities during the epidemic situation ($p < 0.001$) as follows: knowledge about prevention of coronavirus disease 2019, recognition of the benefits of health promotion practices, perception of barriers to health promotion practice, self-efficacy in health promotion and health promotion behavior.

Keywords: Health promotion, Coronavirus 2019, COVID-19, elderly, health, Coronavirus 2019

บทนำ

โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสาย 2019 นับเป็นเชื้อโคโรนาสายพันธุ์ที่ 7 ที่ก่อโรคในคน (Human coronavirus HCoV) เชื้อไวรัสนี้สามารถแยกได้จากผู้ป่วยที่มีอาการปอดอักเสบคล้ายโรคซาร์ส ปัจจุบันจึงมีรายงานพบไวรัสโคโรนาที่ก่อโรคในคนประกอบด้วย กลุ่มก่อโรคไม่รุนแรงจำนวน 4 สายพันธุ์ ได้แก่ HCoV-229E, HCoV-OC43, HCoV-NL63 และ HCoV-HKU1 และกลุ่มก่อโรครุนแรงจำนวน 2 สายพันธุ์ ได้แก่ ไวรัสซาร์ส (Severe acute respiratory syndrome coronavirus: SARS-CoV) และไวรัสเมอร์ส (Middle East respiratory syndrome coronavirus: MERS-CoV) ซึ่งทั้งสองสายพันธุ์ถูกจัดอยู่ใน Betacoronavirus (Li X, 2019) องค์การอนามัยโลกหรือ World Health Organization (WHO) กำหนดชื่อสำหรับเรียกโรคทางเดินหายใจที่เกิดจากไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ว่า Coronavirus disease 2019 (COVID-19) กระทรวงสาธารณสุขของประเทศไทยเรียกว่า “โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019” International Committee on Taxonomy of Viruses: ICTV ได้กำหนดให้ใช้ severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 หรือ SARS-CoV-2 เป็นชื่อทางการของไวรัส (WHO, 2023) องค์การอนามัยโลกจึงได้ประกาศว่า COVID-19 เป็นโรคระบาดครั้งใหญ่ระดับโลก (Pandemic) เมื่อวันที่ 30 เดือนมกราคม พ.ศ. 2563 คาดว่าเกิดการแพร่เชื้อไวรัส SARS-CoV-2 ไปยังประชากรโลกมากถึงร้อยละ 70 รายงานของ WHO เมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2567 มีผู้ติดเชื้อรวมทั่วโลก 775 ล้านคน (WHO, 2024) กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขระบุว่าในปี พ.ศ. 2566 พบผู้ป่วย COVID-19 ทั้งหมด 652,868 ราย เสียชีวิต 848 ราย จึงได้มีการคาดการณ์ว่าปี 2567 จะพบผู้ป่วยประมาณ 649,520 ราย

จากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 รัฐบาลได้ประกาศมาตรการควบคุมการแพร่ระบาดเชื้อโควิด-19 เช่น การล็อกดาวน์ การเคอร์ฟิว ปิดสถานที่เสี่ยงในชุมชน ปิดตลาด ปิดโรงเรียน รวมถึงการลดจำนวนผู้ป่วยนอกในคลินิกโรคเรื้อรังในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและโรงพยาบาลชุมชน เป็นต้น และยังส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนวงกว้างและเกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น ปัญหาการแพทย์และสาธารณสุข ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาเศรษฐกิจ รวมถึงปัญหาสังคม โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้มีโรคประจำตัว ผู้พิการ เด็ก ผู้หญิง คนเร่ร่อน (Yodmai, K, 2021) นอกจากนี้ยังพบว่าสังคมไม่ยอมรับให้ผู้ป่วยติดเชื้อโควิด-19 กลับเข้าสู่ชุมชน รวมถึงไม่ยอมรับสมาชิกในครอบครัวผู้ป่วยติดเชื้อโควิด-19 ไม่ให้ออกมาใช้ชีวิตตามปกติ จึงนำไปสู่การปกปิดข้อมูล และการกักตัวในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดโรคโควิด-19 ซึ่งส่งผลให้ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุได้รับผลกระทบทางด้านสุขภาพมากที่สุด โดยผู้สูงอายุมีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคได้ง่าย อีกทั้งในผู้สูงอายุที่จำเป็นต้องไปโรงพยาบาล ที่พบปัญหาการให้บริการทางแพทย์ที่ต้องเวลามากขึ้น เนื่องจากการเพิ่มขึ้นขั้นตอนป้องกันการแพร่ระบาดตามมาตรการการควบคุมโรค

ส่งผลให้เกิดความเครียดตามมา ทางด้านเศรษฐกิจผู้สูงอายุไม่มีงานทำจำเป็นต้องพึ่งพารายได้ลูกหลาน ลูกหลานบางส่วนตกงาน ว่างาน ขาดรายได้ส่งเสียครอบครัว ด้านสังคมพบปัญหาการปรับตัวตามมาตรการสังคมต่างๆ การสวมหน้ากากอนามัยก่อนออกจากบ้าน ความเพียงพอของเจลแอลกอฮอล์ล้างมือ และพฤติกรรมล้างมือบ่อยๆ รวมการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ หรือ บุญประเพณีของชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องหลีกเลี่ยงจัดกิจกรรม นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ได้แก่ เพศ พบว่าเพศชายและเพศหญิงมีการรับรู้สภาวะเครียดก่อนและแสดงพฤติกรรมต่างกัน อายุที่มากขึ้นความเสื่อมจะเพิ่มตาม ทักษะความสามารถต่างๆ การช่วยเหลือพึ่งพาตนเองลดลง โรคประจำตัวและสถานภาพสมรสส่งผลต่ออารมณ์และสุขภาพจิตใจ ระดับการศึกษาทำให้มีมุมมองการใช้ชีวิต ความพอใจในชีวิต รายได้ส่งผลการดำเนินชีวิตและตอบสนองต่อความต้องการการอยู่อาศัยสมาชิกครอบครัวที่ดูแลรักใคร่กันเป็นสิ่งสำคัญในสังคมไทย การเป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนและเสริมสร้างกำลังใจผู้สูงอายุ การเป็นสมาชิกกองทุนเพื่อช่วยเหลือสนับสนุนการดำรงชีพผู้สูงอายุ

ดังนั้นการการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุภายใต้การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จังหวัดชัยภูมิ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะกลุ่มผู้สูงอายุมีความเสี่ยงสูงต่อการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 มากกว่าประชากรกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัวจะเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยได้ง่ายและความรุนแรงอันตรายถึงชีวิต ทั้งนี้ในช่วงการแพร่ระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019สังคมได้ตระหนักเรื่องการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุเป็นพิเศษ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจความเข้าใจสถานการณ์การแพร่ระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่แข็งแรง ปราศจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และมีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุภายใต้การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อประเมินการการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุภายใต้การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จังหวัดชัยภูมิ

วิธีดำเนินการวิจัย

การสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นการศึกษาวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้วงจร PAOR สามารถแบ่งการศึกษาออกได้เป็น 4 ขั้นตอน คือ ขั้นวางแผน ขั้นปฏิบัติตามแผน ขั้นสังเกตและบันทึกผล และขั้นสะท้อนผล คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ประชากรและกลุ่มตัวอย่างโดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่งเป็นผู้พัฒนารูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพฯ และกลุ่มที่สองคือกลุ่มผู้สูงอายุเข้าร่วมโครงการการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ กลุ่มที่หนึ่งเป็นผู้พัฒนารูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพ ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานสาธารณสุข เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแอ๋ อาสาสมัครสาธารณสุข และตัวแทนผู้สูงอายุ กลุ่มที่สองคือกลุ่มผู้สูงอายุเข้าร่วมโครงการการสร้างเสริมสุขภาพที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตบ้านใหม่สามัคคี ตำบลห้วยแอ๋ อำเภอนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ รวมจำนวนผู้สูงอายุ 50 คน

กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้กลุ่มที่หนึ่งเป็นผู้พัฒนารูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพ ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานสาธารณสุขจำนวน 1 คน เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแอ๋ จำนวน 1 คน อาสาสมัครสาธารณสุข จำนวน 2 คน และตัวแทนผู้สูงอายุจำนวน 5 คน กลุ่มที่สองคือกลุ่มผู้สูงอายุเข้าร่วมโครงการการสร้างเสริมสุขภาพที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่อาศัยที่บ้านใหม่สามัคคี ตำบลห้วยแอ๋ อำเภอนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ที่ผ่านการคัดเลือกมาโดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกเข้ามาใช้ในการศึกษา 1) ผู้สูงอายุที่มีผลการคัดกรอง ADL ที่มีค่าคะแนนตั้งแต่ 12 คะแนนขึ้นไป ที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 2) สามารถสื่อสารเป็นภาษาไทยได้ 3) ไม่มีอาการเจ็บป่วยที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าร่วมโปรแกรม 4) ผู้สูงอายุยินยอมเข้าร่วมการวิจัยด้วยความสมัครใจ ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งหมดจำนวน 20 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง โดยการใช้โปรแกรมการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) โดยการใช้แบบสอบถามทั้งหมด 5 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป ด้านความรู้เกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ด้านการรับรู้ประโยชน์ของการปฏิบัติตัวในการสร้างเสริมสุขภาพ ด้านการรับรู้อุปสรรคในการ

ปฏิบัติการพฤติกรรมในการสร้างเสริมสุขภาพ ด้านการรับรู้ความสามารถของตนเองต่อการสร้างเสริมสุขภาพ และด้านพฤติกรรมการป้องกันโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

3.2 สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ ด้านประเมนการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุภายใต้การแพร่ระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ใช้สถิติ Wilcoxon Signed Rank Test

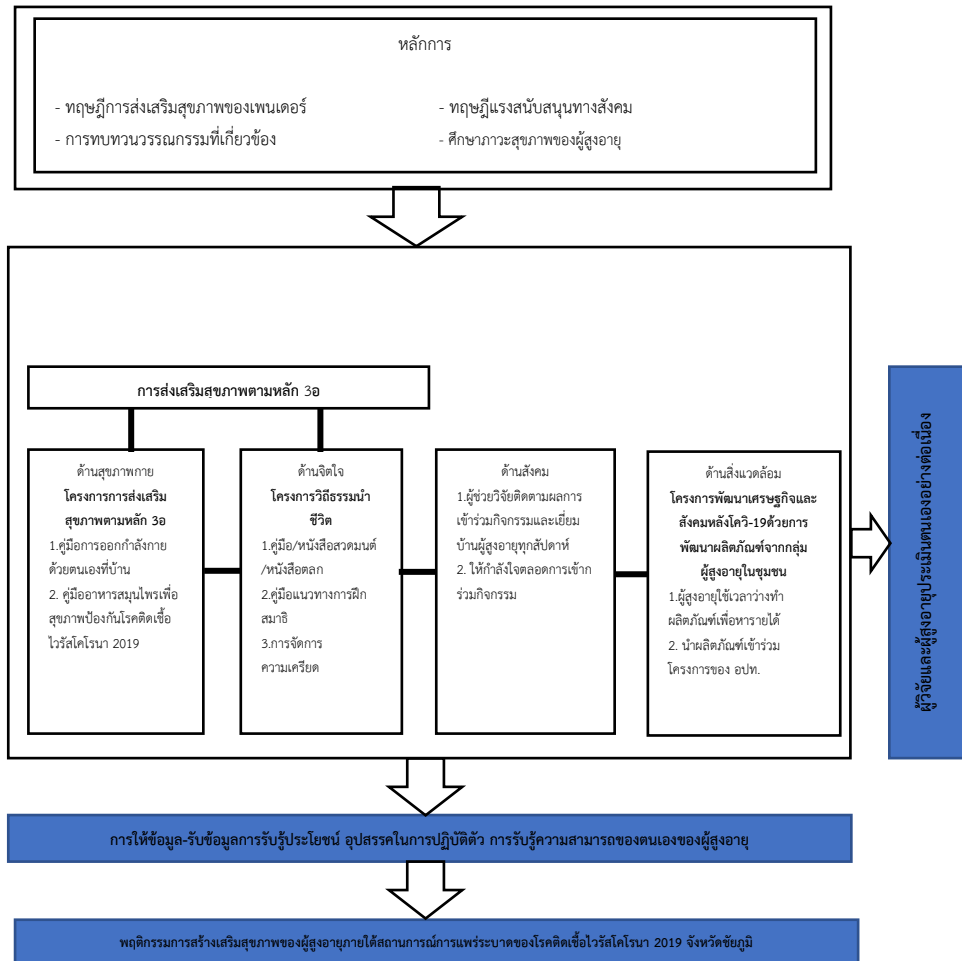
3.3 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

การวิจัยสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นการศึกษาวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้วงจร PAOR สามารถแบ่งการศึกษาออกได้เป็น 4 ขั้นตอน คือ ขั้นวางแผน ขั้นปฏิบัติตามแผน ขั้นสังเกตและบันทึกผล และขั้นสะท้อนผลผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 16 คน ร้อยละ 80.00 อายุเฉลี่ย 70.61 จบระดับประถมศึกษา จำนวน 18 คน ร้อยละ 90.00 มีรายได้ต่ำกว่า 4,000 ต่อเดือน จำนวน 14 คน ร้อยละ 70.00 รายได้ไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต จำนวน 16 ร้อยละ 80.00 ประกอบอาชีพเกษตรกร จำนวน 13 ร้อยละ 65.00 มีโรคประจำตัว จำนวน 15 คน ร้อยละ 75.00 การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตด้านสุขภาพจิตและด้านการเงิน จำนวนด้านละ 8 คน ร้อยละ 40.00 เท่ากัน มีประวัติการรับวัคซีนป้องกันโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จำนวน 20 คน ร้อยละ 100 และสมาชิกในครอบครัวเคยติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จำนวน 18 คน ร้อยละ 90.00

2. รูปแบบในการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยดำเนินการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุติดตามการดำเนินกิจกรรมของผู้สูงอายุทุกสัปดาห์ สามารถแสดงผลได้ดังนี้

3. ความรู้เกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ก่อนทดลองผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 85.00 หลังการทดลองผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อยู่ในระดับสูง จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 80.00 ด้านการรับรู้ประโยชน์ของการปฏิบัติตัวในการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หลังการทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (Mean Rank = 2.85 Z = 4.002 p = 0.001) การรับรู้อุปสรรคในการปฏิบัติตัวในการป้องกันโรคหลังการทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (Mean Rank = 0.27 Z = 4.018 p = 0.001) การรับรู้ความสามารถของตนเองต่อการสร้างเสริมสุขภาพ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (Mean Rank = 0.21 Z = 4.101 p = 0.001) พฤติกรรมการสร้างเสริมสุขภาพ

หลังการทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (Mean Rank =0.21 Z =4.009 p = 0.001)รายละเอียดดังตารางที่ 1 และตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 11 การเปรียบเทียบการรับรู้รายด้าน และพฤติกรรมในการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเข้าร่วมโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพ (n = 20)

การรับรู้	M	Mean Rank	ระดับ	Z	p-value
1. การรับรู้ประโยชน์ของการปฏิบัติตัวในการป้องกันโรค					
ก่อนการทดลอง	9.09	3.20	ต่ำ	4.002	0.001*
หลังการทดลอง	14.59	2.85	ปานกลาง		
2. การรับรู้อุปสรรคในการปฏิบัติตัวในการ p-value					
ก่อนการทดลอง	1.98	0.17	ปานกลาง	4.018	0.001*
หลังการทดลอง	2.56	0.27	สูง		
3. การรับรู้ความสามารถของตนเองต่อการสร้างเสริมสุขภาพ					
ก่อนการทดลอง	1.74	0.49	ต่ำ	4.101	0.001*
หลังการทดลอง	2.49	0.21	สูง		
4. พฤติกรรมการสร้างเสริมสุขภาพ					
ก่อนการทดลอง	2.11	0.16	ปานกลาง	4.009	0.001*
หลังการทดลอง	2.49	0.21	สูง		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยใช้สถิติ Wilcoxon Signed Rank Test

ตารางที่ 22 การเปรียบเทียบความรู้เกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของผู้สูงอายุก่อนและหลังการเข้าร่วมโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพ (n = 20)

ความรู้เกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019	ก่อนการทดลอง		หลังการทดลอง	
	จำนวน	(ร้อยละ)	จำนวน	(ร้อยละ)
ระดับสูง	0	(0.00)	16	80.00
ระดับปานกลาง	17	(85.00)	4	20.00
ระดับต่ำ	3	(15.00)	0	(0.00)

อภิปรายผล

จากการศึกษาการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

รูปแบบในการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยดำเนินการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุติดตามการดำเนินกิจกรรมของผู้สูงอายุทุกสัปดาห์ โดย พบว่า สุขภาพผู้สูงอายุด้านร่างกาย ได้พัฒนาโดยการดำเนินโครงการการ

ส่งเสริมสุขภาพตามหลัก 3อ ด้านสุขภาพจิตดำเนินโครงการวิถีธรรมนำชีวิต รวมไปถึงการจัดทำคู่มือ/หนังสือสวดมนต์/หนังสือการ์ตูนตลก และคู่มือการฝึกสมาธิให้แก่ผู้สูงอายุไปปฏิบัติด้วยตนเองที่บ้าน ด้านสังคมมีการจัดการความเครียดให้กับผู้สูงอายุ โดยมีผู้ช่วยวิจัยเข้าไปติดตามผล การเข้าร่วมกิจกรรมทุกสัปดาห์และให้กำลังใจตลอดการเข้าร่วมกิจกรรม ผลการศึกษาด้านความรู้เกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 การรับรู้ประโยชน์ของการปฏิบัติตัวในการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 การรับรู้อุปสรรคในการปฏิบัติตัวในการป้องกันโรค การรับรู้ความสามารถของตนเองต่อการสร้างเสริมสุขภาพ และพฤติกรรมการสร้างเสริมสุขภาพหลังการทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง ซึ่งภายหลังการทดลองผู้สูงอายุมีความพึงพอใจและรู้สึกคลายความวิตกกังวลมากกว่าก่อนทดลอง เนื่องจากผู้สูงอายุได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเจ้าหน้าที่หรือผู้วิจัยเพื่อเป็นแรงสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีกำลังใจและมีเพื่อนได้คอยพูดคุยคลายเครียด และด้านสิ่งแวดล้อม ผู้สูงอายุขาดรายได้หลักจากการรับจ้างขายผัก ผลไม้ ผู้วิจัยจึงเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุที่มีความสามารถได้ใช้เวลาว่างสร้างเสริมผลิตภัณฑ์เพื่อหารายได้ โดยมีการประสานกันกลุ่มส่งเสริมรายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแอ่งในการเผยแพร่และหาตลาดในขายผลิตภัณฑ์ ในส่วนผู้สูงอายุที่ยังไม่มีอาชีพให้ทดแทนอาชีพเดิมที่ขาดรายได้ ก็ให้ผู้วิจัย ได้ช่วยนำความรู้ไปสอนการทำเครื่องจักรสาร จัดหาคู่มือให้แก่ผู้สูงอายุ หรือการให้ความรู้เกี่ยวกับการทำเหรียญโปรยทานเพื่อจัดจำหน่าย สอดคล้องกับ Lucineide da Silva Santos (2021) ได้ศึกษาผลของการทำกิจกรรมทางกายต่อความวิตกกังวล ภาวะซึมเศร้าและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน ผลการศึกษาพบว่า การออกกำลังกายมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต และสภาพจิตใจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และกิจกรรมทางกายสามารถป้องกันความวิตกกังวลและภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุได้ สอดคล้องกับ Magda M. Mohsen (2024) ได้ทำการศึกษา ผลของโปรแกรมทางการพยาบาลต่อความรู้ การปฏิบัติตัว และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า ความรู้ การปฏิบัติตัว และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ศึกษาในกลุ่มทดลองดีขึ้นกว่าก่อนการทดลอง

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

การพัฒนาและสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโรคระบาดอื่นๆที่ดีขึ้น นอกจากการพัฒนาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุควรมีการดูแล ช่วยเหลือให้ผู้สูงอายุมีอาชีพหรืออาชีพเสริมที่เหมาะสมกับวัย มีการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุในเรื่องโรคประจำตัว และมีการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุในรายได้จากการประกอบอาชีพ เนื่องมาจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลทำให้ผู้สูงอายุขาดรายได้ และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 แก่ผู้สูงอายุ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2562). สถิติผู้สูงอายุ ณ วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2566 แยกตามตำบล. Retrieved from <http://www.dop.go.th/th/know/1/238> (สืบค้นวันที่ 25 มีนาคม 2566).
- กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2563). สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย. Retrieved from <http://www.dop.go.th/th/know/1/275> (สืบค้นวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2566).
- กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2563). สรุปรายงานการป่วย พ.ศ. 2563. Retrieved from http://bps.moph.go.th/new_bps/%E0%B8%AA%E0%B8%A3%E0%B8%B8%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%87%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%9B%E0%B9%88%E0%B8%A7%E0%B8%A2 (สืบค้นวันที่ 14 มีนาคม 2566).
- ฐานญา สมภู, และ คณิต เขียววิชัย. (2562). การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมภาวะพหุพลังของชมรมผู้สูงอายุไทย. วารสารวิชาการศิลปศาสตร์ประยุกต์, 12(1).
- ทะนงศักดิ์ ยิ่งรัตนสุข, ภาณุวัฒน์ เชิดเกียรติกุล, และปณิตา วรรณพิรุณ. (2558). การพัฒนาการเรียนรู้และอาชีพของผู้สูงอายุ: การทดสอบรูปแบบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมภาวะพหุพลัง. มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี
- ปาริชาติ ญาตินิยม. (2547). ลักษณะภาวะพหุพลัง : กรณีศึกษาผู้สูงอายุไทยที่มีชื่อเสียง. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/1970>
- นงลักษณ์ บุญเฑียร, & นิทรา กิจธีระวุฒิมงษ์. (2563). ปัจจัยทำนายการสูงวัยอย่างมีพลังของผู้สูงอายุอำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท. วารสารพยาบาลทหารบก, 21(1), 224-234
- พินิจ ฟาอำนวนยผล. (2561). การวิจัยทบทวนตัวชี้วัดและระบบข้อมูลเพื่อติดตามประเมิน Active ageing สำหรับประเทศไทย ภายใต้แผนงานบริหารจัดการโครงการวิจัยท้าทายไทย กลุ่มเรื่อง Active and Productive ageing. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- Li X, Luk H, Lau S, Woo P.(2019). Human coronavirus: General features. Biomedical Sciences 2019; B978-0-12-801238-3.95704-0
- Lucineide da Silva Santos.(2021). The effects of physical activity on anxiety, depression, and quality of life in elderly people living in the community. PMID: 30994779 DOI: 10.1590/2237-6089-2017-0129.

- Magda M. Mohsen.(2024). *Effect of Stress Self-Management Intervention on Enhancing Stress level, Self-Efficacy, and Outcomes of Older Adults with Varying Chronic Diseases*. Menoufia Nursing Journal. Volume 9, Issue 2, April 2024, Pages 89-104
- Tesch-Roemer C. (2012). *Active ageing and quality of life in old age*. UN.
- World Health Organization. *Naming the coronavirus disease (COVID-19) and the virus that causes it [Internet]*. [cited 2023 Feb 26]. Available from: [https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technicalguidance/naming-the-coronavirus-disease-\(covid-2019\)-and-the-virus-that-causes-it](https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technicalguidance/naming-the-coronavirus-disease-(covid-2019)-and-the-virus-that-causes-it).
- World Health Organization. *Number of COVID-19 cases reported to WHO (cumulative total) World [Internet]*. [cited 2024 Apr 24]. Available from: <https://data.who.int/dashboards/covid19/cases>.
- Worawet, S. (2009). *Poverty and financial security of the elderly in Thailand*. Ageing International, 33(1), 50-61.
- Yang, Y., Meng, Y., & Dong,P. (2020). *Health, security and participation: A structural relationship modeling among the three pillars of active ageing in China*. International Journal of Environmental Research and Public Health, 7(19), 7255.
- Yodmai, K. (2021). *Factors Associated with Good COVID-19 Preventive Behaviors Among Older Adults in Urban Communities in Thailand*. Journal of Primary Care & Community Health. 12, (1-9).

การสอนสังคมศึกษาในบริบทโลกไร้พรมแดน TEACHING SOCIAL STUDIES IN THE BORDERLESS WORLD CONTEXT

¹พูลศักดิ์ หอมสมบัติ

¹Poolsak Homsombat

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

poolsak.mcu@gmail.com

Received: June 30, 2025; **Revised :** December 10, 2025; **Accepted :** December 14, 2025

บทคัดย่อ

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเชื่อมโยงผู้คนและข้อมูลข่าวสารทั่วโลกเข้าด้วยกันอย่างรวดเร็วและไร้พรมแดน การสอนสังคมศึกษาจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวทางและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ที่เกิดขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความสามารถทางสังคมที่สำคัญ สามารถเข้าใจและเคารพความแตกต่างทางวัฒนธรรม รวมทั้งตระหนักถึงบทบาทและความรับผิดชอบของตนในฐานะพลเมืองของโลกอย่างแท้จริง โดยบทความนี้นำเสนอแนวคิดและแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาที่เน้นการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ซึ่งผู้เรียนไม่เพียงรับข้อมูลอย่างเดียวแต่มีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ผ่านกิจกรรมหลากหลายที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงข้อมูลและประสบการณ์จากทั่วโลก รวมถึงการส่งเสริมจิตสำนึกพลเมืองโลก (Global Citizenship) เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกัน การสื่อสาร และความสามารถในการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งการนำเสนอแนวทางนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตในสังคมโลกยุคใหม่ได้อย่างมีคุณภาพ มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และพร้อมที่จะเป็นพลเมืองโลกที่มีบทบาทสร้างสรรค์ในอนาคต

คำสำคัญ: การสอนสังคมศึกษา, โลกไร้พรมแดน, พลเมืองโลก, การเรียนรู้ศตวรรษที่ 21

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร., สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Abstract

In the era of globalization, where information technology and communication rapidly and seamlessly connect people and data around the world, the teaching of social studies must adapt its approaches and instructional methods to align with this new context. This is essential to enable learners to develop key social competencies, understand and respect cultural differences, and become aware of their roles and responsibilities as global citizens. This article presents concepts and approaches to social studies instruction that emphasize the integration of active learning processes. Learners are not merely passive recipients of information but actively participate in constructing knowledge through various activities connected to real-life experiences. Digital technology is utilized as a powerful tool to support learning, providing students with opportunities to access information and experiences from across the globe. In addition, the article highlights the importance of fostering global citizenship, aiming to cultivate essential 21st-century skills in learners—such as critical thinking, collaboration, communication, and effective use of technology. The proposed approaches aim to prepare students to live productively in a globalized society, with a strong sense of responsibility toward their communities and the environment. Ultimately, this equips them to become proactive and constructive global citizens in the future.

Keywords: Social Studies Instruction, Borderless World, Global Citizenship, 21st-Century Learning

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 โลกเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ความเจริญก้าวหน้าเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างลึกซึ้งในแทบทุกมิติ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ (Globalization) ได้ลดทอนข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ ทำให้เกิด “สังคมโลกไร้พรมแดน” ที่ผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และวัฒนธรรมจากทั่วทุกมุมโลกได้อย่างรวดเร็วและง่ายดาย (Castells, 2010) การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อ

ภาคการศึกษา ซึ่งถือเป็นรากฐานในการพัฒนาคนและสังคม การเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 จึงต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับยุคดิจิทัล โดยเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็น เช่น การคิดวิเคราะห์ ความสามารถในการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ (Trilling & Fadel, 2009) สำหรับวิชาสังคมศึกษา ซึ่งมีเป้าหมายหลักในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่ดี มีจิตสาธารณะ มีความเข้าใจในตนเอง สังคม และโลก จำเป็นต้องมีการปรับแนวทางการสอนให้สอดคล้องกับโลกยุคใหม่

การสอนสังคมศึกษาเป็นกระบวนการทางการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็น “พลเมืองดี” ที่มีคุณภาพทั้งด้านความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และทักษะชีวิต โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากกระแสโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยีดิจิทัล วิชาสังคมศึกษาจึงมีความสำคัญในการเตรียมความพร้อมผู้เรียนให้สามารถปรับตัวและดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีสันติสุข ดังที่กระทรวงศึกษาธิการ (2551) ระบุไว้ใน หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ว่ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในสภาพแวดล้อมทางสังคม ธรรมชาติ เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพิจารณาเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างมีเหตุผล เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมประชาธิปไตยอย่างสันติ และ ทิศนา ขัมมณี (2560) กล่าวถึงบทบาทของการสอนสังคมศึกษาไว้อย่างชัดเจนว่า เป็นการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากชีวิตจริง และฝึกฝนการใช้เหตุผลทางสังคมผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การอภิปราย การแก้ปัญหา และการตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้ การสอนสังคมศึกษายังมีบทบาทในการสร้าง “จิตสำนึกสาธารณะ” (Civic Consciousness) และ “ความรับผิดชอบต่อสังคม” (Social Responsibility) ให้แก่ผู้เรียน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงผู้เรียนกับชุมชน สังคม และโลก เช่น การเรียนรู้จากปัญหาในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมจิตอาสา และการอภิปรายประเด็นสากล เช่น สิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำ หรือสิทธิมนุษยชน (ปรีชา สินธุชัย, 2563) การสอนสังคมศึกษาจึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่การเรียนรู้เนื้อหา แต่เป็นกระบวนการหล่อหลอม “ความเป็นมนุษย์” และ “ความเป็นพลเมือง” ที่มีคุณภาพ ซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาในระบอบประชาธิปไตย

แต่อย่างไรก็ตามการสอนสังคมศึกษาในยุคปัจจุบันไม่สามารถยึดติดกับรูปแบบการสอนแบบดั้งเดิมที่เน้นการถ่ายทอดความรู้จากครูสู่ผู้เรียนเพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป แต่ต้องมุ่งเน้นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้อภิปราย แสดงความเห็น และแลกเปลี่ยนมุมมองต่อประเด็นทางสังคมอย่างหลากหลาย ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมให้เยาวชนสามารถใช้ชีวิตในสังคมโลกไร้พรมแดนได้อย่างมีคุณภาพและรับผิดชอบต่อ

โลกไร้พรมแดนกับผลต่อการเรียนรู้

โลกไร้พรมแดน (Borderless World) คือแนวคิดที่ถือกำเนิดขึ้นจากกระแสของโลกาภิวัตน์ (Globalization) และความก้าวหน้าอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology: ICT) แนวคิดนี้หมายถึงการที่ข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ เวลา และระยะทางได้ลดน้อยลงอย่างมีนัยสำคัญ ส่งผลให้ผู้คนทั่วโลกสามารถเชื่อมโยงสื่อสาร แลกเปลี่ยนสินค้า ความรู้ และวัฒนธรรมระหว่างกันได้อย่างรวดเร็วและไร้ขีดจำกัด (Ohmae, 1990) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดังกล่าวได้นำไปสู่สภาพของสังคมไร้ขอบเขต (Deterritorialized Society) ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตของมนุษย์และระบบการเรียนรู้

ในบริบทของการศึกษาโลกไร้พรมแดนได้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และองค์ความรู้จากหลากหลายแหล่งทั่วโลกได้อย่างอิสระและรวดเร็วผ่านเครื่องมือดิจิทัลต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต สื่อสังคมออนไลน์ และแพลตฟอร์มการเรียนรู้แบบเปิด (Open Learning Platforms) การเข้าถึงข้อมูลที่ไร้ข้อจำกัดนี้ไม่เพียงแต่ส่งเสริมให้เกิด การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) แต่ยังกระตุ้นให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะ การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed Learning) ซึ่งล้วนเป็นทักษะที่สำคัญยิ่งสำหรับศตวรรษที่ 21 (Trilling & Fadel, 2009)

แม้ว่าโลกไร้พรมแดนจะนำมาซึ่งโอกาสมหาศาลในการเข้าถึงความรู้ แต่การเปิดกว้างของโลกแห่งการเรียนรู้ไม่ได้หมายความว่าผู้เรียนจะสามารถแยกแยะหรือใช้ข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพเสมอไป อันที่จริงแล้ว การล้นเหลือของข้อมูลมหาศาลทำให้ผู้เรียนจำเป็นต้องพัฒนาทักษะที่สำคัญยิ่งยวดหลายประการเพื่อรับมือกับความท้าทายนี้

1. ทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) ผู้เรียนต้องมีความสามารถในการตั้งคำถามกับข้อมูลที่ได้รับ วิเคราะห์ความน่าเชื่อถือ แยกแยะข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น และประเมินคุณภาพของข้อมูลก่อนที่จะนำไปใช้

2. การกลั่นกรองข้อมูลข่าวสาร (Information Literacy) การมีความสามารถในการค้นหา ประเมิน และใช้ข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการเข้าใจถึงบริบทและอคติที่อาจแฝงอยู่ในข้อมูล

3. การเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural Awareness) ในเมื่อผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลและสื่อสารกับผู้คนจากทั่วโลก การทำความเข้าใจและเคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้สามารถใช้ข้อมูลจากแหล่งที่หลากหลายได้อย่างมีวิจารณญาณ เคารพความแตกต่าง และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างสันติ (Banks, 2008)

ดังนั้น การเรียนรู้ในสังคมไร้พรมแดนจึงต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะเหล่านี้อย่างเข้มข้น ควบคู่ไปกับการส่งเสริม คุณลักษณะพลเมืองโลก (Global Citizenship) ซึ่งหมายถึงการปลูกฝังให้ผู้เรียนตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลก มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมใน

ระดับสากล เข้าใจถึงปัญหาและความท้าทายที่โลกกำลังเผชิญ และพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ไข ปัญหาเหล่านั้น การบ่มเพาะคุณลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนเติบโตเป็นมนุษย์ที่มีความรู้เท่าทัน สถานการณ์โลก มีวิจารณญาณ และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมในระดับสากลอย่างแท้จริง

ความสำคัญของสังคมศึกษาในยุคไร้พรมแดน

ในยุคโลกไร้พรมแดนที่ผู้คนจากหลากหลายชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และความเชื่อต่างสามารถ เชื่อมโยงถึงกันได้อย่างง่ายดายผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล วิชาสังคมศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการเตรียม ความพร้อมให้ผู้เรียนเผชิญกับความซับซ้อนของโลกยุคใหม่ได้อย่างรอบด้าน โดยสังคมศึกษาไม่ใช่เพียง แค่การเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังมุ่งเน้นการ พัฒนาทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Barr, Barth, & Shermis, 1977)

หนึ่งในทักษะที่สำคัญที่สุดคือ การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ซึ่งหมายถึงความสามารถ ในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และสร้างเนื้อหาจากแหล่งข้อมูลสื่อในรูปแบบต่าง ๆ อย่างมี วิจารณญาณ ผู้เรียนในยุคดิจิทัลต้องสามารถแยกแยะข่าวจริงกับข่าวปลอม เข้าใจวัตถุประสงค์ของ การนำเสนอข้อมูล และสามารถใช้อย่างสร้างสรรค์และปลอดภัย (Hobbs, 2010) สอดรับกับแผน ยุทธศาสตร์การศึกษาของประเทศไทย (2560–2570) เน้นการพัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 ที่รวมถึง ทักษะการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์ และการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่ง Media Literacy ถือเป็นหนึ่ง ในทักษะหลักที่ช่วยสร้างความพร้อมให้เยาวชนไทยสามารถคัดกรองข้อมูลข่าวสาร ใช้อย่างมี วิจารณญาณ และป้องกันตนเองจากการถูกชักจูงหรือได้รับข้อมูลที่บิดเบือน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) นอกจากนี้ การบูรณาการการเรียนรู้เท่าทันสื่อยังสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาไทยในการสร้าง “พลเมืองโลก” ที่มีจิตสำนึกด้านความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม สามารถใช้องค์ความรู้และ ทักษะดิจิทัลในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (Office of the Education Council, 2018) โดยการเรียนรู้รู้เท่าทันสื่อช่วยเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจ อย่างมีเหตุผลในสังคมที่เต็มไปด้วยข้อมูลและความหลากหลายทางความคิดเห็น

อีกประการที่สำคัญคือการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) ที่ถือเป็นหัวใจสำคัญ ของการเรียนรู้สังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถตั้งคำถาม วิเคราะห์หลักฐาน แยกแยะความเห็นกับข้อเท็จจริง และตัดสินใจโดยใช้เหตุผลอันสมควร ทักษะนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเผชิญกับประเด็นทางสังคมที่ซับซ้อนในระดับท้องถิ่นและระดับโลก (Facione, 2011) ยิ่งไปกว่านั้น การเรียนสังคมศึกษาในบริบทโลกไร้พรมแดนต้องส่งเสริม จิตสำนึก พลเมืองโลก (Global Citizenship) เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของความหลากหลายทาง

วัฒนธรรม ตระหนักถึงความเชื่อมโยงระหว่างตนเองกับผู้อื่นในสังคมโลก และมีความรับผิดชอบต่อปัญหาสากล เช่น ความยากจน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และสิทธิมนุษยชน (UNESCO, 2015)

กล่าวโดยสรุป วิชาสังคมศึกษาในยุคไร้พรมแดนจึงมิใช่เพียงเครื่องมือในการถ่ายทอดเนื้อหา แต่เป็นกลไกสำคัญในการบ่มเพาะพลเมืองที่มีคุณภาพ มีทักษะชีวิตที่สอดคล้องกับโลกยุคใหม่ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติและเคารพซึ่งกันและกัน

แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในบริบทโลกไร้พรมแดน

ในบริบทของโลกไร้พรมแดนที่ข้อมูลข่าวสารและผู้คนสามารถเชื่อมโยงกันได้อย่างง่ายดาย การจัดการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษาจึงต้องปรับเปลี่ยนเพื่อให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการเผชิญกับความท้าทายและโอกาสในยุคปัจจุบัน โดยมีแนวทางที่สำคัญดังนี้

1. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงกับชีวิตจริง (Active and Relevant Learning)

การเรียนรู้สังคมศึกษาควรเน้นการสร้างประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น แทนที่จะเป็นการรับฟังเพียงอย่างเดียว วิธีการนี้ช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงองค์ความรู้เข้ากับชีวิตจริงของตนเอง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับสากล เช่น การศึกษาปัญหาขยะในชุมชนของตนเอง (ท้องถิ่น) และวิเคราะห์ว่าปัญหานี้เชื่อมโยงกับปัญหามลพิษพลาสติกทั่วโลกได้อย่างไร (สากล) ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งใกล้ตัวกับประเด็นระดับโลก และตระหนักถึงบทบาทของตนเองในการเป็นพลเมืองโลกที่มีความรับผิดชอบ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551; ทิศนา ขัมมณี, 2560)

2. ส่งเสริมทักษะในศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills)

การเรียนรู้ในยุคปัจจุบันต้องก้าวข้ามการท่องจำข้อเท็จจริง และหันมาเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งรวมถึงทักษะที่สำคัญดังนี้ (ปรีชา สินธุชัย, 2563)

1) ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) การส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดนอกกรอบ สร้างสรรค์แนวคิดใหม่ ๆ หรือหาวิธีแก้ไขปัญหาก็ที่แตกต่าง

2) การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) การสอนให้ผู้เรียนตั้งคำถาม วิเคราะห์ข้อมูล ประเมินความน่าเชื่อถือ และหาข้อสรุปอย่างมีเหตุผล ไม่ใช่เพียงแค่เชื่อในสิ่งที่ได้รับมา

3) การทำงานร่วมกัน (Collaboration) การจัดกิจกรรมที่ผู้เรียนต้องทำงานเป็นทีม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเรียนรู้ที่จะประสานงานกับผู้อื่นที่มีภูมิหลังและมุมมองที่แตกต่างกัน

4) การใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective Use of Technology) การบูรณาการเทคโนโลยีในการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้เครื่องมือดิจิทัลในการสืบค้นข้อมูล การนำเสนอผลงาน หรือการสื่อสารได้อย่างเหมาะสม

3. การเรียนรู้เชิงรุกและใช้ปัญหาเป็นฐาน (Active Learning and Problem-based Learning: PBL)

แนวทางเหล่านี้เป็นหัวใจสำคัญของการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในยุคไร้พรมแดน โดยมีแนวทางดังนี้ (สุชาติา จันทรแสง, 2565)

1) การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ผู้เรียนไม่ได้เป็นผู้รับสารอย่างเดียว แต่เป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านกิจกรรมหลากหลาย เช่น การอภิปราย การแสดงบทบาทสมมติ การทำโครงการ หรือการสำรวจข้อมูลจริง

2) การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning: PBL): การนำปัญหาหรือสถานการณ์จริงมาเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ เช่น การศึกษาปัญหาการขาดแคลนน้ำในบางพื้นที่ ผู้เรียนจะต้องตั้งคำถาม วิเคราะห์สาเหตุ วางแผนการหาข้อมูล ทดลอง และนำเสนอแนวทางแก้ไข กระบวนการนี้ช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างเป็นระบบ

4. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อขยายโลกการเรียนรู้ (Information Technology for Enhanced Learning)

เทคโนโลยีคือเครื่องมือที่ทรงพลังในการขยายขอบเขตการเรียนรู้ให้กว้างขึ้น ที่สำคัญมีดังนี้ (รัชนิวรรณ ยศไกร, 2564)

1) Virtual Field Trip การพาทัวร์เสมือนจริงไปยังสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ หรือแหล่งเรียนรู้ในต่างประเทศ ทำให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่หลากหลายโดยไม่ต้องเดินทางจริง

2) Online Discussion การจัดเวทีอภิปรายออนไลน์กับเพื่อนต่างโรงเรียนหรือแม้กระทั่งนักเรียนในต่างประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นร่วมสมัย ซึ่งจะช่วยส่งเสริมทักษะการสื่อสาร ความเข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่าง และการเปิดรับมุมมองที่หลากหลาย

5. เนื้อหาที่เชื่อมโยงกับประเด็นร่วมสมัยและจิตสำนึกพลเมืองโลก (Contemporary Issues and Global Citizenship)

เนื้อหาการเรียนรู้ควรมีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ปัจจุบันของโลก เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความซับซ้อนของปัญหาและตระหนักถึงบทบาทของตนเอง ดังนี้ (UNESCO, 2015)

1) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ศึกษาผลกระทบ แนวทางแก้ไข และบทบาทของปัจเจกบุคคลและรัฐบาล

2) สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ทำความเข้าใจหลักการสิทธิมนุษยชน ปัญหาการละเมิด และการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนทั่วโลก

3) การย้ายถิ่นฐาน (Migration) วิเคราะห์สาเหตุ ผลกระทบ และการจัดการกับการย้ายถิ่นฐานทั้งในระดับท้องถิ่นและสากล

ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ (Economic Inequality) ศึกษาที่มา ผลกระทบ และแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำ ผู้เรียนจะได้พัฒนาแนวคิดทางสังคมอย่างลึกซึ้ง และมีจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองโลกที่พร้อมร่วมรับผิดชอบต่อปัญหาสากล

6. การบูรณาการการเรียนรู้ในระดับท้องถิ่นและระดับโลก (Glocalization of Learning)

แนวทางนี้ส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนของตนเองอย่างลึกซึ้ง ควบคู่ไปกับการเชื่อมโยงข้อมูลและมุมมองในระดับสากล ดังนี้ (Merrifield & Wilson, 2005)

1) เรียนรู้จากชุมชน เช่น การศึกษาประเพณีท้องถิ่น ปัญหาในชุมชน หรือวิถีชีวิตของคนในพื้นที่

2) เชื่อมโยงกับโลก นำสิ่งที่เรียนรู้จากท้องถิ่นไปเปรียบเทียบกับสถานการณ์หรือแนวปฏิบัติในระดับโลก เช่น การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำ และเปรียบเทียบกับวิธีการจัดการน้ำในประเทศอื่น ๆ ผู้เรียนจะได้เห็นภาพรวมของโลกในขณะที่ยังตระหนักในบทบาทของตนในฐานะพลเมืองที่มีรากเหง้าและมีหน้าที่ต่อสังคมของตน

การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในบริบทโลกไร้พรมแดนจึงเป็นการสร้างพลเมืองที่มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะที่จำเป็น และมีจิตสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลก เพื่อที่จะสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและสร้างสรรค์ในโลกที่เชื่อมโยงถึงกันนี้

แนวปฏิบัติในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในบริบทโลกไร้พรมแดน

ในทัศนะของผู้เขียน การจัดการเรียนรู้ในรายวิชาสังคมศึกษาในบริบทของโลกไร้พรมแดนควรได้รับการออกแบบมาเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่ใกล้เคียงกับสถานการณ์จริงในระดับนานาชาติมากที่สุด พร้อมทั้งสามารถนำทักษะสำคัญอย่างการ วิเคราะห์ข้อมูล สื่อสารความคิดเห็น และ เข้าใจมุมมองที่หลากหลาย มาปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1) การวิเคราะห์ข่าวสารจากนานาชาติเป็นการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อและการคิดเชิงวิจักษ์ โดยหนึ่งในแนวปฏิบัติที่พิสูจน์แล้วว่ามีประสิทธิภาพคือ การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ศึกษาและวิเคราะห์ข่าวสารจากหลากหลายประเทศ โดยผู้เรียนสามารถเลือก ประเด็นร่วมสมัย ที่

กำลังเป็นที่สนใจของโลก เช่น ภาวะโลกร้อน (Global Warming) ความขัดแย้งทางการเมือง (Political Conflicts) หรือ การละเมิดสิทธิมนุษยชน (Human Rights Violations) จากนั้น ให้รวบรวมข้อมูลจาก แหล่งข่าวต่างประเทศ ที่หลากหลาย ทั้งในด้านภาษาและทักษะ ตัวอย่างเช่น เปรียบเทียบมุมมองของสำนักข่าวจากฝั่งตะวันตกกับสำนักข่าวจากฝั่งตะวันออก หรือสำรวจความคิดเห็นจากสื่อในประเทศที่ได้รับผลกระทบโดยตรง หลังจากรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้เรียนจะต้องนำมาอภิปราย เปรียบเทียบ และ เสนอแนวทางแก้ไขในระดับโลก กิจกรรมลักษณะนี้ไม่เพียงช่วยส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในการแยกแยะข้อมูลจริงและเท็จในยุคดิจิทัล แต่ยังช่วยพัฒนา การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) ทำให้ผู้เรียนสามารถประเมินข้อมูลอย่างรอบด้าน และไม่ตกเป็นเหยื่อของข่าวปลอมหรือข้อมูลบิดเบือน ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในยุคข้อมูลข่าวสาร (สุชาติา จันทรแสง, 2565)

2) โครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมออนไลน์กับการสร้างความเข้าใจและพลเมืองโลก เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจและได้ผลดีคือการเรียนรู้ผ่านโครงการ “แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมออนไลน์” (Virtual Cultural Exchange Project) โดยจัดให้นักเรียนในประเทศไทยมีโอกาสได้ พูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูล และ ทำโครงการร่วมกับนักเรียนจากประเทศอื่น ๆ ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลที่เข้าถึงง่าย เช่น Zoom หรือ Google Classroom โครงการลักษณะนี้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกฝน การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม โดยตรง พวกเขาจะได้เรียนรู้ ความเหมือนและความแตกต่างทางประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิตของผู้คนจากภูมิหลังที่หลากหลาย เช่น การแลกเปลี่ยนเรื่องเทศกาลสำคัญ อาหารประจำชาติ หรือแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว นอกจากนี้ ยังช่วย เสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ และปลูกฝัง จิตสำนึกในความเป็นพลเมืองโลก ซึ่งจะนำไปสู่การเคารพซึ่งกันและกัน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม (รัชนิวรรณ ยศไกร, 2564)

แนวปฏิบัติทั้งสองนี้ไม่เพียงแต่จะเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนเท่านั้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมและเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของโลกในฐานะ “พลเมืองดิจิทัล” ที่มีความรับผิดชอบ ผู้ซึ่งสามารถใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการสร้างสรรค์สังคมที่ดีขึ้น

บทสรุป

การสอนสังคมศึกษาในบริบทโลกไร้พรมแดนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเตรียมผู้เรียนให้พร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงและความท้าทายของโลกยุคใหม่ ที่ซึ่งข้อจำกัดด้านภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมถูกละลายลงด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร การเรียนการสอนจึงต้องปรับตัวสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ส่งเสริมทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 เช่น การ

คิดอย่างมีวิจารณญาณ การรู้เท่าทันสื่อ และจิตสำนึกพลเมืองโลก พร้อมทั้งใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการขยายขอบเขตการเรียนรู้และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนจากหลากหลายวัฒนธรรม นอกจากนี้ สังคมศึกษายังเป็นเครื่องมือที่ช่วยพัฒนาคุณลักษณะและทัศนคติที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม และสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับท้องถิ่นและระดับโลก ตามแนวทางของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 และนโยบายการศึกษาของประเทศไทยที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ด้วยเหตุนี้ การสอนสังคมศึกษาในยุคโลกไร้พรมแดนจึงไม่ใช่เพียงการถ่ายทอดเนื้อหา แต่เป็นการสร้างพลเมืองที่รู้เท่าทันโลก มีจิตสำนึก ความเป็นพลเมืองดี และมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมร่วมสมัยอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แผนยุทธศาสตร์การศึกษาแห่งชาติ 2560–2570*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- ทิตินา แคมมณี. (2560). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา สีนุธชัย. (2563). การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อพัฒนาพลเมืองในศตวรรษที่ 21. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 25(2), 45–60.
- รัชนิวรรณ ยศไกร. (2564). การพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และจิตสำนึกพลเมืองโลกโดยใช้โครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมออนไลน์สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 44(1), 85–99.
- สุชาติ จันทรแสง. (2565). การใช้ข่าวสารระหว่างประเทศในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อและการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 51(2), 112–130.
- Banks, J. A. (2008). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age. *Educational Researcher*, 37(3), 129–139.
- Barr, R. D., Barth, J. L., & Shermis, S. S. (1977). *The nature of the social studies*. ETC Publications.
- Castells, M. (2010). *The rise of the network society: The information age: Economy, society, and culture* (Vol. 1). Wiley-Blackwell.

- Facione, P. A. (2011). *Critical thinking: What it is and why it counts*. Insight Assessment.
- Hobbs, R. (2010). *Digital and media literacy: A plan of action*. Aspen Institute.
- Merrifield, M. M., & Wilson, A. H. (2005). *Social studies and the world: Teaching a global perspective*. Washington, D.C.: National Council for the Social Studies (NCSS).
- Office of the Education Council. (2018). *Thailand Education in the 21st Century: Policy Directions and Strategies*. Bangkok: Ministry of Education.
- Ohmae, K. (1990). *The borderless world: Power and strategy in the interlinked economy*. Harper Business.
- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st century skills: Learning for life in our times*. Jossey-Bass.
- UNESCO. (2015). *Global citizenship education: Topics and learning objectives*. Paris: UNESCO.

การบูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมสมรรถนะด้านศิลปะ
ในบริบทของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น
INTEGRATING LEARNING ACTIVITIES TO PROMOTE ARTISTIC
COMPETENCY IN THE CONTEXT OF LOWER
SECONDARY SCHOOL STUDENTS

¹เขมจิรา บุญทวี

¹Khemchira Boontavee

โรงเรียนบ้านม่วงนาดี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 5

Ban Muang Nadi School, Ubon Ratchathani Primary Educational

Service Area Office 5, Thailand

khemchira.tavee@gmail.com

Received: June 29, 2025; **Revised :**October 20, 2025; **Accepted :** December 10, 2025

บทคัดย่อ

การส่งเสริมสมรรถนะด้านศิลปะในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ การแสดงออกทางอารมณ์ และการเข้าใจคุณค่าทางวัฒนธรรมของผู้เรียน การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการบูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านศิลปะในบริบทของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเน้นการเชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านศิลปะเข้ากับวิชาอื่น ๆ และประสบการณ์ชีวิตจริง เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น ผลการวิเคราะห์จากแนวปฏิบัติและตัวอย่างกิจกรรมบ่งชี้ว่า การเรียนรู้แบบบูรณาการสามารถกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน เพิ่มพูนทักษะด้านศิลปะ และส่งเสริมสมรรถนะในภาพรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในด้านความคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้ที่มีความหมาย

คำสำคัญ : การบูรณาการ, กิจกรรมการเรียนรู้, สมรรถนะด้านศิลปะ, นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

¹ ครู, โรงเรียนบ้านม่วงนาดี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 5

Abstract

Promoting artistic competency among lower secondary school students is essential for developing their creative thinking, emotional expression, and cultural appreciation. This study aims to explore integrated learning activity models that enhance students' artistic competencies within the context of lower secondary education. The focus is on linking artistic knowledge with other academic subjects and real-life experiences to foster analytical thinking, communication, and collaborative learning. The analysis of practical approaches and sample activities reveals that integrated learning can effectively engage students, enhance their artistic skills, and holistically develop their competencies—especially in the areas of creativity and meaningful learning.

Keywords: Integration, Learning Activities, Artistic Competency, Lower Secondary School Students

บทนำ

บริบทและความสำคัญของการเรียนรู้ด้านศิลปะในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านของสังคมไทยสู่ศตวรรษที่ 21 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงมิได้มุ่งเพียงด้านวิชาการหรือทักษะการคิดเชิงเหตุผลเท่านั้น หากยังให้ความสำคัญกับการพัฒนา “สมรรถนะด้านศิลปะ” อันเป็นส่วนหนึ่งของการบ่มเพาะจิตใจ รสนิยม ความคิดสร้างสรรค์ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้เรียน โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นซึ่งเป็นช่วงวัยแห่งการค้นหอัตลักษณ์ตนเอง (identity formation) และการแสดงออกทางความรู้สึกลักษณะมีวิจารณ์ญาณ (อัจฉรา จันทร์ฉาย, 2563) โดยเฉพาะที่สำคัญวิชาทัศนศิลป์ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ การสื่อสารความรู้สึกอย่างอิสระ และการเข้าใจคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมอันเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างมีความสุข อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนรู้ศิลปะในบางบริบทยังเน้นที่การถ่ายทอดทักษะเชิงช่างแบบดั้งเดิม โดยขาดการเชื่อมโยงกับชีวิตจริงหรือบริบทของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งอาจทำให้ผู้เรียนขาดแรงจูงใจและไม่สามารถนำศิลปะไปใช้พัฒนาตนเองได้อย่างแท้จริง

สมรรถนะด้านศิลปะในรายวิชาทัศนศิลป์สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้นลึกซึ้งกว่าแค่การวาดภาพหรือสร้างสรรค์ผลงานเพียงอย่างเดียว ดังที่กล่าวมานั้นเป็นการเน้นย้ำถึงแก่นแท้

ของกระบวนการเรียนรู้ที่ผสมผสานหลายองค์ประกอบเข้าด้วยกัน เพื่อเป้าหมายที่ใหญ่กว่านั้นคือการ บ่มเพาะมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ สมรรถนะด้านศิลปะจึงเป็นความสามารถในการนำความรู้ ทักษะ และ คุณลักษณะส่วนบุคคลมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์และดำเนินชีวิตได้อย่างมีสุนทรียภาพและมี คุณค่า ซึ่งแตกต่างจากการเรียนรู้ศิลปะแบบเดิมที่อาจเน้นแค่เทคนิคการปฏิบัติเป็นหลัก การเรียนรู้ แบบนี้จะมองไปที่การสร้างผลลัพธ์ที่หลากหลาย ไม่ใช่แค่ผลงานทางศิลปะที่จับต้องได้เท่านั้น โดยมี องค์ประกอบสำคัญประกอบด้วย 1) ความรู้ (Knowledge) ไม่ใช่แค่ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความเข้าใจในหลักการออกแบบ องค์ประกอบศิลป์ รูปแบบ และกระแสนศิลปะที่หลากหลาย รวมถึงความรู้เกี่ยวกับวัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ 2) ทักษะ (Skills) ครอบคลุมทักษะทางเทคนิคในการสร้างสรรค์ผลงาน เช่น ทักษะการวาด การระบายสี การปั้น การแกะสลัก หรือทักษะด้านดิจิทัลอาร์ต นอกจากนี้ยังรวมถึงทักษะการคิดวิเคราะห์ ตีความ ทักษะการแก้ปัญหา และทักษะการนำเสนอผลงาน และ 3) คุณลักษณะ (Attributes) เป็นส่วนสำคัญ ที่ทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์ ได้แก่ จิตใจงดงาม ซึ่งหมายถึงการมีสุนทรียภาพในจิตใจ ความอ่อนโยน ความละเอียดอ่อนในการรับรู้ความงาม เห็นคุณค่าของสิ่งต่างๆ รอบตัว มีความเมตตา และเห็นอกเห็น ใจผู้อื่น ความคิดสร้างสรรค์ คือความสามารถในการคิดนอกกรอบ การคิดค้นสิ่งใหม่ๆ การประยุกต์ใช้ ความรู้และทักษะเพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ไม่เหมือนใคร และ การอยู่ในโลกสมัยใหม่อย่างมีศิลปะ คือการ ประยุกต์ใช้หลักการและทัศนคติทางศิลปะมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการเลือกใช้ สิ่งของ การจัดวางสิ่งต่างๆ การแก้ปัญหาด้วยมุมมองที่แปลกใหม่ หรือการปรับตัวเข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงได้อย่างยืดหยุ่นและงดงาม การเรียนการสอนทัศนศิลป์สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ตอนต้นจึงต้องเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะเหล่านี้เข้าด้วยกันอย่างเป็น องค์รวม ไม่ใช่การแยกสอนเป็นส่วนๆ ตัวอย่างเช่น การให้นักเรียนวาดภาพ อาจไม่ใช่แค่สอนเทคนิค การวาด แต่ยังสอดแทรกเรื่องราวทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ หรือการกระตุ้นให้นักเรียนได้ แสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวผ่านผลงาน เพื่อบ่มเพาะทั้งทักษะทางเทคนิค ความรู้ และจิตใจที่ งดงามไปพร้อมกัน ดังนั้นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาสมรรถนะด้านศิลปะคือการสร้าง "มนุษย์ที่มี จิตใจงดงาม มีความคิดสร้างสรรค์ และสามารถอยู่ในโลกสมัยใหม่อย่างมีศิลปะ" ซึ่งหมายถึงการสร้าง พลเมืองที่มีคุณภาพ ที่ไม่ได้เก่งแค่เรื่องวิชาการ แต่ยังมีความฉลาดทางอารมณ์ มีความคิดริเริ่ม และ สามารถนำสุนทรียภาพไปปรับใช้ในทุกมิติของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน การใช้ชีวิตส่วนตัว หรือ การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562) กล่าวว่าการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนในทุก กลุ่มสาระ รวมถึงสมรรถนะด้านศิลปะ ที่ไม่ใช่เพียงการเรียนรู้เชิงทฤษฎีหรือปฏิบัติเท่านั้น แต่รวมถึง เจตคติ ความคิดสร้างสรรค์ และการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า รวมทั้ง OECD (2019) กว้าวว่า สมรรถนะ

เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้ ทักษะ และเจตคติ/คุณลักษณะส่วนบุคคล (Attitudes and Values) ซึ่งนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีความหมายในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และ UNESCO (2006) ได้สนับสนุนการเรียนรู้ด้านศิลปะที่เน้นการพัฒนาศักยภาพทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ และจริยธรรม เพื่อเตรียมผู้เรียนสู่โลกแห่งความเป็นจริง

ภายใต้การปฏิรูปการศึกษายุคใหม่ซึ่งเน้น “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” และการเสริมสร้างสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน การส่งเสริมสมรรถนะด้านศิลปะจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะศิลปะมิใช่เพียงกิจกรรมเพื่อความเพลิดเพลิน แต่เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ทั้งด้านอารมณ์ สังคม สติปัญญา และจิตวิญญาณ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562) ได้กำหนดให้ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานต้องพัฒนาสมรรถนะสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ 1) ความสามารถในการสื่อสาร 2) ความสามารถในการคิด 3) ความสามารถในการแก้ปัญหา 4) ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต 5) ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี และ 6) ความสามารถในการมีลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ ซึ่งในกระบวนการพัฒนาทั้ง 6 ด้านนั้น วิชาศิลปะ โดยเฉพาะการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในทัศนศิลป์ มีศักยภาพในการบูรณาการสมรรถนะเหล่านี้อย่างเป็นองค์รวม การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะแบบบูรณาการ (integrated learning) จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ตอบโจทย์การเรียนรู้ยุคใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงศิลปะเข้ากับบริบทชีวิตประจำวัน วิชาอื่นๆ หรือปัญหาสังคมร่วมสมัย จะช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกคิด ฝึกสร้างสรรค์ และพัฒนาทักษะที่หลากหลายอย่างเป็นธรรมชาติ เช่น การออกแบบโปสเตอร์ส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (เชื่อมโยงกับวิทยาศาสตร์) หรือการวาดภาพสะท้อนคุณค่าของความเป็นไทย (เชื่อมโยงกับสังคมศึกษาและภาษาไทย) นอกจากนี้ กิจกรรมบูรณาการยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม การสื่อสาร การวางแผน และการสะท้อนคิด (reflection) ซึ่งเป็นหัวใจของการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) อีกด้วย ดังนั้น การส่งเสริมสมรรถนะด้านศิลปะผ่านกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ จึงไม่เพียงช่วยให้ผู้เรียนมีความสามารถทางศิลปะเพิ่มขึ้น แต่ยังส่งผลต่อการพัฒนาทักษะชีวิต ทักษะสังคม และการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในโลกยุคใหม่ได้อย่างยั่งยืน

สาระการเรียนรู้ทัศนศิลป์

สาระการเรียนรู้ทัศนศิลป์เป็นสาระที่สำคัญสาระหนึ่งของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีความเข้าใจในศิลปะอย่างรอบด้าน ตั้งแต่การรู้จักองค์ประกอบพื้นฐานไปจนถึงการสร้างสรรค์ การวิเคราะห์ และการชื่นชมงานศิลปะอย่างมีวิจารณญาณ โดยสามารถอธิบายขยายความแต่ละองค์ประกอบได้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

1. ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับทัศนศิลป์ มุ่งเน้นพื้นฐานให้ผู้เรียนเข้าใจแก่นแท้ของทัศนศิลป์ เริ่มตั้งแต่การรู้จัก ความหมายของทัศนศิลป์ ซึ่งหมายถึง ศิลปะที่รับรู้ได้ด้วยการมองเห็น เช่น งานจิตรกรรม ประติมากรรม หรือภาพพิมพ์ รวมถึง ประเภทของทัศนศิลป์ ที่หลากหลาย อาทิ

1) จิตรกรรม งานสร้างสรรค์ด้วยการวาด ระบายสี บนพื้นผิวต่าง ๆ 2) ประติมากรรม งานปั้น แกะสลัก หรือหล่อ ให้เกิดรูปทรงสามมิติ 3) ภาพพิมพ์ งานสร้างสรรค์ภาพด้วยการกดทับหรือถ่ายทอดจากแม่พิมพ์ 4) สื่อผสม งานที่ใช้วัสดุและเทคนิคหลายชนิดมาประกอบกัน นอกจากนี้ยังรวมถึงการเรียนรู้ องค์ประกอบศิลป์ที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสรรค์และวิเคราะห์งานศิลปะ เช่น 1) เส้น ร่องรอยที่เกิดจากการเคลื่อนที่ของจุด 2) สี สีที่แสดงความรู้สึก อารมณ์ และเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ภาพมีความน่าสนใจ 3) รูปร่าง พื้นที่ 2 มิติ ที่มีขอบเขตและลักษณะเฉพาะ 4) รูปทรง รูปแบบ 3 มิติ ที่มีปริมาตรและความลึก 5) พื้นผิวลักษณะของผิววัตถุที่สามารถสัมผัสหรือมองเห็นได้ และ 6) ช่องว่าง พื้นที่ว่างรอบวัตถุหรือภายในวัตถุที่สร้างสมดุลให้กับภาพ รวมไปถึงหลักการออกแบบ ซึ่งเป็นแนวทางในการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ให้เกิดความงามและความสมบูรณ์ เช่น ความสมดุล จุดเด่น ความกลมกลืน ความขัดแย้ง และการเน้น

2. กระบวนการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ มุ่งเน้นการลงมือปฏิบัติจริง เพื่อพัฒนาทักษะและความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน เริ่มจากการ การใช้วัสดุ อุปกรณ์ และเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสมกับประเภทของงานศิลปะ เช่น การใช้พู่กัน สีน้ำ สีอะคริลิก ดินเหนียว หรือวัสดุรีไซเคิล โดยส่งเสริมให้ผู้เรียน ใช้จินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ในการแลกเปลี่ยนแนวคิดให้เป็นผลงานศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว รวมถึง การวางแผนและออกแบบผลงาน ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการ และการฝึกฝนทักษะทางศิลปะ อย่างต่อเนื่องผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การวาดภาพ การระบายสี การปั้น การตัดปะ การติดปะ และการสร้างงานประดิษฐ์ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ การใช้เทคโนโลยีร่วมกับศิลปะ เช่น การสร้างสรรค์งานดิจิทัลอาร์ต การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยออกแบบ เพื่อเปิดโลกทัศน์และขยายขีดความสามารถในการสร้างสรรค์ให้ทันสมัย

3. การวิจารณ์และตีความงานศิลปะ มุ่งเน้นพัฒนาให้ผู้เรียนมีวิจารณญาณในการรับชมงานศิลปะ เริ่มจากการ การดู การพิจารณา และการให้ความเห็นเกี่ยวกับงานศิลปะ อย่างมีเหตุผล โดยเน้นที่การ การเปรียบเทียบ วิเคราะห์คุณค่าในเชิงความงาม สาระ และเทคนิค ที่ศิลปินใช้ เช่น การวิเคราะห์ว่าภาพนี้สวยงามเพราะอะไร มีเนื้อหาสาระอะไรแฝงอยู่ และใช้เทคนิคอะไรในการสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ การตีความแนวคิดหรือแรงบันดาลใจของศิลปิน ผ่านผลงาน เพื่อให้เข้าใจเจตนาและความคิดเบื้องหลังการสร้างสรรค์งานนั้น ๆ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงกับงานศิลปะได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

4. การประเมินค่าและเจตคติทางศิลปะ มุ่งเน้นการสร้างเจตคติที่ดีต่อศิลปะและวัฒนธรรม เริ่มจากการ การชื่นชมคุณค่าความงาม ในงานศิลปะแขนงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานคลาสสิก หรืองานร่วมสมัย รวมถึง ความเข้าใจในศิลปะหลากหลายวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นว่าศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยมของผู้คนทั่วโลก นอกจากนี้ยังปลูกฝังให้ การเห็นคุณค่าในงานของตนเองและผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นผลงานที่สมบูรณ์แบบหรือไม่ก็ตาม เพื่อสร้างศรัทธาภูมิใจในตนเองและส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้จากผู้อื่น และสุดท้ายคือ การเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง ในการวิจารณ์และตีความงานศิลปะ ซึ่งจะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาองค์ความรู้ทางศิลปะร่วมกัน

การเรียนรู้ทัศนศิลป์ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การสร้างงานศิลปะเท่านั้น แต่มีเป้าหมายที่กว้างกว่านั้น เพื่อพัฒนาผู้เรียนในหลายมิติ ดังนี้

1) พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดนอกกรอบ กล้าคิด กล้าทำ และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์

2) ส่งเสริมการสื่อสารด้วยภาพ ช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสดงออกถึงความคิด ความรู้สึก และเรื่องราวต่าง ๆ ผ่านงานทัศนศิลป์ ซึ่งเป็นการสื่อสารอีกรูปแบบหนึ่งที่ทรงพลัง

3) ฝึกการใช้กล้ามเนื้อมือและสายตาอย่างประสานกัน การสร้างสรรคงานศิลปะไม่ว่าจะเป็น การวาด การปั้น หรือการแกะสลัก ล้วนต้องใช้ทักษะการทำงานร่วมกันของมือและตา ซึ่งช่วยพัฒนากล้ามเนื้อและทักษะการมองเห็น

4) สร้างเจตคติที่ดีต่อศิลปะ: ปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่า ความสำคัญ และความงามของศิลปะในชีวิตประจำวัน และตระหนักว่าศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์และสืบสาน

5) เปิดโอกาสให้เรียนรู้ด้วยอารมณ์และจิตใจ ศิลปะเป็นสื่อที่เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึก ทำให้ผู้เรียนได้ปลดปล่อยความคิด ความรู้สึก และเรียนรู้ที่จะจัดการกับอารมณ์ผ่านการสร้างสรรค์และชื่นชมงานศิลปะ ซึ่งเป็นการพัฒนา EQ ควบคู่ไปกับการพัฒนา IQ

สรุปได้ว่า สารการเรียนรู้ทัศนศิลป์มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ ทั้งในด้านสติปัญญา อารมณ์ และทักษะ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข

แนวคิดเกี่ยวกับสมรรถนะด้านศิลปะ

สมรรถนะด้านศิลปะ (Artistic Competency) หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนในการใช้ทักษะ ความรู้ เจตคติ และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อแสดงออกทางศิลปะอย่างมีความหมายและสามารถเชื่อมโยงผลงานกับตนเอง สังคม และวัฒนธรรมได้ โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิด วิเคราะห์ ลงมือสร้างสรรค์ สื่อสาร และสะท้อนคิดผ่านกิจกรรมศิลปะที่หลากหลายตาม

แนวคิดของ Robinson (2006) ศิลปะเป็นพื้นที่สำคัญที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งเป็นทักษะสำคัญของมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 การเรียนรู้ศิลปะจึงไม่เพียงเพื่อความงามหรือสุนทรียะเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการในการพัฒนาสติปัญญา อารมณ์ และสังคมของผู้เรียนอย่างสมดุล โดยสมรรถนะด้านศิลปะของผู้เรียนสามารถแบ่งออกเป็นองค์ประกอบหลัก ดังนี้

1. ความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) ความคิดสร้างสรรค์ เป็นหัวใจสำคัญของสมรรถนะด้านศิลปะ ผู้เรียนจะได้รับการส่งเสริมให้ใช้จินตนาการ ในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ หรือมองสิ่งเดิมในมุมที่แตกต่างไปจากเดิม ความสามารถในการ ออกแบบ เป็นการนำความคิดและจินตนาการมาจัดระบบให้เป็นรูปธรรม เพื่อนำไปสู่การ สร้างผลงานศิลปะที่มีเอกลักษณ์ เฉพาะตัวของแต่ละบุคคล ไม่ว่าจะเป็นงานวาด ปั้น แกะสลัก หรือการแสดงออกในรูปแบบอื่น ๆ ที่สะท้อนถึงความคิดหรือประเด็นที่สนใจอย่างอิสระ ผู้เรียนจะมีอิสระในการเลือกเนื้อหา รูปแบบ หรือเทคนิคที่ต้องการ เพื่อถ่ายทอดสิ่งที่อยู่ภายในออกมาเป็นงานศิลปะที่สื่อความหมาย

2. ความสามารถในการสื่อสารผ่านศิลปะ (Artistic Communication) ศิลปะเป็นภาษาที่ไร้พรมแดน ความสามารถในการสื่อสารผ่านศิลปะ จึงเป็นการที่ผู้เรียนสามารถ ใช้รูปแบบทางศิลปะ ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นเส้น สี รูปทรง หรือการจัดองค์ประกอบ เพื่อ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิด และประสบการณ์ภายในของตนเองออกมาให้ผู้อื่นรับรู้และเข้าใจ นอกจากนี้ยังรวมถึงการสื่อสารคุณค่าทางวัฒนธรรม ผ่านงานศิลปะ ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และเอกลักษณ์ของสังคมที่ผู้เรียนสังกัดอยู่ ทำให้งานศิลปะเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงผู้คนและถ่ายทอดเรื่องราวจากรุ่นสู่รุ่น

3. ความสามารถในการวิเคราะห์และตีความ (Art Interpretation) นอกจากการสร้างสรรคแล้ว การ วิเคราะห์และตีความ ก็เป็นสิ่งสำคัญ ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาให้สามารถ วิเคราะห์ ตีความ และ ให้คุณค่า กับผลงานศิลปะได้อย่างลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นผลงานของตนเองหรือผู้อื่น การวิเคราะห์ เป็นการมองงานศิลปะอย่างละเอียด แยกแยะองค์ประกอบต่างๆ เพื่อทำความเข้าใจ ส่วนการตีความ คือการทำความเข้าใจความหมายที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังผลงานนั้นๆ การมี วิจารณญาณ ในการวิเคราะห์ และตีความจะช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นคุณค่าทางความงาม สาระ และเทคนิคที่ศิลปินใช้ ไม่ใช่แค่เพียงการตัดสินว่า “สวย” หรือ “ไม่สวย” แต่เป็นการเข้าใจถึงเจตนา แรงบันดาลใจ และบริบทที่เกี่ยวข้องกับผลงานนั้น ๆ

4. การมีเจตคติที่ดีต่อศิลปะ (Art Appreciation Attitude) การมีเจตคติที่ดีต่อศิลปะ เป็นพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเปิดใจเรียนรู้และรับประสบการณ์จากศิลปะได้เต็มที่ ผู้เรียนจะแสดงออกถึง ความรักในศิลปะ ผ่านความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ การเข้าร่วมกิจกรรมทางศิลปะ หรือการชื่นชมงานศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ การมี ความเพียรในการเรียนรู้ แสดงออกถึงความมุ่งมั่นที่

จะฝึกฝนพัฒนาทักษะและความเข้าใจด้านศิลปะอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญคือการ เคารพในความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงการเปิดใจยอมรับและเห็นคุณค่าของศิลปะในแต่ละวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป ไม่ตัดสินจากมุมมองของตนเองเพียงอย่างเดียว สิ่งนี้จะช่วยส่งเสริมความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม และสร้างสังคมที่เปิดกว้างและเคารพซึ่งกันและกัน

สมรรถนะด้านศิลปะจึงเป็นองค์รวมที่พัฒนาผู้เรียนให้มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีทักษะในการวิเคราะห์ และมีทัศนคติที่ดีต่อศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับการใช้ชีวิตและการทำงานในโลกยุคปัจจุบัน

สมรรถนะด้านศิลปะที่เกี่ยวข้องในรายวิชาทัศนศิลป์

ในบริบทของวิชาทัศนศิลป์ ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2562 สมรรถนะของผู้เรียนควรถูกพัฒนาให้ครอบคลุมทั้งด้านทักษะทางศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์ และความสามารถในการสื่อสารคุณค่าทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงวัยที่เหมาะสมในการบ่มเพาะศักยภาพด้านศิลปะและการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ มีดังนี้

1. การคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking Competency) ถือเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ศิลปะ เพราะช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสดงออกถึงแนวคิด จินตนาการและแรงบันดาลใจอย่างอิสระ การพัฒนาความสามารถนี้ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ ๆ เท่านั้น แต่ยังรวมถึงกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) การแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ และการประยุกต์ใช้เทคนิคหรือสื่อที่หลากหลายอย่างมีจุดมุ่งหมาย โดย Torrance (1993) นักจิตวิทยาด้านความคิดสร้างสรรค์ กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถในการ “สร้างแนวคิดใหม่จากสิ่งที่มีอยู่เดิม โดยผสมผสานสิ่งต่างๆ อย่างมีนวัตกรรมและจุดประสงค์” ซึ่งตรงกับเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ในวิชาทัศนศิลป์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิดเชิงนามธรรม การคิดนอกกรอบ และการคิดเชิงสังเคราะห์

2. การสื่อสารผ่านงานศิลปะ (Artistic Communication Competency) การเรียนศิลปะไม่ใช่เพียงการผลิตผลงานที่สวยงาม แต่เป็นการใช้ภาษาภาพ (Visual Language) เพื่อสื่อสารความรู้สึก ความคิดเห็น และแนวคิดเชิงสังคมหรือวัฒนธรรม ผู้เรียนจึงต้องพัฒนาความเข้าใจในองค์ประกอบของศิลป์ เช่น เส้น สี รูปร่าง พื้นผิว แสง-เงา รวมถึงสื่อ เทคนิค และวิธีการต่าง ๆ ในการถ่ายทอดเรื่องราวหรือแนวคิดให้ผู้ชมเข้าใจหรือรู้สึกได้ สอดคล้องตามแนวคิดของ Eisner (2002) “งานศิลปะคือรูปแบบหนึ่งของการคิด” (Art is a form of thinking) ซึ่งสามารถใช้สื่อสารสิ่งที่ภาษาพูดไม่สามารถอธิบายได้อย่างเต็มที่ การเรียนรู้วิชาทัศนศิลป์จึงควรส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้ศิลปะเป็นสื่อกลางในการแสดงออกและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น นอกจากนี้ กิจกรรมอย่างเช่น การวาด

ภาพสะท้อนความรู้สึกหลังการเรียนรู้ การออกแบบโปสเตอร์รณรงค์ การจัดนิทรรศการผลงาน ฯลฯ ล้วนเป็นการฝึกฝนทักษะการสื่อสารผ่านศิลปะที่มีความหมายและเชื่อมโยงกับชีวิตจริง

3. การมีเจตคติที่ดีต่อศิลปะ (Positive Attitude toward Art) สมรรถนะด้านศิลปะไม่อาจพัฒนาได้อย่างยั่งยืนหากผู้เรียนไม่มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ศิลปะ ความสนใจ ความภาคภูมิใจ ความเคารพในความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรม และความกล้าแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของสมรรถนะด้านเจตคติ ตามแนวทางการประเมินที่กำหนดโดยสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (2565) ระบุว่า "เจตคติ" เป็นหนึ่งในองค์ประกอบของสมรรถนะที่ครูต้องส่งเสริมในตัวผู้เรียน และถือเป็นตัวสะท้อนคุณภาพของกระบวนการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมในรายวิชาทัศนศิลป์ เช่น การชื่นชมผลงานศิลปินระดับโลก การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเปิดกว้าง การยอมรับความหลากหลายของการแสดงออก ล้วนส่งเสริมเจตคติที่ดีต่อศิลปะและสนับสนุนให้ผู้เรียนกล้าเรียนรู้สิ่งใหม่โดยไม่กลัวความผิดพลาด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562) กำหนดสมรรถนะด้านศิลปะ โดยเฉพาะในรายวิชาทัศนศิลป์ไว้ 6 ด้าน ดังนี้

1. ความสามารถในการสื่อสาร “ผู้เรียนสามารถเข้าใจและใช้ภาษา ข้อมูล และสื่อสารผ่านวิธีการต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ” ในวิชาทัศนศิลป์ ผู้เรียนใช้ “ภาษาภาพ” (Visual Language) เพื่อสื่อสารความรู้สึก ความคิด และความคิดเห็นในเชิงสังคมและวัฒนธรรม เช่น การสร้างสรรค์ภาพที่สื่อถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือการวาดภาพสะท้อนความรู้สึกภายใน ทำให้ผู้เรียนสามารถสื่อสารได้แม้ไม่ใช่คำพูด โดยเฉพาะในกลุ่มผู้เรียนที่มีข้อจำกัดทางภาษา การฝึกการสื่อสารด้วยงานศิลปะจึงเป็นการเปิดพื้นที่ทางความคิดอย่างเท่าเทียม

2. ความสามารถในการคิด “ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์ คิดอย่างเป็นระบบ และคิดสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม” การเรียนศิลปะส่งเสริมทั้ง การคิดเชิงสร้างสรรค์ และการคิดวิเคราะห์เชิงศิลปะ เช่น การวางแผนก่อนออกแบบ การเปรียบเทียบเทคนิค การประเมินคุณภาพงานตนเองและผู้อื่น ตลอดจนการตั้งคำถามจากผลงานศิลปะเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้เชิงลึกสอดคล้องกับแนวคิดของ Eisner (2002) การเรียนศิลปะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการตีความ การตั้งคำถาม และการมองเห็นความหมายเชิงนามธรรมซึ่งยากต่อการพัฒนาในวิชาอื่น

3. ความสามารถในการแก้ปัญหา “ผู้เรียนสามารถเผชิญและจัดการกับปัญหาในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีจริยธรรม” ในการทำงานศิลปะ นักเรียนต้องพบกับปัญหาที่หลากหลาย เช่น การเลือกสื่อให้เหมาะสมกับเนื้อหา ความท้าทายทางเทคนิค หรือข้อจำกัดของเวลาและวัสดุ ซึ่งล้วนเป็นโอกาสในการฝึกการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ เช่น หากไม่มีสีอะครีลิค อาจลองประยุกต์สี

น้ำกับกระดาดอีกชนิด เป็นต้น ดังนั้นการออกแบบกิจกรรมศิลปะจึงควรตั้งอยู่บนโจทย์ที่ทำทนายและเปิดกว้าง เพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการแก้ปัญหาเชิงปฏิบัติอย่างเป็นระบบ

4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต “ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเอง มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข” การเรียนศิลปะพัฒนาความเข้าใจตนเอง ความอดทน การควบคุมอารมณ์ การฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะเมื่อจัดกิจกรรมแบบกลุ่ม เช่น การจัดนิทรรศการร่วมกัน หรือการวาดภาพขึ้นเดี่ยวร่วมกันหลายคน ผู้เรียนจะได้ฝึกการยอมรับความแตกต่าง การเคารพในความคิดสร้างสรรค์ของเพื่อน และการทำงานเป็นทีมอย่างสร้างสรรค์

5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี “ผู้เรียนสามารถใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ มีคุณธรรม และปลอดภัย” ในยุคดิจิทัล วิชาศิลปะสามารถนำเทคโนโลยีมาบูรณาการได้อย่างหลากหลาย เช่น การออกแบบด้วยโปรแกรมกราฟิก การสร้างสื่อภาพเคลื่อนไหว การจัดแสดงผลงานออนไลน์ การรีวิวดิสคอปผ่านโซเชียล กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยี แต่ยังช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้จริยธรรมในการใช้สื่อ

6. ความสามารถในการมีลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ “ผู้เรียนมีคุณลักษณะและพฤติกรรมที่แสดงถึงวินัย ความรับผิดชอบ ใฝ่เรียนรู้ และซื่อสัตย์” การฝึกทำงานศิลปะเป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาความมีวินัยในตนเอง เช่น การจัดการเวลา การลงรายละเอียดอย่างประณีต รวมถึงการใฝ่รู้ในการทดลองเทคนิคใหม่ ๆ การยอมรับคำแนะนำของครูและเพื่อนเพื่อนำไปปรับปรุงตนเองอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นกิจกรรมที่เน้นให้ผู้เรียนวางแผน ติดตามกระบวนการ และสะท้อนผลงานของตนเองหลังจบงาน (self-reflection) จึงเป็นวิธีที่ดีในการเสริมสร้างคุณลักษณะนิสัยเชิงบวก

การบูรณาการการจัดการเรียนรู้กับการพัฒนาสมรรถนะด้านศิลปะของนักเรียนมัธยมต้น

นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ช่วงอายุ 12–15 ปี) เป็นช่วงวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมอย่างรวดเร็ว พัฒนาการทางสติปัญญาเริ่มเข้าสู่ระดับ “รูปธรรมขั้นสูง” หรือ “การคิดแบบนามธรรม” ตามทฤษฎีพัฒนาการของ Jean Piaget (1969) ซึ่งนักเรียนในช่วงวัยนี้สามารถเชื่อมโยงแนวคิดที่หลากหลาย วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาขาวิชา และสร้างผลงานที่มีความคิดสร้างสรรค์และมีจุดมุ่งหมายทางสังคมได้ ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการจึงเป็นแนวทางที่เหมาะสม เพราะสามารถกระตุ้นความสนใจ เชื่อมโยงเนื้อหา กับชีวิตจริง และพัฒนาทักษะหลายด้านพร้อมกัน ทั้งด้านความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และทักษะชีวิต (ศรีไพร ศักดิ์รุ่งพงศากุล, 2560)

ผู้เขียนสรุปกิจกรรมที่เหมาะสมกับการบูรณาการเพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านศิลปะ ได้ดังนี้

1. กิจกรรมสร้างงานศิลปะจากวรรณคดี โดยบูรณาการกับวิชาภาษาไทย ทำได้โดยนักเรียนอ่านและตีความวรรณคดี เช่น พระอภัยมณี หรือ ขุนช้างขุนแผน แล้วเลือกฉากหรือตัวละครสำคัญมาสร้างเป็นภาพวาดหรือสื่อผสม เพื่อถ่ายทอดความเข้าใจ ความรู้สึก และตีความของตนเองซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด การเรียนรู้โดยใช้เรื่องเล่า (Narrative Learning) ส่งเสริมทั้งความรู้และศิลปะ (Egan, 1986)

2. กิจกรรมออกแบบโปสเตอร์รณรงค์สังคม โดยบูรณาการกับวิชาสังคมศึกษา/หน้าที่พลเมือง ทำได้โดยนักเรียนเลือกประเด็นสังคม เช่น การลดโลกร้อน ความเสมอภาคทางเพศ หรือความปลอดภัยในโรงเรียน แล้วออกแบบโปสเตอร์รณรงค์โดยใช้หลักการออกแบบทัศนศิลป์สอดคล้องกับแนวคิดศิลปะเพื่อสังคม (Socially Engaged Art) และการเรียนรู้ผ่านโครงการ (Project-Based Learning: PBL) (Thomas, 2000)

3. กิจกรรมสร้างโมเดลสามมิติจากคณิตศาสตร์ โดยบูรณาการกับวิชาคณิตศาสตร์ ทำได้โดยให้นักเรียนสร้างงานศิลป์ที่มีโครงสร้างจากรูปเรขาคณิต เช่น ลูกบาศก์ ปริซึม หรือโมเดลพับกระดาษ Origami ที่ต้องใช้การคำนวณหรือการออกแบบแบบจำลอง สอดคล้องกับแนวคิด STEM to STEAM – การบูรณาการศิลปะกับวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรม และคณิตศาสตร์ (Yakman, 2008)

แนวทางที่ครูสามารถนำไปปรับใช้ตามบริบททำได้โดยวางแผนร่วมกับครูรายวิชาอื่น กำหนดหัวข้อหรือหน่วยการเรียนรู้ที่สามารถบูรณาการ ประชุมวางแผนร่วมกัน เพื่อเชื่อมโยงจุดประสงค์รายวิชาและผลลัพธ์การเรียนรู้ ใช้หลักการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Active Learning) กระตุ้นให้นักเรียนคิดวิเคราะห์และลงมือสร้างผลงาน สร้างพื้นที่เปิดให้นักเรียนได้ทดลอง ออกแบบ แก้ไขผลงานด้วยตนเอง ส่งเสริมการสะท้อนคิด (Reflective Thinking) หลังจบกิจกรรม ให้นักเรียนสะท้อนกระบวนการเรียนรู้ เช่น เขียน reflection หรือพูดคุยในกลุ่ม ใช้การประเมินเพื่อการเรียนรู้ (Assessment for Learning) ประเมินทั้งความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ ผ่านแฟ้มสะสมงาน (Portfolio) หรือแบบประเมินผลงานศิลป์ ตามลำดับ

บทสรุป

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เป็นแนวทางทางการศึกษาที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในศตวรรษที่ 21 ว่ามีประสิทธิภาพในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ในช่วงวัยนี้จึงต้องมีความยืดหยุ่น สนุก และเชื่อมโยงกับชีวิตจริง เพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนให้เกิดขึ้นอย่าง

แท้จริง โดยกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการเนื้อหาศิลปะเข้ากับสาระวิชาอื่น เช่น ภาษาไทย สังคมศึกษา หรือคณิตศาสตร์ ไม่เพียงแต่ช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาแบบองค์รวมเท่านั้น แต่ยังเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกทางความคิดอย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก และสื่อสารแนวคิดของตนผ่านกระบวนการออกแบบและสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ซึ่งเป็นการพัฒนาทักษะในมิติที่วิชาการทั่วไปอาจไม่สามารถตอบสนองได้อย่างเพียงพอ ทั้งหมดนี้ล้วนมุ่งส่งเสริมสมรรถนะด้านทัศนศิลป์ เช่น ความคิดสร้างสรรค์ การถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกล้วนงานศิลปะ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการนำความรู้จากหลากหลายศาสตร์มาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีความหมายและคุณค่าในมุมมองของผู้เรียนเอง สำหรับครูผู้สอน แนวทางนี้สามารถนำไปปรับใช้ได้ตามบริบทของโรงเรียน โดยเริ่มจากการออกแบบการเรียนรู้ร่วมกับครูในรายวิชาอื่น เพื่อสร้างหน่วยการเรียนรู้ที่มีการเชื่อมโยงข้ามศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญ ครูควรใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Learner-centered approach) เช่น การเรียนรู้เชิงลงมือปฏิบัติ (Active Learning) การเรียนรู้ผ่านโครงงาน (Project-Based Learning) และการใช้คำถามเพื่อการเรียนรู้ (Inquiry-based Learning) ควบคู่กับ การสะท้อนคิด (Reflective Thinking) ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองได้อย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ การประเมินผลควรมีความหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ การประเมินเพื่อพัฒนา (Assessment for Learning) และการใช้แฟ้มสะสมงาน (Portfolio) เพื่อสะท้อนกระบวนการและพัฒนาการของผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะนิสัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวทาง การพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลาง พ.ศ. 2562 และแนวทางการประเมินตาม เกณฑ์ PA ที่เน้นการสังเคราะห์ผลการเรียนรู้ที่แท้จริงของผู้เรียน

กล่าวโดยสรุป การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการที่เชื่อมโยงศิลปะเข้ากับวิชาอื่น ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างสมรรถนะด้านศิลปะเท่านั้น แต่ยังมิมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความพร้อมในการใช้ชีวิตในสังคม มีทักษะการคิดวิเคราะห์ การทำงานเป็นทีม และความสามารถในการสื่อสาร ซึ่งล้วนเป็นสมรรถนะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตในศตวรรษที่ 21 อย่างสมดุลและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ศรีไพร ศักดิ์รุ่งพงศากุล. (2560). *การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน*

พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2562). กรุงเทพฯ: สพฐ.

- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา. (2565). *คู่มือแนวทางการประเมิน PA*. กรุงเทพฯ: ก.ค.ศ.
- อัจฉรา จันทร์ฉาย. (2563). การเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนระดับมัธยมศึกษา. *วารสารครุศาสตร์ศึกษา*, 21(1), 45–59.
- Egan, K. (1986). *Teaching as storytelling: An alternative approach to teaching and curriculum in the elementary school*. Chicago: University of Chicago Press.
- Eisner, E. W. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. New Haven: Yale University Press.
- Piaget, J. (1969). *The psychology of the child*. New York: Basic Books.
- OECD. (2019). *OECD Learning Compass 2030*. Paris: OECD Publishing.
- Robinson, K. (2006). *Do Schools Kill Creativity?* [TED Talk]. Retrieved from <https://www.ted.com>
- Thomas, J. W. (2000). *A Review of Research on Project-Based Learning*. San Rafael, CA: The Autodesk Foundation.
- Torrance, E. P. (1993). Understanding Creativity: Where to Start?. *Psychological Inquiry*, 4(3), 232–234.
- UNESCO. (2006). *Road Map for Arts Education: The World Conference on Arts Education – Building Creative Capacities for the 21st Century*. Lisbon: UNESCO.
- Yakman, G. (2008). *STEAM education: An overview of creating a model of integrative education*. Virginia Polytechnic Institute and State University.

โลกทัศน์ทางความคิดเรื่องการเมืองไทยในทัศนะและความคิดเห็นของ
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)
THE CONCEPTUAL WORLDVIEW ON THAI POLITICS ACCORDING
TO THE VIEWS AND REFLECTIONS OF SOMDET
PHRA BUDDHAGHOSACARIYA (P.A. PAYUTTO)

¹พระไกรสร ศรีธีรภพ

¹Phra Kraisor Sririphop

วัดหน้าพระบรมธาตุ, นครศรีธรรมราช

Wat Na Phra Borommathat Nakhon Si Thammarat Province

¹Sririphop.krai@gmail.com

Received: June 25, 2025; **Revised:** August 20, 2025; **Accepted:** August 23, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาโลกทัศน์ทางความคิดเรื่องการเมืองไทยในทัศนะและความคิดเห็นของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) โดยเน้นการวิเคราะห์ทัศนะต่อสถานการณ์การเมืองไทยในบริบทของวัฏจักรปัจจัยที่นำไปสู่การรัฐประหารและการพิจารณาแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในมุมมองเชิงพุทธ พระธรรมปิฎกได้เสนอการนำพุทธธรรมมาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาทางการเมือง โดยเปรียบเทียบว่า เหตุแห่งการรัฐประหารในไทยเปรียบได้กับ "อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร" แต่ได้ชี้ว่าในระบอบประชาธิปไตยที่มีการพัฒนาแล้ว เมื่อเกิดปัญหาทางการเมือง เช่น การคอร์รัปชัน ย่อมสามารถแก้ไขได้ด้วยกลไกตรวจสอบภายในสภา สื่омวลชน นักวิชาการ หรือผ่านกระบวนการยุติธรรม ไม่จำเป็นต้องใช้การรัฐประหารเสมอไป บทความนี้ยังได้ศึกษาการประยุกต์แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขและพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : โลกทัศน์ทางการเมือง, ธรรมาธิปไตย, สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

¹ วัดหน้าพระบรมธาตุ, อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

Abstract

This academic article aims to explore the political worldview of Thailand through the perspective of Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto), focusing on his interpretation of Thai political developments, particularly the recurring phenomenon of military coups. Drawing from Buddhist principles, Phra Dhammapitaka reflects on the causes of political instability in Thailand and compares them to the Buddhist concept of “dependent origination,” such as the idea that “ignorance conditions formations.” However, he argues that political conditions leading to unrest do not necessarily have to result in coups. In well-developed democracies, issues like corruption can be resolved through other democratic mechanisms such as parliamentary scrutiny, media investigation, academic critique, impeachment processes, or judicial proceedings. The study also investigates Phra Dhammapitaka’s political thought on democracy, emphasizing the application of Buddhist principles particularly moral wisdom and ethical governance as a foundation for reforming and improving Thai society. His approach presents a fusion of Buddhist worldview and modern political science aimed at sustainable and ethical political solutions.

Keywords: Political worldview, Dhammathipateyya, Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto)

บทนำ

ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่ปี พ.ศ.2475 อย่างไรก็ตาม ตลอดเวลาที่ผ่านมา สังคมไทยยังคงเผชิญกับข้อสงสัยและคำถามเกี่ยวกับความสมบูรณ์ของระบอบประชาธิปไตย เหตุการณ์รัฐประหารซ้ำซาก การฉีกหรือยกเลิกรัฐธรรมนูญหลายครั้ง รวมถึงการเลือกตั้งที่ขาดความสุจริตและโปร่งใส ต่างเป็นเครื่องสะท้อนถึงความไม่มั่นคงในโครงสร้างและรากฐานของระบบการเมืองไทย เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์ชาติไทย จะพบว่า พระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญในการปกครองประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ผู้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ พระองค์ทรงมีพระราชปณิธานแน่วแน่ในการธำรงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย และใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางในการบริหารราชการแผ่นดิน พระองค์ยังทรงวางรากฐานระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยมีนโยบายสำคัญในการสร้างเสถียรภาพทั้งด้านพุทธจักรและอาณาจักร สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างอำนาจของผู้ปกครองกับหลักธรรมทางศาสนา อันเป็นแนวทางการปกครองที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนโดยปราศจากข้อโต้แย้ง ดังนั้น หลักธรรมใน

พระพุทธศาสนาจึงถือเป็นรากฐานสำคัญของแนวคิดทางการเมืองที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสถานการณ์และบริบททางสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยได้อย่างเหมาะสม (พระศิวะศักดิ์ สุขเมธ (บุญทอง) ปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณและวินัย ผลเจริญ, 2562)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) เป็นพระนักปราชญ์ผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาสังคมไทยโดยอาศัยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นฐานคิดหลัก ท่านเสนอว่า “ประชาธิปไตย” ไม่ควรเป็นเพียงระบบหรือรูปแบบการปกครอง หากแต่ควรเป็น “วิถีชีวิต” ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของคุณธรรม สติปัญญาและความรับผิดชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดเรื่อง “ธรรมาธิปไตย” (Dhammathipateyya) หรือการยึดถือธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งถือเป็นแกนกลางของจริยธรรมในระบอบประชาธิปไตย โดยเห็นว่าคุณภาพของประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อประชาชนมีคุณภาพ และการศึกษาคือปัจจัยสำคัญที่สุดในการหล่อหลอมพลเมืองให้มีคุณธรรมและปัญญาในการมีส่วนร่วมทางการเมือง (พระวิฑูรย์โกวิท, 2566) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้แสดงออกถึงความสนใจในพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมืองไทยมาโดยตลอด ผ่านการแสดงปาฐกถาธรรม การบรรยาย และการนิพนธ์ผลงานวิชาการจำนวนมาก แม้ท่านจะไม่กล่าวถึงการเมืองโดยตรงในทุกโอกาส แต่แนวคิดและผลงานของท่านล้วนมีเป้าหมายร่วมกัน คือการมุ่งเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาสังคมการเมืองไทยโดยใช้แนวคิดเชิงพุทธที่ยึดโยงกับวัฒนธรรมไทย แนวคิดทางการเมืองของท่านจึงเป็นแนวคิดเพื่อการพัฒนาสังคม โดยพยายามผสมผสานความรู้ทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการจัดระเบียบของสังคมและการเมือง เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยไม่ต้องพึ่งพาอำนาจหรือความรุนแรง ท่านเห็นว่าหากมนุษย์มีอิสรภาพทางสติปัญญา ย่อมสามารถสร้างระบบการเมืองที่สุจริตและมีคุณธรรมได้ และนั่นคือหนทางที่จะนำไปสู่สันติภาพของโลกอย่างแท้จริง (เพิ่มศักดิ์ จะเรียมพันธ์, 2561)

จากมุมมองของพระธรรมปิฎก ระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงคือระบบที่ประชาชนไม่เพียงแต่มีสิทธิเลือกตั้ง แต่ต้องมีความสามารถในการใช้สิทธิอย่างมีวิจารณญาณ เข้าใจความจริง และมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ในการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของประเทศไทยซึ่งมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม การบูรณาการหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเข้ากับประชาธิปไตย จึงเป็นแนวทางที่สามารถช่วยเสริมสร้างความมั่นคง ความสงบสุข และความยั่งยืนให้กับระบอบการเมืองของไทยได้อย่างแท้จริง ดังนั้น ความคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์จึงเป็นประเด็นที่ควรค่าแก่การศึกษาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในมิติที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตยตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ซึ่งอาจเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมไทยให้มีเสถียรภาพ สันติสุขและความยั่งยืนตามบริบทของสังคมไทยในยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

แนวคิดทางการเมือง

แนวคิดทางการเมือง หมายถึง ระบบความคิดหรือกรอบความเชื่อที่ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้ในการอธิบาย วิเคราะห์และกำหนดแนวทางการปกครอง การใช้อำนาจและการจัดระเบียบสังคม แนวคิดเหล่านี้มักสะท้อนค่านิยมพื้นฐานเกี่ยวกับ “ความยุติธรรม เสรีภาพ อำนาจ หน้าที่ และสิทธิ” ของทั้งรัฐและประชาชน แนวคิดทางการเมืองไม่ได้เป็นเพียงชุดของความเชื่อทางทฤษฎี แต่ยังเป็นแนวทางที่ใช้กำหนดนโยบาย ทำที่ และวิธีบริหารประเทศของผู้นำ ตลอดจนพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน แนวคิดเหล่านี้มีหลากหลายและพัฒนาตามบริบททางสังคม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ แนวคิดทางการเมืองสามารถจำแนกได้หลากหลายประเภท ขึ้นอยู่กับเป้าหมายและค่านิยมที่เน้นแตกต่างกันไป ดังนี้ (Heywood, A., (2021)

1) เสรีนิยม (Liberalism) มุ่งเน้นเสรีภาพส่วนบุคคล ความเสมอภาค และสิทธิมนุษยชน โดยเชื่อในระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี และการจำกัดอำนาจของรัฐให้อยู่ในกรอบของกฎหมาย

2) อนุรักษนิยม (Conservatism) เน้นความสำคัญของระเบียบประเพณี ศีลธรรม และเสถียรภาพทางสังคม โดยมองว่าการเปลี่ยนแปลงควรเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป

3) สังคมนิยม (Socialism) เน้นความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม และบทบาทของรัฐในการจัดสรรทรัพยากรเพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม

4) คอมมิวนิสต์ (Communism) เสนอการยกเลิกกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในระบบการผลิต โดยให้รัฐควบคุมทรัพยากรทั้งหมด เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างสังคมไร้ชนชั้น

5) อนาธิปไตย (Anarchism) ต่อด้านอำนาจรัฐ มองว่าการปกครองแบบรวมศูนย์นำไปสู่การกดขี่ และเสนอให้มีระบบสังคมที่บริหารตนเองอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่ต้องมีรัฐบาล

6) ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดทิศทางนโยบายและการบริหารสาธารณะ ไม่จำกัดแค่การเลือกตั้ง แต่รวมถึงการตรวจสอบ ถ่วงดุล และการตัดสินใจร่วมในระดับท้องถิ่น (สมบุรณ์ ศิริประชัย, (2560)

แนวคิดทางการเมืองเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดโครงสร้างทางการเมืองของแต่ละประเทศ และเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาแนวคิดเชิงนโยบาย การบริหารราชการ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในสังคมประชาธิปไตย

1. แนวคิดประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย (Democracy) เป็นแนวคิดทางการเมืองที่มีรากศัพท์จากภาษากรีก “Demos” แปลว่า ประชาชน และ “Kratos” แปลว่า อำนาจ หรือการปกครอง รวมความหมายคือ

“การปกครองโดยประชาชน” ประชาธิปไตยจึงเป็นระบบที่ประชาชนมีสิทธิในการกำหนดทิศทางของการบริหารประเทศ ไม่ว่าจะโดยตรงหรือผ่านตัวแทน

ลักษณะสำคัญของประชาธิปไตย โดยทั่วไปแล้ว ระบบประชาธิปไตยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

1) อำนาจอิสระเป็นของประชาชน ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอิสระ มีสิทธิเลือกผู้แทนหรือร่วมตัดสินใจในเรื่องสำคัญของรัฐ

2) ความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพ ประชาชนทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออก การนับถือศาสนา การแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอย่างเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย

3) การใช้เสียงข้างมากควบคู่กับการเคารพเสียงข้างน้อย ประชาธิปไตยตัดสินใจตามเสียงข้างมาก แต่ยังคงเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย เพื่อรักษาคุณภาพของสังคม

4) การปกครองภายใต้หลักนิติธรรมและรัฐธรรมนูญ ทุกคนอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน และรัฐบาลต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ไม่สามารถใช้อำนาจโดยพลการ

2. หลักการของประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่มีเป้าหมายเพื่อรับรองสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีของมนุษย์ โดยอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นพื้นฐานในการบริหารประเทศ ซึ่งสามารถสรุป หลักการของประชาธิปไตย ได้เป็น 5 ประการ ดังนี้

1) อำนาจอิสระเป็นของประชาชน (Sovereignty of the People) ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอิสระในการปกครองประเทศ โดยใช้อำนาจอิสระนั้นผ่านกระบวนการเลือกตั้ง หรือกลไกอื่นๆ เช่น การออกเสียงประชามติ การเสนอร่างกฎหมาย หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง

2) การเคารพสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาชน (Respect for Rights, Liberties, and Equality) ประชาชนทุกคนต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การรวมกลุ่มและการนับถือศาสนา โดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลทางเพศ เชื้อชาติ ศาสนาหรือสถานะทางสังคม

3) การปกครองโดยเสียงข้างมากควบคู่กับการคุ้มครองเสียงข้างน้อย (Majority Rule with Minority Rights) การตัดสินใจในระบอบประชาธิปไตยมักใช้หลักเสียงข้างมาก แต่ต้องเคารพและคุ้มครองสิทธิของเสียงข้างน้อย ไม่ให้เกิดการกดขี่หรือถูกลิดรอนสิทธิเสรีภาพอย่างไม่เป็นธรรม

4) การปกครองภายใต้หลักนิติธรรม (Rule of Law) ทุกคน รวมถึงผู้นำทางการเมือง ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือกฎหมาย และการใช้อำนาจรัฐต้องเป็นไปตามกฎหมายและรัฐธรรมนูญ

5) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารประเทศ (Citizen Participation) ประชาชนมีสิทธิและหน้าที่ในการแสดงออก แสดงความคิดเห็น ตรวจสอบ ถ่วงดุล และมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือผ่านตัวแทน (Diamond, L., 2019)

การบรรลุเป้าหมายสูงสุดของระบอบประชาธิปไตย คือ “ความผาสุกของประชาชน” นั้นย่อมเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองอย่างแท้จริง โดยต้องตระหนักถึงองค์ประกอบของระบอบประชาธิปไตย ทั้งในด้านโครงสร้างของรัฐ ได้แก่ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาลยุติธรรม ตลอดจนต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และความตื่นตัวทางการเมือง ประชาธิปไตยที่แท้จริงจึงไม่ใช่เพียงแค่การมีรัฐธรรมนูญหรือการเลือกตั้ง แต่ต้องมีการเคารพในหลักการสำคัญของระบอบนี้ได้แก่ ความเสมอภาคของบุคคลในสังคม ที่หมายถึงโอกาสในการดำรงชีวิตอย่างเป็นธรรม ซึ่งรัฐมีบทบาทในการกำหนดและควบคุมโอกาสนั้นอย่างสมดุล เพื่อไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำ

นอกจากนี้ สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ต้องควบคู่ไปกับ “หน้าที่” และ “ความรับผิดชอบ” ต่อสังคม ประชาชนไม่สามารถอ้างเสรีภาพเพียงฝ่ายเดียวเพื่อกระทำตามอำเภอใจโดยละเมิดกฎหมายและผลประโยชน์ส่วนรวม เพราะหากปราศจากจิตสำนึกในความรับผิดชอบแล้ว ระบอบประชาธิปไตยก็จะไม่อาจดำรงอยู่ได้

ดังนั้น หลักการประชาธิปไตยจึงเป็นทั้ง “ฐานรองรับ” และ “กลไก” ที่จะส่งเสริมความมั่นคงและความยั่งยืนทางการเมือง พร้อมทั้งเป็นแนวทางกำกับวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของระบอบนี้อย่างแท้จริง

3. แนวคิดธรรมาธิปไตยของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต)

“ธรรมาธิปไตย” (Dhammathipateyya) เป็นแนวคิดที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) เสนอไว้ เพื่อใช้เป็นแกนกลางจริยธรรมของระบอบประชาธิปไตย โดยใช้ให้เห็นว่าการปกครองในระบบประชาธิปไตยไม่ควรยึดเพียงเสียงข้างมากหรือกฎหมายเท่านั้น หากแต่ต้องตั้งอยู่บน “ธรรม” คือ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงามและเหตุผล (ป.อ.ปยุตโต, (2555)

ธรรมาธิปไตย คือ การยึดธรรมเป็นใหญ่ในการใช้อำนาจตัดสินใจในการปกครอง โดย “ธรรม” หมายถึง ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และประโยชน์ที่แท้จริง แนวคิดนี้ถือเป็น “หัวใจ” ของระบอบประชาธิปไตย เพราะการปกครองใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นเผด็จการ ณาธิปไตย หรือประชาธิปไตย จะดีหรือร้ายขึ้นอยู่กับ “เกณฑ์ในการตัดสินใจ” ของผู้ใช้อำนาจทั้งสิ้น

1) อำนาจตัดสินใจคือหัวใจของการปกครอง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ชี้ว่า ทุกระบอบการปกครองมี “อำนาจตัดสินใจ” เป็นแกนสำคัญ หากอำนาจตัดสินใจอยู่ที่ใคร ผู้นั้นคือผู้กำหนดทิศทางของระบอบนั้น ถ้าตัดสินใจด้วย “ความเห็นแก่ตัว ทิฐิ และผลประโยชน์ส่วนตน” เรียกว่าอัตตาธิปไตย ถ้าตัดสินใจตาม “กระแสนิยม เสียงส่วนใหญ่ หรือการประจบเอาใจ” เรียกว่า

โลกาธิปไตย ถ้าตัดสินใจด้วย “ปัญญา ความจริง หลักธรรม กฎ กติกา และความดีงาม” คือ ธรรมาธิปไตย

2) ธรรมาธิปไตยในประชาธิปไตย ในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจตัดสินใจ ดังนั้น ประชาชนจึงต้องตัดสินใจด้วยเกณฑ์ธรรมาธิปไตย ซึ่งหมายถึงการใช้ ปัญญา และ เจตนาเพื่อส่วนรวม ในการเลือกผู้นำ หรือมีส่วนร่วมทางการเมือง “ถ้าประชาชนตัดสินใจเลือกโดยใช้ธรรมเป็นเกณฑ์ ก็จะได้ตัวแทนที่มีธรรม... แต่ถ้าตัวแทนไม่ดี ก็สะท้อนว่าผู้เลือกอาจยังไม่มีคุณธรรมและปัญญาที่เพียงพอ”

3) ธรรมในความหมายของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ พระองค์อธิบายว่า ธรรม มี 2 ระดับ คือ ธรรมแท้ (ธรรมชาติของเหตุและผล เช่น กฎแห่งกรรม ความจริงสากล) ธรรมสมมติ (ธรรมที่มนุษย์บัญญัติ เช่น กฎหมาย กติกาสังคม)

ประชาธิปไตยจึงต้องใช้ธรรมทั้งสองนี้ร่วมกัน โดยใช้ “กฎหมาย” ที่ยึดโยงกับ “ความจริงและความดีงาม” เป็นเครื่องมือในการปกครอง

4) ปัญญาและเจตนา หัวใจของธรรมาธิปไตย การตัดสินใจตามธรรมาธิปไตยต้องอาศัยปัญญา การรู้ข้อเท็จจริง วิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง เจตนา ความตั้งใจเพื่อส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้นำเสนอแนวทางสำคัญในการนำ “ธรรมาธิปไตย” มาเป็นแกนกลางของประชาธิปไตย โดยเน้นว่าธรรมาธิปไตยมิใช่ระบอบที่ตั้งขึ้นมาแข่งขันกับประชาธิปไตย แต่เป็น “หัวใจของประชาธิปไตยที่ดี” ซึ่งสามารถดำเนินการได้ผ่าน 2 ด้านหลัก ได้แก่

1) ด้านการจัดวางระบบโครงสร้าง (ระบบภายนอก) การวางระบบในทางการเมืองต้องมีกลไกที่รัดกุม เชื่อมั่นได้ว่าจะช่วยให้การใช้อำนาจตัดสินใจดำเนินไปตามหลักธรรมาธิปไตย เช่น ระบบการตรวจสอบถ่วงดุล การร่างรัฐธรรมนูญ และกฎหมายอื่นๆ อย่างเป็นธรรม ไม่เปิดช่องให้เกิดการบิดเบือนหรือใช้อำนาจโดยมิชอบอย่างไรก็ตาม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เน้นย้ำว่าแม้จะออกแบบโครงสร้างได้ดีเพียงใด สุดท้ายก็ต้องพึ่งพาคุณภาพภายในใจของมนุษย์ผู้ใช้ระบบนั้น กล่าวคือ ธรรมาธิปไตยในใจคนย่อมเป็นตัวแปรสำคัญที่สุด

2) ด้านการพัฒนาคน (ระบบภายใน) การจะให้เกิดธรรมาธิปไตยอย่างแท้จริง ต้องเริ่มจากการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีทั้ง ปัญญาและเจตนาดี ปัญญา หมายถึง ความรู้เท่าทันข้อมูล มีวิจรรณญาณ แยกแยะสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม และเป็นประโยชน์ได้ เจตนา คือ ความตั้งใจสุจริต มุ่งสร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวม มิใช่เพียงผลประโยชน์ของตนเอง หากประชาชนมีแต่ปัญญาโดยขาดเจตนาดี ก็อาจใช้ความรู้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว แต่ถ้ามีเจตนาดีโดยขาดปัญญา การตัดสินใจ

ก็อาจผิดพลาดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ฉะนั้น ธรรมาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ด้วย การพัฒนาทั้งสองด้านอย่างสมดุล

นอกจากนี้ ประชาชนในระบอบประชาธิปไตยต้องไม่เพียงแต่พิจารณาคุณลักษณะภายนอกของผู้นำหรือผู้สมัคร แต่ต้องมองให้ลึกถึง เจตนาเบื้องหลัง การใช้อำนาจของเขาด้วย ว่ามุ่งหวังเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมจริงหรือไม่ ธรรมาธิปไตยคุณสมบัติในตัวบุคคล มากกว่าระบบการปกครองจากมุมมองของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ธรรมาธิปไตยมิใช่ระบอบการปกครอง แต่คือ “คุณธรรมในตัวบุคคล” ที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งต้องอาศัยปัญญา เจตนาที่ดีและการฝึกฝนตนอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าระบบการปกครองใด เผด็จการ คณาธิปไตย หรือประชาธิปไตยก็ล้วนสามารถดำเนินไปในแนวทางของธรรมาธิปไตย โลกาธิปไตย หรือธรรมาธิปไตยได้ ขึ้นอยู่กับ “เกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจ” ของผู้ใช้อำนาจเป็นสำคัญ

แนวคิดทางการเมืองของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยเฉพาะหลักธรรมและแนวทางการดำเนินชีวิตในพระวินัยของสงฆ์ ซึ่งท่านยกให้เป็น ต้นแบบของการปกครองในอุดมคติ ได้แก่ การปกครองโดยพระธรรมวินัย การฝึกตน และการวางระบบอย่างมีเหตุผลเพื่อประโยชน์ส่วนรวม “การเมืองที่ดี คือ การเมืองที่ถือธรรมเป็นใหญ่ มีเหตุผล มีสติปัญญา และดำเนินไปโดยสุจริตใจ” ท่านยังยกตัวอย่างการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช และพ่อขุนรามคำแหงว่าเป็นการปกครองในแบบธรรมาธิปไตย และเสนอว่า หากสังคมไทยสามารถยึดถือหลักธรรมมาใช้ในการเมืองได้อย่างแท้จริง บ้านเมืองก็จะสงบสุข มั่นคง และยั่งยืน (พรหมคุณาภรณ์, 2549)

บทสรุป

โลกทัศน์ทางความคิดเรื่องการเมืองไทยในทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งเน้นให้เห็นว่าหัวใจของการปกครองไม่ว่าจะอยู่ในระบอบใดก็ตามอยู่ที่ “อำนาจการตัดสินใจ” และเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจนั้นจะเป็นตัวกำหนดคุณภาพของระบอบการปกครองนั้นๆ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เสนอว่า ระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงต้องมีธรรมเป็นแกนกลาง หรือที่เรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” ซึ่งหมายถึงการตัดสินใจบนพื้นฐานของความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และประโยชน์ส่วนรวม โดยอาศัยปัญญาและเจตนาที่บริสุทธิ์ การที่จะนำธรรมาธิปไตยมาเป็นหัวใจของประชาธิปไตยนั้น ต้องดำเนินควบคู่กันทั้งการจัดวางระบบที่รัดกุมและการพัฒนาคุณภาพของประชาชน ผ่านการศึกษาเพื่อสร้างสติปัญญาและความสำนึกในความรับผิดชอบต่อส่วนรวม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ มองว่า การเมืองที่ดีไม่ใช่เพียงการมีระบบที่ชอบธรรม แต่ต้องเป็นการเมืองที่มีจิตวิญญาณแห่งธรรม เป็นการเมืองที่ยึดหลักเหตุผล ศีลธรรมและเป้าหมายเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง ในทัศนะของท่าน การพัฒนาสังคมการเมืองไทยจะสัมฤทธิ์ผลได้ ก็ต่อเมื่อ

ประชาชนและผู้นำทุกระดับยึดถือธรรมเป็นใหญ่ มุ่งสู่การสร้างสังคมที่สงบสุขด้วยการตัดสินใจที่ตั้งอยู่บนหลักแห่งธรรม มิใช่ตามอำนาจของตัวบุคคลหรือกระแสสังคมเพียงอย่างเดียว ด้วยเหตุนี้ ธรรมาธิปไตยจึงเป็นแก่นสำคัญที่จะทำให้ประชาธิปไตยของไทยดำเนินไปได้อย่างมั่นคงและแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

ป.อ.ปยุตโต. (2555). *ธรรมาธิปไตย: ธรรมเป็นใหญ่ในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์พุทธธรรม.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2549). *ธรรมาธิปไตย: ธรรมเป็นใหญ่ในระบอบ ประชาธิปไตย*.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พุทธธรรม.

พระวิद्याเถรีवास. (2566). *ความคิดทางการเมืองตามทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ผ่านหนังสือมออเมริกาแกปัญหาไทย*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พระศิลาคักดี สุเมโธ (บุญทอง), ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ และวินัย ผลเจริญ. (2562). การสังเคราะห์

แนวคิดทางสังคมการเมืองของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต).

Dhammathas Academic Journal, 19(4), 129-141.

เพิ่มศักดิ์ จะเรียมพันธ์. (2561). *ความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยในประเทศไทยจนถึง พ.ศ. 2475 :*

การก่อรูป การประชันความหมายและการผสมผสาน. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบูรณ์ ศิริประชัย. (2560). *แนวคิดทางการเมือง: จากทฤษฎีสู่การประยุกต์ใช้*. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Diamond, L. (2019). *Ill Winds: Saving Democracy from Russian Rage, Chinese Ambition, and American Complacency*. Penguin Press.

Heywood, A. (2021). *Political ideologies: An introduction* (7th ed.). Bloomsbury Academic.

ศิลปะการใช้ชีวิตอย่างมีสติ : วิถีแห่งติช นัท ฮันห์

THE ART OF MINDFUL LIVING : THE WAY OF THICH NHAT HANH

¹พระธีรพล ญฐฐิโก (บัวทอง), ²พัชริน จินดาปทีป และ ³จารุวรรณ ธรรมโม

¹PhraTerapon Nutthiko, ²Pacharin Jindapateep and ³Jaruwan Thammo

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

²มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ประเทศไทย

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

²Kasetsart University, Thailand

¹benedit8263@gmail.com, ²pbunsawad@gmail.com, ³sujintham152@gmail.com

Received: June 29, 2025; **Revised:** October 20, 2025; **Accepted:** December 14, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศิลปะการใช้ชีวิตอย่างมีสติ :วิถีแห่งติช นัท ฮันห์ พบว่า การฝึกสติจากการนั่งสมาธิเพียงอย่างเดียวไปสู่ทุกกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการเดิน การกิน การล้างจาน หรือแม้แต่การหายใจ เชื่อมโยงหลักปฏิบัติทางพุทธศาสนาเข้ากับชีวิตคนทั่วไป ทำให้การเจริญสติไม่ใช่เรื่องไกลตัว แต่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เชื่อมโยงการเจริญสติเข้ากับหลักธรรมที่สำคัญ ได้แก่ การหายใจอย่างมีสติ ท่านสอนให้เรารับรู้ลมหายใจเข้าและออกเพื่อถึงความคิดที่ล่องลอยกลับคืนสู่ร่างกาย เข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงไม่ได้หมายถึงการสูญเสีย แต่เป็นการเคลื่อนไหวและหมุนเวียนของจักรวาลและธรรมชาติที่ดำเนินไปตามครรลองของมันอย่างไม่หยุดนิ่ง การเจริญสติไม่ใช่แค่การอยู่กับความสุข แต่คือการเรียนรู้ที่จะอยู่กับความทุกข์อย่างเข้าใจทำให้สามารถจัดการกับอารมณ์ได้อย่างมีสติและนำไปสู่ความสงบสุขในที่สุด การเปิดใจและเข้าใจความเชื่อมโยงของทุกสิ่งสรรพภาพที่แท้จริงไม่ได้มาจากการยึดมั่นในความคิดของตัวเอง แต่มาจากการเปิดใจ

¹ อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

² อาจารย์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

³ นักวิชาการอิสระ

รับฟังผู้อื่นและเรียนรู้จากประสบการณ์อย่างไม่ตัดสิน การปล่อยวางจากความเชื่อที่ตายตัวทำให้เรา
เติบโตและเปิดรับประสบการณ์ใหม่ๆ ซึ่งช่วยให้เราเข้าใจโลกและชีวิตได้อย่างลึกซึ้งซึ่งตามหลักคำสอน
ของพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ : ศิลปะ, การใช้ชีวิตอย่างมีสติ, ตีช นัท ฮันห์

Abstract

This academic article aims to analyze the art of mindful living as taught by Thich Nhat Hanh. The study found that his practice of mindfulness extends beyond seated meditation to encompass all daily activities, such as walking, eating, washing dishes, or even breathing. By integrating Buddhist principles with the lives of ordinary people, he makes mindfulness an accessible and integral part of daily life, not a distant concept. The practice of mindfulness is connected to key Buddhist principles, including mindful breathing. He taught us to be aware of our incoming and outgoing breath, bringing our wandering thoughts back to our bodies. He helps us understand that change is not a "loss," but a continuous movement and circulation of the universe and nature, which proceeds ceaselessly in its own course. Mindfulness is not just about staying with happiness, but about learning to live with suffering. This enables us to manage emotions mindfully and ultimately leads to inner peace. True freedom comes not from clinging to our own thoughts but from opening our hearts and listening to and learning from others. Releasing rigid beliefs allows us to grow and embrace new experiences, which helps us understand the world and life more deeply, in accordance with the Buddha's teachings.

Keywords: The Art, Mindful Living, Thich Nhat Hanh

บทนำ

แนวทางการเจริญสติของท่านติช นัท ฮันห์ นั้นไม่ได้จำกัดอยู่แค่การนั่งสมาธิในวัดเท่านั้น แต่มีวิธีการเจริญสติในทุกการกระทำในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นการเดิน การหายใจ การดื่มชา หรือ การล้างจาน ท่านมองว่าทุกกิจกรรมเป็นโอกาสในการฝึกสติและกลับมาอยู่กับ “ปัจจุบันขณะ” ท่านติช นัท ฮันห์ เสนอมุมมองว่ามนุษย์มักจะติดอยู่กับอดีตหรือกังวลถึงอนาคตซึ่งทำให้สูญเสียการใช้ชีวิตอย่างแท้จริง การฝึกสติจึงเป็นการดึงจิตกลับมาสู่ความเป็นจริงในปัจจุบันและเป็นการปลดปล่อยตัวเองจากพันธนาการทางความคิดที่สร้างความทุกข์ การตระหนักรู้ในทุกขณะนี้เองที่ทำให้เราสามารถสัมผัสกับความสุขและความสงบที่มีอยู่แล้วในชีวิตคือการเชื่อมโยงลมหายใจเข้ากับความรู้สึกแห่งการเบ่งบานดุจดอกไม้ที่กำลังแย้มกลีบ เมื่อเราหายใจเข้าเราสามารถโอบรับความมีชีวิตชีวา เมื่อเราหายใจออกเราสามารถที่จะปลดปล่อยความสดชื่นสู่โลกภายนอก การปฏิบัติเช่นนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้จิตใจของเรากลับมาสดใสมีชีวิตชีวาและอ่อนโยน แต่ยังเป็นการหล่อเลี้ยงความเป็นดอกไม้ที่ซ่อนอยู่ในตัวเราให้เบ่งบานอย่างเต็มที่ เพราะการดูแลรักษาความสดชื่นและความงดงามภายในจิตใจคือของขวัญอันล้ำค่าที่สุดที่เราจะสามารถมอบให้แก่คนที่เรารักและคนรอบข้างได้ เมื่อเราเบ่งบานเราก็พร้อมที่จะแบ่งปันกลิ่นหอมแห่งความสุขและความสงบสุขสู่ผู้อื่นได้อย่างไม่รู้จบ (ภิกษุณีนิรามิสสา: 2552, 54) ท่านติช นัท ฮันห์ เชื่อว่าว่าการปฏิบัติธรรมไม่ใช่การหลีกเลี่ยงจากโลกแต่คือการกลับมาเผชิญหน้ากับความจริงด้วยสติและหัวใจที่เปิดกว้างเป็นการตื่นรู้เพื่อสร้างความหมายให้ชีวิตและเป็นพลังบวกให้กับผู้อื่น ท่านเน้นย้ำว่าเราทุกคนล้วนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการดูแลโลกใบนี้ให้ดีขึ้น เริ่มตั้งแต่การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมปกป้องสิทธิมนุษยชนและการยื่นมือเข้าช่วยเหลือผู้คนที่กำลังเผชิญความทุกข์ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและผู้ด้อยโอกาสในสังคมการรักและช่วยเหลือผู้อื่นอาจเป็นเรื่องที่ท้าทายในโลกที่เต็มไปด้วยความวุ่นวายแต่ท่านติช นัท ฮันห์ เชื่อว่านี่คือหนทางแห่งการปฏิบัติธรรมที่แท้จริงเป็นการเปลี่ยนความรักให้เป็นพลังแห่งการกระทำเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน (ธารา ริน ศานต์: 2555, 135) เป็นการพาตัวเองกลับสู่บ้านที่แท้จริงหรือจิตใจที่สงบและเปี่ยมด้วยความเบิกบาน

ประวัติชีวิตของท่านติช นัท ฮันห์

ท่านติช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) คือพระมหาเถระนิกายเซนชาวเวียดนามผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นทั้งนักบวช นักเขียน นักกิจกรรมและนักปฏิบัติที่อุทิศตนเพื่อสันติภาพและการเจริญสติในระดับสากลโดยได้รับการยกย่องให้เป็น “บิดาแห่งการมีสติตื่นรู้” (The father of mindfulness) ท่านเป็นที่รู้จักในฐานะผู้บุกเบิกแนวคิด “พุทธศาสนาเชิงสังคม” (Engaged Buddhism) ซึ่งผสมผสานการปฏิบัติธรรมเข้ากับการทำงานเพื่อช่วยเหลือสังคมอย่างแท้จริงท่านเกิดในปี ค.ศ. 1926 ที่เวียดนามใต้และบรรพชาเป็นสามเณรตั้งแต่อายุ 16 ปี ท่านได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมตามแนวทางพุทธศาสนา

มหายานอย่างลึกซึ้ง เมื่อสงครามเวียดนามปะทุขึ้น ท่านได้นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อบรรเทาความทุกข์ของประชาชน โดยการก่อตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาและทำงานด้านสันติภาพอย่างแข็งขัน ทศนะการต่อต้านสงครามของท่านทำให้ท่านต้องลี้ภัยออกจากเวียดนามในปี ค.ศ. 1966 และไม่ได้รับอนุญาตให้กลับประเทศตลอดช่วงสงครามหลังจากลี้ภัยมายังประเทศฝรั่งเศส ท่านได้ก่อตั้งหมู่บ้านพลัม (Plum Village) ขึ้นในปี ค.ศ. 1982 เพื่อเป็นชุมชนพุทธบริษัทที่เปิดรับผู้คนจากทั่วทุกมุมโลกทุกเชื้อชาติและทุกศาสนาที่นี้กลายเป็นศูนย์กลางการฝึกสติและภาวนาที่สำคัญของโลก ที่ส่งเสริมความสงบสุขความเข้าใจและการเยียวยาจิตใจ นอกจากนี้ท่านยังส่งเสริมการใช้ชีวิตอย่างมีสติและการรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การบริโภคมังสวิรัต การประหยัดพลังงานและการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ปัจจุบันหมู่บ้านพลัมมีเครือข่ายสังฆะและศูนย์ปฏิบัติธรรมกระจายอยู่ทั่วโลกกว่า 1,000 แห่ง และมีนักบวชกว่า 500 รูป จากกว่า 20 ประเทศที่ปฏิบัติตามแนวทางของท่าน มรดกและอิทธิพลท่านติช นัท ฮันห์ ได้รับการเสนอชื่อให้รับรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพจากมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ในปี ค.ศ. 1967 ท่านเขียนหนังสือและบทกวีมากมายที่ได้รับการแปลเป็นภาษาต่างๆ ทั่วโลก งานเขียนของท่านมีอิทธิพลอย่างกว้างขวางทั้งในโลกตะวันออกและตะวันตก ทำให้ผู้คนจำนวนมากหันมาสนใจการฝึกสติและนำหลักธรรมมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันอย่างเป็นรูปธรรม ชีวิตและคำสอนของท่านคือแรงบันดาลใจที่ทำให้เราเห็นว่า การปฏิบัติธรรมไม่ใช่เรื่องไกลตัว แต่เป็นวิถีชีวิตที่สามารถสร้างความสงบสุขให้แก่ตนเองและโลกได้อย่างแท้จริง (ภิกษุณีนิรามิสสา: 2552, 204)

การเจริญสติที่เป็นสากล

ในมุมมองของท่านติช นัท ฮันห์ การฝึกสติไม่ได้จำกัดอยู่แค่การนั่งสมาธิอีกต่อไป แต่ได้ขยายขอบเขตไปสู่ทุกอิริยาบถในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นการเดิน การกิน การล้างจาน หรือแม้แต่การหายใจ ท่านได้สร้างสะพานเชื่อมโยงหลักปฏิบัติทางพุทธศาสนาเข้ากับชีวิตคนทั่วไปทำให้การเจริญสติไม่ใช่เรื่องไกลตัวแต่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ยกตัวอย่างของการเจริญสติที่เป็นสากลในชีวิตประจำวัน เช่น การรับประทานอาหารอย่างมีสติและการสร้างบรรยากาศที่เงียบสงบในระหว่างมื้ออาหาร สิ่งเหล่านี้ถือเป็นแนวทางปฏิบัติที่ช่วยให้เราได้สัมผัสกับอาหารและจิตใจของตนเองอย่างเต็มที่ หรือแม้แต่การปิดสิ่งรบกวนภายนอก เช่น โทรศัพท์ก็ถือเป็นการปิดทวารเพื่อให้เราได้จดจ่ออยู่กับรสชาติกลิ่นและสัมผัสของอาหารอย่างแท้จริง การกระทำเช่นนี้ช่วยให้เราเห็นคุณค่าของอาหารและนำมาซึ่งความสงบสุขภายในนอกจากการรับประทานอาหารอย่างมีสติ นอกจากนี้การพูดคุยระหว่างมื้ออาหารก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน แต่บทสนทนานั้นควรเป็นไปในทิศทางที่สร้างสรรค์และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเช่น การแบ่งปันเรื่องราวที่สร้างแรงบันดาลใจหรือการแสดงความรักห่วงใย แทนที่จะเป็นการวิพากษ์วิจารณ์หรือพูดในสิ่งที่จะนำมาซึ่งความขัดแย้ง การพูดคุยที่มีคุณค่าและเปี่ยมไปด้วยความรักจะช่วยให้อาหารอร่อยขึ้น และยังเป็นการเสริมสร้างมิตรภาพและความผูกพันให้แน่นแฟ้นยิ่ง

ขึ้น ทำให้เราได้สัมผัสถึงความมั่งคั่งในชีวิตและความจริงอันลึกซึ้งที่ซ่อนอยู่ในทุกมื้ออาหาร (สุลักษณ์ ศิวรักษ์: 2554, 89) รวมถึงการบริโภคด้วยการเลือกรับประทานอาหารที่ดีต่อสุขภาพหรือการใช้จ่ายเงินในสิ่งที่ไม่บั่นทอนร่างกายและจิตใจ ถือเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกสติในชีวิตประจำวัน เมื่อเรามีสติเราจะสามารถแยกแยะได้ว่าอะไรคือความจำเป็นและอะไรคือความต้องการที่ไม่จำเป็น ทำให้เราไม่ตกเป็นทาสของคำโฆษณาที่มักจะกระตุ้นให้เราอยากได้ในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อชีวิต นอกจากนี้การมีสติในการใช้จ่ายยังช่วยให้เราหลีกเลี่ยงการสร้างหนี้สินที่ไม่จำเป็น ซึ่งจะช่วยลดความเครียดและความกังวลในชีวิตลงได้ การบริโภคอย่างมีสติจึงไม่ได้หมายถึงแค่การเลือกกินอาหารแต่ยังรวมถึงการเลือกใช้ชีวิตในทุกๆ ด้านอย่างชาญฉลาด ซึ่งจะนำไปสู่การทำงานที่มีความเครียดน้อยลงและช่วยให้เราค้นพบความสุขที่แท้จริงได้ง่ายขึ้น (จิตร ติณทเสสิตร: 2556, 83) สิ่งเหล่านี้เป็นการเจริญสติที่เป็นสากลที่เรียบง่ายในชีวิตประจำวันตามวิถีแห่งดิช นัท ฮันห์

วิถีการปฏิบัติของดิช นัท ฮันห์

หัวใจสำคัญในวิถีของท่านดิช นัท ฮันห์ คือการเชื่อมโยงการเจริญสติเข้ากับหลักธรรมที่สำคัญ ได้แก่ การหายใจอย่างมีสติ ท่านสอนให้เราเรียนรู้ลมหายใจเข้าและออกเพื่อถึงความคิดที่ล่องลอยกลับคืนสู่ร่างกาย แนวคิดที่ลึกซึ้งซึ่งสอนว่าทุกสิ่งล้วนเชื่อมโยงถึงกัน ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่ได้ด้วยตัวมันเอง การเข้าใจในหลักการนี้จะนำไปสู่ความเมตตาและความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานสำคัญของการใช้ชีวิตอย่างมีสตินอกจากนี้ท่านดิช นัท ฮันห์ ยังสอนให้เราองชีวิตและความตายไม่ใช่การแปรสภาพหรือการเปลี่ยนผ่านจากสิ่งหนึ่งไปสู่อีกสิ่งหนึ่ง แต่เป็นสภาวะที่ดำรงอยู่คู่กันเปรียบเสมือนฤดูกาลต่างๆ ที่มีอยู่ของมันเป็นเอง ยกตัวอย่างเช่น การที่ฤดูหนาวไม่ได้เปลี่ยนเป็นฤดูใบไม้ผลิในช่วงข้ามคืนแต่ทุกฤดูกาลคือการดำรงอยู่ของธรรมชาติที่แตกต่างกันไป ด้วยแนวคิดนี้เราจะเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงไม่ได้หมายถึงการ“สูญเสีย” แต่เป็นการเคลื่อนไหวและหมุนเวียนของจักรวาลและธรรมชาติที่ดำเนินไปตามครรลองของมันอย่างไม่หยุดนิ่ง การเข้าใจสัจธรรมนี้ทำให้เราไม่ยึดติดกับความไม่แน่นอนและยอมรับความจริงที่ว่าชีวิตและความตายล้วนเป็นส่วนหนึ่งของวัฏจักรที่สมบูรณ์ (ภิกษุณีธัมมันทา: 2554, 110) ท่านดิช นัท ฮันห์ ยังพยายามสอนให้มองเห็นแก่นแท้ของพุทธธรรมในทุกศาสนา แม้ว่าชื่อเรียกจะแตกต่างกันแต่หลักปฏิบัติและจิตวิญญาณนั้นสามารถเชื่อมโยงกันได้ ท่านยกตัวอย่างเช่น พิธีรับศีลมหาสนิทของศาสนาคริสต์ ซึ่งพระเยซูแบ่งขนมปังและเหล้าองุ่นให้แก่สาวก ท่านดิช นัท ฮันห์ อธิบายว่า การกินและดื่มอย่างมีสติตามหลักพุทธศาสนานั้นก็คล้ายคลึงกับการฝึกสติในพิธีนี้ เพราะเมื่อสาวกได้กินและดื่มอย่างตั้งใจ พวกเขาจะตระหนักถึงปัจจุบันขณะได้อย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ท่านยังได้อธิบายถึง“วัชรสูตร”ซึ่งเป็นคำสอนที่เน้นการไม่ยึดมั่นถือมั่นเมื่อพิจารณาทุกสิ่งอย่างลึกซึ้งทุกประโยคในวัชรสูตรจะช่วยปลุกฝังเมล็ดพันธุ์แห่งปัญญาลงในจิต

วิญญาณของเราและเมื่อเราเข้าใจคำสอนเหล่านี้อย่างถ่องแท้ เราจะสามารถเข้าถึงความรู้แจ้งที่ลึกซึ้งได้ ดังนั้นวิธีการปฏิบัติของท่านติช นัท ฮันห์ จึงเชิญชวนให้เราทุกคนเปิดใจมองหาความงามของพุทธธรรมในทุกวัฒนธรรมเพื่อที่จะได้เห็นคุณค่าร่วมทางจิตวิญญาณที่สามารถเชื่อมโยงและรวมเราทุกคนเป็นหนึ่งเดียว (สดใส ชันติวรพงศ์: 2553, 66)

การจัดการกับอารมณ์ที่ยากลำบาก

แนวทางของท่านติช นัท ฮันห์ คือการเจริญสติไม่ใช่แค่การอยู่กับความสุข แต่คือการเรียนรู้ที่จะอยู่กับความทุกข์ ด้วยประเด็นนี้สามารถวิเคราะห์ได้จากแนวความคิดการโอบอ้อมความทุกข์ ท่านเปรียบเทียบความรู้สึกเจ็บปวด ความโกรธ หรือความวิตกกังวลเหมือนกับ “ลูกน้อยที่กำลังร้องไห้” ซึ่งต้องการการโอบกอดอย่างอ่อนโยนไม่ใช่การผลักไล่ การวิเคราะห์ประเด็นนี้จะช่วยให้เข้าใจว่าการเจริญสติคือการยอมรับความจริงในอารมณ์นั้นๆ โดยไม่ตัดสินจะทำให้เราสามารถรับมือกับความทุกข์ได้อย่างชาญฉลาด สามารถที่จะโอบรับอารมณ์ที่เกิดขึ้นเป็นหนทางสู่ความเข้าใจตนเองตามหลักพุทธศาสนาที่ท่านติช นัท ฮันห์ พยายามสอนให้เราจัดการกับอารมณ์ด้วยการยอมรับและเผชิญหน้ากับความจริงภายในจิตใจ รวมถึงการจัดความเย่อหยิ่งในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น หลักการนี้สอดคล้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนาที่เน้นการยอมรับความรู้สึกของตัวเองอย่างตรงไปตรงมา พุทธศาสนาสอนให้เราสังเกตและยอมรับทุกอารมณ์ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นความโกรธความเศร้าหรือความเจ็บปวด โดยไม่พยายามหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธความรู้สึกเหล่านั้น “ถ้าเรารู้สึกโกรธ ก็ให้รู้ว่าเรากำลังโกรธ” การยอมรับความจริงนี้เป็นก้าวแรกของการเรียนรู้ที่จะอยู่กับอารมณ์ของตนเองได้อย่างสงบแทนที่จะเสแสร้งหรือปิดบังความรู้สึกที่แท้จริง การกระทำเช่นนี้เป็นการเปิดประตูสู่การทำความเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทำให้เราสามารถจัดการกับอารมณ์ได้อย่างมีสติและนำไปสู่ความสงบสุขในที่สุด (ธีรเดช อุทัยวิทยารัตน์: 2545, 73) นอกจากนี้ท่านติช นัท ฮันห์เสนอว่าเมื่อเราเผชิญกับความเจ็บปวดบางครั้งเราเลือกที่จะถอยห่างจากคนที่เรารักและบอกว่า “ฉันจัดการตัวเองได้” หรือ “ฉันไม่ต้องการใครช่วย” การกระทำนี้อาจสะท้อนถึงความปรารถนาในอิสรภาพที่จะจัดการกับปัญหาตามลำพังโดยไม่ต้องการให้ใครเข้ามายุ่งเกี่ยว เพราะบางครั้งเราอาจรู้สึกว่าการที่เรารักกำลังกลายเป็นภาระหรือทำให้สถานการณ์ซับซ้อนยิ่งขึ้น การอยู่คนเดียวจึงเป็นเหมือนพื้นที่ปลอดภัยที่ช่วยให้เราได้คิดและประมวลผลเรื่องราวต่างๆ โดยปราศจากแรงกดดัน การปฏิเสธความช่วยเหลือจากคนที่รักอาจเกิดจากความกลัวที่จะต้องเผชิญหน้ากับความเจ็บปวดและความจริงที่อาจทำให้เรารู้สึกแย่งไปอีก บางครั้งเราก็เลือกที่จะปิดกั้นตัวเองเพื่อปกป้องหัวใจจากการถูกทำร้ายซ้ำๆ หากต้องเปิดใจหรือเปิดเผยความรู้สึกที่แท้จริง พฤติกรรมนี้เผยให้เห็นถึงการต่อสู้ทางอารมณ์ที่ซับซ้อนภายในใจ เราพยายามรักษาความเป็นอิสระและไม่อยากให้คนที่เรารักต้องรู้สึกผิดหรือเป็นทุกข์เพราะเรา ในขณะที่ลึกๆ แล้วเราก็โหยหาความเข้าใจและการปลอบโยนจากพวกเขา การรับรู้และทำความเข้าใจความรู้สึกเหล่านี้คือ

ก้าวแรกที่จะช่วยให้เราค่อย ๆ เยียวยาจิตใจและเปิดใจรับความช่วยเหลือจากคนรอบข้างได้ในที่สุด เมื่อเราเข้าใจความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นจากคนที่เรารักเราจะสามารถปล่อยวางจากความยึดมั่นในตัวตน และเรียนรู้ที่จะอยู่กับความสัมพันธ์ได้อย่างสมดุล (จากุโซ กวอง: 2554, 72)

การประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมปัจจุบัน

แนวทางของท่านดิช นัท ฮันห์ สามารถนำไปปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาสังคมในปัจจุบันได้ด้วยการลดความเครียดและภาวะหมดไฟ การเจริญสติช่วยให้คนในยุคที่เร่งรีบสามารถผ่อนคลายและลดความกดดันได้ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่มีคุณภาพ การฝึกฟังและพูดอย่างมีสติช่วยให้การสื่อสารมีความเข้าใจและลึกซึ้งยิ่งขึ้น การพัฒนาผู้นำอย่างมีสติ การนำหลักการเจริญสติไปใช้ในการบริหารจัดการองค์กรสามารถสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดีและมีประสิทธิภาพ อิสระภาพที่แท้จริง การเปิดใจและเข้าใจความเชื่อมโยงของทุกสิ่ง อิสระภาพที่แท้จริงไม่ได้มาจากการยึดมั่นในความคิดของตัวเอง แต่มาจากการเปิดใจรับฟังและเรียนรู้จากผู้อื่น การปล่อยวางจากความเชื่อที่ตายตัวทำให้เราเติบโตและเปิดรับประสบการณ์ใหม่ๆ ซึ่งช่วยให้เราเข้าใจโลกและชีวิตได้อย่างลึกซึ้งตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าทุกสิ่งในโลกนี้ล้วนไม่เที่ยงแท้ไม่มีอะไรคงอยู่ถาวร ทุกสิ่งเกิดขึ้นจากองค์ประกอบหลายอย่างที่พึ่งพาอาศัยกัน เช่น ดอกไม้ที่งอกงามได้ก็เพราะต้องอาศัยปุ๋ย น้ำ ดิน และแสงแดด ไม่มีสิ่งใดสามารถแยกออกจากกันได้อย่างสมบูรณ์ การทำความเข้าใจหลักการนี้ทำให้เราตระหนักว่าทุกสรรพสิ่งในจักรวาลล้วนมีความเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง แม้แต่ตัวตนของเราก็เช่นกัน เมื่อเราเข้าใจถึงความเชื่อมโยงนี้เราจะรู้ว่าเราไม่สามารถมีความสุขหรือมั่นคงได้เพียงลำพัง หากปราศจากการดูแลผู้อื่น ความสุขและความมั่นคงของเราจึงผูกพันอยู่กับความสุขและความมั่นคงของทุกชีวิตบนโลกใบนี้ อย่างแยกไม่ออก การมุ่งมั่นสู่ความสำเร็จไม่ใช่แค่การทำเพื่อตัวเองเท่านั้น แต่ยังต้องคำนึงถึงการช่วยเหลือครอบครัวและชุมชนด้วย เพราะความสำเร็จที่แท้จริงคือความสำเร็จที่แบ่งปันได้ การกระทำด้วยจิตใจแบบ “พระโพธิสัตว์” หรือการตั้งปณิธานที่จะช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนจะสร้างพลังบวกอันยิ่งใหญ่ที่ไม่ได้ช่วยแค่ให้เราพัฒนาด้านตนเองได้เท่านั้น แต่ยังช่วยขับเคลื่อนสังคมให้ก้าวไปข้างหน้าอย่างยั่งยืนอีกด้วย เมื่อเราแบ่งปันความสำเร็จและช่วยเหลือผู้อื่น ความสุขที่เกิดขึ้นจะไม่ได้จำกัดอยู่แค่ตัวเราแต่จะขยายออกไปในวงกว้างทำให้ชีวิตมีความหมายและเติมเต็มมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

จากุโซ กวอง, (2554). *ไร้เริ่มต้น ไร้จุดจบ*, แปลโดย ภิกษุณีธัมมณันทา, กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์ บริษัท โพสท์ พับลิชชิง จำกัด (มหาชน),

ดิช นัท ฮันห์, (2545). *ศานติในเรือนใจ*, แปลโดย อีริเดซ อุทัยวิทยารัตน์, พิมพ์ครั้งที่ 3,

- กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ดิช นัท ฮันท์, (2552). *กลับบ้านที่แท้จริงกับดิช นัท ฮันท์*, แปลโดย ภิกษุณีนิรามิสสา, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ เลมอนฟาร์ม บুক.
- ดิช นัท ฮันท์, (2553). *เพชรตัดทำลายมายา อรรถธิบายวัชรเจตสิกปรัชญาปารมิตาสูตฺร*, แปลโดย สดใส ชันติวรพงศ์, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- ดิช นัท ฮันท์, (2553). *ปลูกรัก วิธีฝึกมองอย่างลึกซึ้งตามคติพุทธศาสนาเมฆายาน*, แปลโดย สดใส ชันติวรพงศ์, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สยาม.
- ดิช นัท ฮันท์, (2554). *เมตตภาวนา คำสอนว่าด้วยรัก*, แปลโดย ธารา รินศานต์, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง.
- ดิช นัท ฮันท์, (2554). *ปัจจุบันเป็นเวลาประเสริฐสุด บทสวดภาวนาสำหรับพุทธศาสนิกกร่วมสมัย*, แปลโดย สุลักษณ์ ศิวรักษ์, พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สยามปริทัศน์.
- ดิช นัท ฮันท์, (2556). *สันติสุขทุกลมหายใจ วิธีปฏิบัติสำหรับคนไม่มีเวลา*, แปลโดยจิตร ติณทเสถีย, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ บริษัท พรีเมียมด์ พับลิชชิง จำกัด,

บทบาทพยาบาลจิตเวชในการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ
A ROLE OF PSYCHIATRIC NURSES IN MENTAL HEALTH PROMOTION
FOR ELDERLY

¹ศุภกฤต จิ่งพิภานิชกุล ²ไผะจิต ฉันทนารุงศักดิ์

¹Supphakrit Chuengphipanichchakul and ²Kosit Chantanarungpak

¹สำนักอนามัยผู้สูงอายุ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข นนทบุรี ประเทศไทย

²นักวิชาการอิสระ บางรัก กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

¹Bureau of Elderly Health Department of Health Ministry of Public Health,
Nonthaburi, Thailand

²Independent Scholar, Bang Rak, Bangkok, Thailand

¹Supphakrit888@gmail.com, ²kapook12.hk@gmail.com

Received: October 20, 2025; **Revised :**November 5, 2025; **Accepted :** November 7, 2025;

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสรุป และนำเสนอความรู้เกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมสุขภาพจิตในผู้สูงอายุ สำหรับพยาบาลจิตเวชที่มีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิต ในกลุ่มผู้สูงอายุที่ปกติ กลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพจิต และผู้ป่วยจิตเวช ปัจจุบันมีผู้สูงอายุป่วยด้วยโรคทางจิตเวชเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น บทบาทของพยาบาลจิตเวชควรมุ่งเน้นในมิติด้านการส่งเสริมและป้องกันการเจ็บป่วยทางจิตให้มากขึ้น ซึ่งบทบาทของพยาบาลจิตเวช ได้แก่ การดำเนินการตามมาตรการคุ้มครองด้านสุขภาพจิต เพื่อเป็นมีการให้การศึกษาด้านสุขภาพจิต มีกิจกรรมป้องกันปัญหาด้านสุขภาพจิต และการป้องกัน ส่งเสริม และเฝ้าระวังปัญหาสุขภาพจิตที่จะเกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ

คำสำคัญ : บทบาท, พยาบาลจิตเวช, การส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ

¹พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ สำนักอนามัยผู้สูงอายุ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

²นักวิชาการอิสระ บางรัก กรุงเทพมหานคร

Abstract

This article aims to summarize and present knowledge on approaches to promote mental health in the elderly for psychiatric nurses that plays a role in promoting mental health in the normal elderly group, the elderly group who are at risk of having mental health problems and psychiatric patients. Currently, there are more elderly people suffering from psychiatric illnesses. The roles of psychiatric nurses include providing mental health education, activities to prevent mental health problems, and implementing measures to protect mental health in order to prevent, promote, and monitor mental health problems that may occur in the elderly.

Keywords: role, psychiatric nurses, mental health promotion elderly.

บทนำ

ปัจจุบันประชากรโลกกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยประชากรมีอายุขัยเพิ่มมากขึ้น องค์การอนามัยโลก (WHO) คาดการณ์ว่า ระหว่างปี พ.ศ.2543-พ.ศ. 2593 สัดส่วนประชากรผู้สูงอายุทั่วโลกจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 11 เป็นร้อยละ 22 หรือเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าเมื่อเทียบกับเดิม (World Health Organization, 2017) สอดคล้องกับสถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทย ซึ่งเริ่มเข้าสู่สังคมสูงวัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 และในปี พ.ศ. 2565 ประเทศไทยได้ก้าวสู่สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ โดยมีประชากรอายุมากกว่า 60 ปี กว่า 12.9 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด สิ่งดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมในการดูแลผู้สูงอายุในอนาคต การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุส่งผลกระทบในหลายมิติ ด้านร่างกาย ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงต่อโรคและความบกพร่องทางกายเพิ่มขึ้นตามวัย เช่น โรคหลอดเลือดหัวใจ โรคหลอดเลือดสมอง โรคข้ออักเสบ โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง และโรคต่อกระเพาะ หากผู้สูงอายุไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ หรือไม่ได้รับการดูแลตนเองอย่างเหมาะสม อาจทำให้โรคมีความรุนแรงมากขึ้น เกิดอาการแทรกซ้อน และส่งผลให้เกิดภาวะเครียด วิถีกังวล หรือซึมเศร้า ผลกระทบทางกายต่อเนื่องอาจนำไปสู่ความพิการและข้อจำกัดในการดำเนินชีวิตประจำวันด้านจิตใจ ผู้สูงอายุมีแนวโน้มเสี่ยงต่อโรคทางจิตเวชเพิ่มขึ้น

โดยเฉพาะโรคสมองเสื่อม โรคพ้อ โรคซึมเศร้า และโรคในกลุ่มความกังวล ด้านสังคม ผู้สูงอายุ มักมีบทบาททางสังคมลดลง เนื่องจากการเกษียณจากการทำงาน รายได้ลดลง และต้องพึ่งพาผู้อื่นมากขึ้น ส่งผลให้บางครั้งผู้สูงอายุขาดความอบอุ่น หรืออาจเผชิญกับความเสี่ยงถูกทอดทิ้ง (Phutsorn & Pornsirivajrasin, 2018) และมิติจิตวิญญาณ ซึ่งผู้สูงอายุมักขาดความมั่นคงทางจิตใจ ทำให้ปรับสภาพจิตใจให้สอดคล้องกับอารมณ์ของตนเองได้ยาก เกิดความทุกข์และส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมและชุมชน การเจ็บป่วยทางจิตวิญญาณมักเกิดขึ้นเมื่อผู้สูงอายุเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในชีวิต การเจ็บป่วยทางร่างกายและอารมณ์ รวมถึงการสูญเสียที่เกี่ยวข้องกับโรคเรื้อรัง (serious illness) และความรู้สึกขัดแย้งกับสิ่งที่ไม่ต้องการให้เกิดขึ้น (Khistraksa & Chetschaowalit, 2018)

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในมิติด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ ส่งผลให้ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพ หากไม่สามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม อาจเกิดปัญหาสุขภาพจิตตามมา รวมทั้งเพิ่มความจำเป็นในการพึ่งพาสมาชิกคนอื่นในครอบครัวมากขึ้น จากการศึกษาของ สุนิสา คำขึ้น และคณะ (2563) จากงานวิจัยพบว่า ปัญหาสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ หากผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง จะช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตให้ดีขึ้น แต่หากประสบปัญหาสุขภาพ เช่น โรคประจำตัวหรือโรคเรื้อรังที่รักษายาก อาจส่งผลให้สุขภาพจิตเสื่อมลง เกิดความเครียด และลดความสุขในชีวิตประจำวัน (สุนิสา คำขึ้น และคณะ, 2563) สอดคล้องกับการสำรวจสุขภาพจิตผู้สูงอายุโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ผ่านแบบคัดกรองความสุข 15 ข้อ ในปี พ.ศ. 2554 พบว่าคะแนนเฉลี่ยความสุขของผู้สูงอายุในประเทศไทยต่ำกว่าคนทั่วไป และประมาณ 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุจัดอยู่ในกลุ่มที่มีความเปราะบางทางจิตใจ สาเหตุหลักมาจากปัญหาการเจ็บป่วยเรื้อรัง ความรู้สึกคุณค่าในตัวเองลดลง และการเปลี่ยนแปลงค่านิยมต่อผู้สูงอายุในสังคมไทย สอดคล้องกับผลการประเมินสุขภาพจิตของประชาชนไทยด้วยตนเอง ผ่านระบบ Mental Health Check-in ของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ระหว่างปี 2563–2567 พบว่าผู้สูงอายุมีความเครียดสูง ร้อยละ 0.67 เสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า ร้อยละ 0.92 และเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตาย ร้อยละ 0.28 (กรมสุขภาพจิต, 2567) หากผู้สูงอายุไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ จะส่งผลให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตเพิ่มขึ้น และอาจพัฒนาไปสู่โรคทางจิตเวช ซึ่งปัญหาสุขภาพจิตที่พบบ่อยในผู้สูงอายุ 5 อันดับแรก ได้แก่ ความวิตกกังวล ซึมเศร้า นอนไม่หลับ ภาวะสมองเสื่อม และปัญหาเรื่องเพศ ในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ผู้สูงอายุต้องปรับตัวในหลายด้านเมื่อเปรียบเทียบกับ การดำเนินชีวิตตามวัยในอดีต ทั้งการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและสุขภาพที่เสื่อมลง ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิต ซึ่งสุขภาพจิตเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความสุขและคุณภาพชีวิตโดยรวมของผู้สูงอายุ หากผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตที่ดี จะช่วยให้สามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ และปรับตัวได้อย่างเหมาะสม (สนธยา มณีรัตน์ นานนภา วงษ์ศิลป์ และประไพจิตร โสมภีร์ม, 2567) แต่หากผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตไม่ดี จะส่งผลต่อความสามารถในการปรับตัว และอาจนำไปสู่ความเครียด วิตกกังวล หรือภาวะซึมเศร้าได้ สุขภาพจิตที่ดีจึงถือเป็นตัวชี้วัดสำคัญของความอยู่ดีมีสุขและคุณภาพชีวิตโดยรวมของผู้สูงอายุ (Kittinakabuncha, 2018)

จากสถานการณ์และปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ พยาบาลจิตเวชมีบทบาทสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพจิตและจิตเวช โดยหน้าที่หลักประกอบด้วย การประเมินและวินิจฉัย การให้การดูแลรักษา การให้คำปรึกษา การฟื้นฟูสมรรถภาพ และการส่งเสริมสุขภาพจิต นอกจากนี้ พยาบาลจิตเวทยังมีบทบาทในการประสานงานกับทีมสหวิชาชีพ และให้ความรู้แก่ครอบครัวและผู้ดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตที่ดี ปรับตัวได้เหมาะสม และสามารถจัดการกับปัญหาด้านอารมณ์และความรู้สึกของตนเองได้ ดังนั้น พยาบาลจิตเวชจึงจำเป็นต้องเข้าใจความหมายและแนวทางการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีคุณภาพชีวิตและความสุขสมบูรณ์

ความหมายของสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุหมายถึงบุคคลที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป โดยสามารถจำแนกตามกลุ่มศักยภาพและความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวัน (Barthel Activities of Daily Living: ADL) ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มติดสังคม ผู้สูงอายุที่สามารถใช้ชีวิตประจำวันได้ตามปกติและมีความสัมพันธ์กับสังคมรอบข้างกลุ่มติดบ้าน ผู้สูงอายุที่สามารถดำเนินกิจวัตรบางอย่างได้แต่ต้องอยู่ภายในบ้าน และกลุ่มติดเตียงผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นในการดูแลกิจวัตรประจำวันส่วนใหญ่หรือทั้งหมด (ดลนภา ไชยสมบัติ และนันทิกา อนันต์ชัยพัทธนา, 2563) ผู้สูงอายุจึงเป็นวัยที่ต้องการการดูแลเฉพาะแตกต่างจากวัยอื่น ๆ เนื่องจากมีการเสื่อมสภาพทางร่างกาย หากขาดการดูแลตนเองอย่างเหมาะสม อาจเกิดปัญหาสุขภาพทั่วไปและเจ็บป่วยได้ง่าย เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดูแลตนเองได้อย่างเหมาะสมตามวัย ทั้งในกรณีที่อาการทุเลา ไม่มีอาการ หรือมีอาการรุนแรง จำเป็นต้องมีการดูแล ช่วยเหลือ และแก้ไขความผิดปกติที่เกิดขึ้น

ในทุกมิติ ทั้งร่างกาย จิตสังคม และจิตวิญญาณ โดยคำนึงถึงความแตกต่างเฉพาะบุคคล พร้อมทั้งให้ผู้สูงอายุและครอบครัวมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพ และสนับสนุนให้ครอบครัวใช้ศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (กิตติกร นิลมานัต และรัตใจ เวชประสิทธิ์, 2559) สุขภาพจิตของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับปัจจัยหลายด้าน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่เสื่อมถอยอย่างต่อเนื่อง และการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง จากการศึกษาก่อนหน้านี้พบว่า โรคเรื้อรังเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ โดยพบว่าผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังมีความเครียดในระดับปานกลาง ร้อยละ 76.35 และมีภาวะซึมเศร้าในระดับเล็กน้อย ร้อยละ 23.97 (ณัฐปภัสร์ นวลสีทอง, 2564) นอกจากนี้ ข้อมูลดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นว่าสุขภาพจิตของผู้สูงอายุเป็นปัญหาสุขภาพที่สำคัญ เนื่องจากเมื่อเกิดปัญหาด้านสุขภาพจิตแล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและครอบครัว อาจนำไปสู่ปัญหาด้านอื่น ๆ ที่รุนแรง โดยเฉพาะในผู้สูงอายุที่มีภาวะซึมเศร้า จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่ป่วยเป็นโรคซึมเศร้ามีอัตราความสำเร็จในการฆ่าตัวตายสูงกว่าผู้ป่วยในช่วงวัยอื่น ๆ อีกทั้งภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุพบได้มากถึงร้อยละ 10-20 โดยพบในเพศหญิงมากกว่าเพศชาย และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามอายุที่มากขึ้น ภาวะซึมเศร้าจึงนับเป็นหนึ่งในสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดภาวะโรคเรื้อรัง นำไปสู่การเจ็บป่วย ภาวะทุพพลภาพ และความคิดฆ่าตัวตาย (Li et al., 2018) การดูแลผู้สูงอายุจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกระดับ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และระดับประเทศ ปัจจุบัน ประเทศไทยมีนโยบายในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน และมีการดำเนินงานในรูปแบบต่าง ๆ โดยมุ่งส่งเสริมสุขภาพอย่างครบถ้วนทั้งมิติร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ

สุขภาพจิตหมายถึงสภาพสุขภาวะที่บุคคลสามารถรับรู้ศักยภาพของตนเอง รับมือกับความเครียดในชีวิต ทำงานอย่างเกิดประโยชน์และสร้างสรรค์ รวมถึงสามารถทำประโยชน์แก่สังคมของตนได้ (Herrman et al., 2004) ตามความหมายนี้ สุขภาพจิตจึงเป็นรากฐานสำคัญของสุขภาวะ และการทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในระดับบุคคลและสังคม ซึ่งมากกว่าการปราศจากโรคทางจิตเพียงอย่างเดียว จากสภาพและความสามารถดังกล่าว คำจำกัดความของสุขภาพจิตจึงมีคุณค่าในตัวเอง ทั้งนี้ สุขภาพจิตและสุขภาพกายไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเองอย่างแยกจากกัน ความสมบูรณ์ของสุขภาพจิต สุขภาพกาย และการทำหน้าที่ทางสังคม มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก สุขภาพจิตคือภาวะความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ และสังคม ซึ่งแสดงออกผ่านความพึงพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ความสำเร็จในการแสดงพฤติกรรมและการแก้ปัญหา การมีอัตมโนทัศน์ในด้านบวก และความมั่นคงทางอารมณ์ จากความหมายของสุขภาพจิตตามที่กล่าวมาโดยรวม สามารถสรุปได้ว่าสุขภาพจิตคือสภาพของจิตใจที่เกิดจากความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับตนเอง บุคคลอื่น สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม แสดงออกทางอารมณ์ ความคิด ความรู้สึกละพฤติกรรมอย่างมีความสุขและความพึงพอใจ มีความสามารถในการจัดการปัญหาในการดำเนินชีวิต และมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี ครอบคลุมถึงความดีงามภายในจิตใจ สามารถดำรงชีวิตอย่างสมดุลภายใต้สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม ไม่มีบุคคลใดที่จะมีสุขภาพจิตที่ดีได้ตลอดเวลา เนื่องจากอาจมีปัจจัยกระตุ้นให้เกิดความลำบากในการปรับตัว แต่ผู้ที่มีภาวะสุขภาพจิตดีเป็นทุนเดิมมักสามารถปรับตัวได้เร็วขึ้น และกลับมาดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขต่อไป

ดังนั้น สุขภาพจิตของผู้สูงอายุจึงหมายถึงรวมถึงสภาวะของบุคคลที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และมีสัญชาติไทย ซึ่งมีสุขภาพดี มีความผาสุก และคำนึงถึงศักยภาพของตนเอง สามารถจัดการความเครียดในชีวิตประจำวัน ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีส่วนร่วมกับคนในชุมชนและสังคมประเทศไทยมีความก้าวหน้าในวิทยาการด้านการแพทย์ ส่งผลให้อัตราการตายของประชากรไทยลดลงในทุกกลุ่มอายุ และประชากรไทยมีอายุยืนยาวขึ้น โดยอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด (Life Expectancy at Birth) ของผู้หญิงไทยเพิ่มจากประมาณ 64 ปี ในช่วงปี พ.ศ. 2517-2519 เป็นประมาณ 78 ปี ในปี พ.ศ. 2553 ส่วนผู้ชายไทยเพิ่มจาก 58 ปี เป็น 71 ปี ในช่วงเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การมีอายุยืนยาวขึ้นไม่ได้บ่งชี้ว่าผู้สูงอายุไทยจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีเสมอไป

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ พบว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งในสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพ หากไม่สามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม ก็อาจนำไปสู่ปัญหาสุขภาพจิตตามมาสอดคล้องกับการศึกษาของ สุนิสา คำชื่น และคณะ (2563) พบว่า ปัญหาสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด พบว่าผู้สูงอายุที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง มักมีสุขภาพจิตที่ดีตามไปด้วย ในทางกลับกัน หากผู้สูงอายุมีปัญหาสุขภาพ เช่น โรคประจำตัวหรือโรคเรื้อรังที่รักษายาก จะส่งผลให้สุขภาพจิตเสื่อมลง เกิดความเครียด และลดความสุขในชีวิต

การส่งเสริมสุขภาพจิตในผู้สูงอายุ (Mental health promotion in elderly)

สิ่งที่ผู้สูงอายุต้องการมากที่สุดในชีวิตคือความสุขอันเกิดจากคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ สุขภาพทางร่างกาย จิตใจ และสังคม (ลัดดา ดำริการเลิศ, 2555) การมีสุขภาพที่ดีนั้นจำเป็นต้องมีการสร้างเสริมสุขภาพให้แข็งแรงสมบูรณ์อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในวัยสูงอายุซึ่งอวัยวะทุกส่วนของร่างกายเริ่มเสื่อมตามวัย การทำกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมสุขภาพที่ดีจึงควรคำนึงถึงทุกด้าน ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณไปพร้อมกัน (ชนิษฐา นันทบุตร และคณะ, 2555) พร้อมกับการป้องกันปัญหาสุขภาพ เพื่อชะลอการเสื่อมของอวัยวะและลดความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยเรื้อรัง ทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่ดี สามารถเข้าใจ ยอมรับ และปรับตัวกับภาวะเจ็บป่วยเรื้อรังได้ ซึ่งการส่งเสริมสุขภาพจิตยังมีประโยชน์หลายด้าน ได้แก่ 1) ต่อหน่วยงานที่ให้บริการด้านสุขภาพ ช่วยเพิ่มความพึงพอใจต่อการให้บริการ 2) ต่อผู้ปฏิบัติงาน ทำให้สามารถดูแลผู้สูงอายุได้อย่างครอบคลุมทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม 3) ต่อผู้รับบริการ การส่งเสริมสุขภาพจิตช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรง ปราศจากปัญหาสุขภาพจิต สามารถดูแลตนเอง ดำรงชีวิตประจำวันได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป การบริการส่งเสริมสุขภาพจิตเป็นการจัดกิจกรรมแก่ผู้รับบริการที่มีสุขภาพจิตดี ผู้ที่มีความผิดปกติทางพฤติกรรม ครอบครัวของผู้ป่วย และชุมชน ให้มีสุขภาพที่ดีทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ รวมถึงปลอดภัยจากการเจ็บป่วยทางจิต ตลอดจนป้องกันการเกิดโรคซ้ำ การส่งเสริมสุขภาพจิตจำเป็นต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของบุคคล ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ พร้อมทั้งพิจารณาอิทธิพลจากความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณี สังคม และเศรษฐกิจ ดังนั้น การส่งเสริมสุขภาพจิตให้บุคคลมีคุณภาพจิตที่ดีจึงต้องเริ่มจากการประเมินสภาวะดังกล่าว วางแผน และส่งเสริมองค์ประกอบต่าง ๆ ทุกด้านควบคู่กัน การมีสภาวะที่ดีในทุกด้านย่อมนำไปสู่สุขภาพโดยรวมและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

การส่งเสริมสุขภาพจิต หมายถึง กระบวนการที่มุ่งเพิ่มสมรรถภาพของประชาชนในการควบคุมและพัฒนาสุขภาพตนเองให้บรรลุภาวะอันสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยบุคคลสามารถแสดงความสามารถของตนเอง ตอบสนองต่อความปรารถนาดังกล่าว และปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้ประชาชนมีชีวิตที่ผาสุก ลดความกดดัน และสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมทั่วไป (World Health Organization, 1997)

ในความหมายนี้ การส่งเสริมสุขภาพจิตครอบคลุมการดูแลประชาชนทุกเพศทุกวัยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความรู้ความเข้าใจและทักษะในการดูแลตนเอง รวมถึงสามารถอยู่ใน

สิ่งแวดล้อมครอบครัว ชุมชน และสังคมที่เอื้อต่อการมีสุขภาพจิตที่ดี การส่งเสริมสุขภาพจิตจึงเป็นกระบวนการเสริมสร้างความสามารถของบุคคล ครอบครัว องค์กร และชุมชน โดยเพิ่มปัจจัยสนับสนุนหรือปัจจัยทางบวก และลดปัจจัยเสี่ยงหรือปัจจัยทางลบที่บั่นทอนสุขภาพจิต เพื่อให้สามารถควบคุมการดำเนินชีวิตและมีสุขภาพจิตที่ดีขึ้นตลอดวงจรชีวิต ตั้งแต่วัยทารก จนถึงวัยชรา (Elder et al., 2014)

การส่งเสริมสุขภาพจิตเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ และนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสมดุล การจัดกิจกรรมหรือบริการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเน้นกิจกรรมเชิงรุก เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถพัฒนาศักยภาพและมีสุขภาพสมบูรณ์อย่างยั่งยืน

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่ามีวิธีการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุมากมาย เช่น การออกกำลังกาย การพักผ่อนและนอนหลับให้เพียงพอ การใช้กระบวนการกลุ่ม การฝึกสมาธิ การทำจิตบำบัดรายบุคคล และการสร้างเครือข่ายทางสังคม แนวทางกิจกรรมสร้างสุข 5 มิติสำหรับผู้สูงอายุช่วยให้สามารถสร้างความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจด้วยตนเอง เผชิญกับปัญหาในปัจจุบันอย่างเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ สร้างความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเอง ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตดีและความสุขเพิ่มมากขึ้น

พยาบาลจิตเวช (Psychiatric nurse)

สมาคมพยาบาลอเมริกัน (The American Nurses Association: ANA) ระบุว่าพยาบาลจิตเวชเป็นการปฏิบัติการพยาบาลเฉพาะทางที่มีบทบาทในการดูแลบุคคล ครอบครัว และชุมชน โดยเริ่มจากการประเมินความต้องการและความสามารถในการดูแลของผู้รับบริการ (American Psychiatric Nurses Association, 2020) พยาบาลจิตเวชใช้ทักษะเฉพาะในการประเมินและวินิจฉัยทางพยาบาล พร้อมทั้งใช้ศิลปะของการใช้ตนเองเป็นเครื่องมือในการบำบัด (Therapeutic use of self) การสร้างสัมพันธภาพเพื่อการบำบัดโดยอิงหลักการเอาใจใส่เป็นพื้นฐานสำคัญในการปฏิบัติงาน ทำให้เกิดกระบวนการเยียวยา ซึ่งเปรียบได้กับการนำความสงบเข้าไปหยุดพายุ (“Brings calm to the storm”) การพยาบาลผู้ป่วยจิตเวชถือเป็นความท้าทาย เนื่องจากความซับซ้อนและความแตกต่างของผู้ป่วยแต่ละราย พยาบาลจิตเวชจึงต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์และเห็นอกเห็นใจผู้ป่วย ปฏิบัติหน้าที่ในบทบาทสนับสนุนการรักษาให้เกิดประสิทธิภาพ พร้อมให้ความรู้แก่ผู้ป่วยและครอบครัวเพื่อให้เข้าใจโรคและสามารถดูแลตนเอง

ได้อย่างเหมาะสม พยาบาลจิตเวชมีบทบาทในการทำงานในทุกหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นหอผู้ป่วย งานผู้ป่วยนอก คลินิกสุขภาพจิต หน่วยบริการสุขภาพในชุมชน รวมถึงการเยี่ยมบ้าน

นอกจากนี้ สมาคมพยาบาลอเมริกัน (The American Nurses Association: ANA) ได้กำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานของพยาบาลจิตเวช โดยมีการปรับปรุงครั้งล่าสุดในปี ค.ศ. 2014 เพื่อให้พยาบาลจิตเวชสามารถนำไปปฏิบัติได้ในทุกบริบทการทำงาน โดยเฉพาะสำหรับพยาบาลจิตเวช ปฏิบัติการขั้นสูง (Psychiatric Mental Health Advanced Practice Registered Nurse: PMH-APRN)

มาตรฐานดังกล่าวเน้นการปฏิบัติการตามกระบวนการพยาบาล ซึ่งประกอบด้วย การประเมินภาวะสุขภาพ วินิจฉัยทางการพยาบาล กำหนดผลลัพธ์ทางการพยาบาล วางแผนการพยาบาล ปฏิบัติการพยาบาล และประเมินผล ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการตัดสินใจทางคลินิกในการดูแลผู้ป่วยจิตเวชทุกราย มาตรฐานการพยาบาลจิตเวชแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่ 1) ประเมินภาวะสุขภาพ 2) วินิจฉัยทางการพยาบาล 3) กำหนดผลลัพธ์ทางการพยาบาล 4) วางแผนการพยาบาล 5) ปฏิบัติการพยาบาล ที่ครอบคลุมการประสานการดูแล การสอนและส่งเสริมสุขภาพ การให้คำปรึกษา การบำบัดรักษาตามขอบเขตกฎหมาย การให้ยาและการรักษาอื่น ๆ การจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อการบำบัด สร้างสัมพันธภาพเพื่อการบำบัด และทำจิตบำบัด และ 6) ประเมินความก้าวหน้าและรักษาผลลัพธ์ให้เป็นไปตามที่คาดหวัง จากลักษณะงานและมาตรฐานดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าพยาบาลจิตเวชต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการปฏิบัติงาน ต้องมีองค์ความรู้ทางการพยาบาลจิตเวช ใช้ตนเองเป็นเครื่องมือในการบำบัด มีพื้นฐานความเอาใจใส่ เห็นอกเห็นใจผู้รับบริการ และสร้างสัมพันธภาพเพื่อการบำบัด นอกจากนี้ยังต้องมีความกล้าหาญในการเผชิญกับอาการเจ็บป่วยทางจิตที่รุนแรงและหลากหลาย พยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิตจึงเป็นสาขาเฉพาะทางของการพยาบาลที่เกี่ยวข้องกับการประเมินและวินิจฉัยโรค การดูแลช่วยเหลือ การบำบัดรักษาทางจิต การฟื้นฟูสมรรถภาพ และการส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้ป่วย

บทบาทของพยาบาลในการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ

ปัจจุบัน จำนวนประชาชนที่เจ็บป่วยด้วยโรคทางจิตเวชมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น บทบาทของพยาบาลจิตเวชจึงควรมุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมและป้องกันการเจ็บป่วยทางจิตอย่างเข้มข้นมากขึ้น การจัดบริการส่งเสริมสุขภาพจิตควรรวมถึงการให้ความรู้และคำแนะนำแก่

ผู้สูงอายุ ประสานงานกับครอบครัว ทีมสุขภาพจิต และองค์กรในชุมชน เพื่อให้มีการดูแลผู้ป่วยอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ควรมีการจัดบริการป้องกันการเจ็บป่วยทางจิตในกลุ่มเสี่ยง ผ่านการเฝ้าระวัง ค้นหา และคัดกรองอย่างเป็นระบบ การพยาบาลจิตเวชจึงต้องใช้กระบวนการพยาบาลเป็นแนวทางในการวินิจฉัยและวางแผนการพยาบาล เพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง พร้อมกำหนดเป้าหมายให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ การปฏิบัติการพยาบาลควรใช้หลักการผสมผสานการดูแลบุคคล ครอบครัว และชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งตนเอง เผชิญปัญหา และปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม มุ่งเน้นการดูแลที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564) ที่เน้นการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพมนุษย์ สร้างความเป็นธรรม และลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564)

ดังนั้น พยาบาลจิตเวชจึงมีบทบาทสำคัญในการให้บริการแบบผสมผสาน ครอบคลุมทั้งการรักษา ป้องกัน ส่งเสริม และฟื้นฟูสุขภาพจิตและจิตเวช นอกจากการดูแลผู้ป่วยโดยตรงแล้ว การพยาบาลครอบครัวหรือผู้ดูแลก็เป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้ผู้ป่วยและครอบครัวสามารถปรับพฤติกรรมและการดูแลตนเองได้ดี ดำเนินกิจกรรมร่วมกันในครอบครัว อยู่ร่วมในสังคมอย่างยั่งยืน และป้องกันการเจ็บป่วยซ้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในบทบาทนี้ พยาบาลยังต้องประสานงานและสร้างความร่วมมือกับบุคลากรในทีมสุขภาพจิต หน่วยงานสาธารณสุข และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดกิจกรรมสำหรับผู้รับบริการอย่างทั่วถึง มีประสิทธิภาพ และเกิดผลลัพธ์สูงสุด ซึ่งแนวทางการส่งเสริมสุขภาพจิตและป้องกันการเจ็บป่วยทางจิตสามารถดังนี้ (ทัศนา บุญทอง และบุญทิพย์ สิริธรรังศรี, 2553)

1. การให้การศึกษาด้านสุขภาพจิต

เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพจิตแก่ครอบครัว และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ โดยสามารถจัดในรูปแบบรายบุคคล รายกลุ่ม หรือผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิดีโอ โพรทศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ ทั้งนี้ ควรปรับเนื้อหาให้เหมาะสมตามพัฒนาการของบุคคลในแต่ละช่วงวัย และกลุ่มเสี่ยงต่าง ๆ เพื่อให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพสูงสุด ดังนี้

1.1 การให้การศึกษาด้านสุขภาพจิตควรปรับให้เหมาะสมกับพัฒนาการของบุคคลในแต่ละช่วงวัย เนื่องจากพัฒนาการตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยผู้ใหญ่ หากได้รับการเลี้ยงดูหรือการตอบสนองที่ไม่เหมาะสม อาจก่อให้เกิดปัญหาทางจิตได้ง่าย

1.2 การให้การศึกษาในกลุ่มเสี่ยงที่มีโอกาสเกิดปัญหาสุขภาพจิต ได้แก่ กลุ่มคู่สมรส กลุ่มวัยทองและผู้สูงอายุ กลุ่มผู้ป่วยโรคเรื้อรัง และกลุ่มผู้ติดสารเสพติด

1.2.1 กลุ่มคู่สมรส พื้นฐานสุขภาพจิตที่ดีของคู่สมรสมีความสำคัญต่อการสร้างความสุขและความสมดุลในการดำเนินชีวิตคู่ของทั้งชายและหญิง กลุ่มนี้ควรได้รับการบริการด้านการปรึกษาเกี่ยวกับการใช้ชีวิตคู่ การเลี้ยงดูบุตร ตลอดจนการพัฒนาทักษะในการเผชิญกับความเครียดและการจัดการความเครียดอย่างเหมาะสม เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งและลดความเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพจิต

1.2.2 กลุ่มวัยทอง เพศหญิงที่เข้าสู่วัยหมดประจำเดือนจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและฮอร์โมน ซึ่งส่งผลต่อสภาพจิตใจ ทำให้มีความวิตกกังวลหรืออารมณ์เปลี่ยนแปลงได้ง่าย ดังนั้นในวัยนี้จึงควรมีการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการปรับตัวและทำความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสรีระที่ส่งผลต่อจิตใจ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอารมณ์และสุขภาพจิตที่ดี

1.2.3 กลุ่มผู้สูงอายุผู้สูงอายุเป็นวัยที่ร่างกายและจิตใจเริ่มเสื่อมสภาพส่งผลกระทบต่อทั้งทางร่างกายและจิตใจ วัยนี้ต้องการความเข้าใจและการยอมรับจากคนรอบข้าง มีความปรารถนาที่จะรักษาคุณค่าแห่งตนและได้รับการนับถือ บางครั้งอาจแสดงพฤติกรรมคล้ายเด็ก เช่น เรียกร้องความสนใจ ใจน้อย หรือกลัวการถูกทอดทิ้ง ดังนั้น การจัดกิจกรรมและบริการสำหรับผู้สูงอายุจึงควรครอบคลุมการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยสูงอายุ ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ โดยรวมถึงกิจกรรมสันทนาการ การออกกำลังกาย การเสริมสร้างสุขภาพจิต เช่น การฝึกสมาธิ และกิจกรรมที่ช่วยเสริมคุณค่าแห่งตน เพื่อส่งเสริมความสุข ความมั่นคงทางอารมณ์ และคุณภาพชีวิตที่ดี

1.2.4 กลุ่มผู้ป่วยเรื้อรังมักประสบปัญหาด้านสุขภาพจิต เนื่องจากต้องปรับตัวให้เข้ากับแผนการรักษา และเผชิญกับความเจ็บป่วยที่อาจคุกคามอย่างต่อเนื่อง รวมถึงความทุกข์ทรมานจากกระบวนการบำบัดรักษาบางประเภท ปัญหาสุขภาพจิตที่พบบ่อยในผู้ป่วยกลุ่มนี้ ได้แก่ ความเครียด ความกลัว ความวิตกกังวล ความท้อแท้ เบื่อหน่าย สิ้นหวัง และในบางรายอาจมีแนวโน้มรุนแรงถึงขั้นคิดฆ่าตัวตาย ดังนั้น ผู้ป่วยกลุ่มนี้ควรได้รับการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และกำลังใจในการเผชิญกับความเจ็บป่วยเรื้อรัง ผ่านกระบวนการให้คำปรึกษา การสนับสนุนทางสังคม และกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ เพื่อให้

สามารถจัดการกับความเครียดได้อย่างเหมาะสม และดำรงชีวิตอยู่กับโรคเรื้อรังได้อย่างมีสุขภาพจิตดีและมีความสุข

1.2.5 กลุ่มผู้ติดสารเสพติดและผู้ที่มีความเสี่ยงต่อการติดสารเสพติด เป็นกลุ่มที่ประสบปัญหาด้านจิตใจ ซึ่งมีสาเหตุจากฤทธิ์ของสารเสพติดและผลกระทบทางจิตใจจากการใช้สารเสพติดอย่างต่อเนื่อง รวมถึงความยากลำบากในการหยุดการใช้สารเสพติดอย่างถาวร การใช้สารเสพติดในระยะยาวอาจก่อให้เกิดความเปราะบางทางจิตใจ จนถึงขั้นเกิดโรคจิต สำหรับผู้ที่ติดสารเสพติดแล้ว สิ่งสำคัญคือการบำบัดรักษาเพื่อให้หายจากการติดสารเสพติดและป้องกันไม่ให้เกิดกลับไปใช้ซ้ำ ส่วนกลุ่มเสี่ยงโดยเฉพาะวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่มีความอยากรทดลองและเรียนรู้สิ่งใหม่ ควรเน้นการป้องกันโดยให้ความรู้ด้านสุขภาพจิตแก่ผู้ปกครอง ครอบครัว และชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจในสาเหตุของการติดสารเสพติด เช่น ความขัดแย้งในครอบครัว การขาดความรักและความอบอุ่น การขาดปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว และปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงในการทดลองและติดสารเสพติดในวัยรุ่นได้

2. กิจกรรมป้องกันปัญหาด้านสุขภาพจิต ตามแผนยุทธศาสตร์กรมสุขภาพจิตในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) ได้ดำเนินการผ่านโครงการพัฒนางานสุขภาพจิตเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพจิตต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาพจิตและป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับประชาชน นอกจากนี้ยังมีการให้ความรู้แก่ประชาชนโดยตรง พร้อมทั้งถ่ายทอดความรู้และทักษะผ่านเครือข่ายหรือแกนนำกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางสุขภาพจิตและเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลตนเองและผู้อื่นอย่างยั่งยืน

3. การดำเนินงานด้านมาตรการคุ้มครองสุขภาพจิตในปัจจุบันมีหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน มูลนิธิ และชุมชน ร่วมกันจัดกิจกรรมรณรงค์เพื่อคุ้มครองสุขภาพจิตของประชาชน รวมทั้งผู้ป่วยจิตเวช โดยมุ่งเน้นการสร้างความรู้ความตระหนักรู้ ส่งเสริมสิทธิด้านสุขภาพจิต และลดความเสี่ยงต่อปัญหาทางจิตใจ เพื่อให้ประชาชนและผู้ป่วยมีความปลอดภัยทางจิตใจและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

สรุป

บทบาทของพยาบาลในการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยพยาบาลมีหน้าที่ในการประเมินสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ คัดกรองกลุ่มเสี่ยง ให้ความรู้ คำแนะนำ และให้การดูแลแบบองค์รวม ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ เพื่อส่งเสริมให้

ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี เป้าประสงค์หลักคือ ป้องกันไม่ให้ผู้สูงอายุเกิดปัญหาสุขภาพจิต หรือเมื่อเกิดปัญหาสุขภาพจิตแล้วก็ไม่ให้ลุกลามหรือมีความรุนแรงมากขึ้น สามารถเผชิญกับปัญหา ไม่เกิดปัญหาสุขภาพจิตซ้ำขึ้นอีก การดำเนินงานด้านการส่งเสริมสุขภาพจิตพยาบาลจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ รู้จักบทบาทของตนเอง พร้อมทั้งต้องอาศัยทีมเครือข่าย ทั้งภาครัฐและเอกชนในการดำเนินงาน การส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ จึงจะประสบความสำเร็จตามเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้

เอกสารอ้างอิง

- กิตติกร นิลมานัต และรัตติ เวชประสิทธิ์. (2559). *การพยาบาลผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ 1*. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ชนิษฐา นันทบุตร และคณะ. (2555). *การเสริมสร้างทักษะแกนนำสร้างเสริมสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: ทีคิวพี.
- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2567). *การประเมินสุขภาพจิตของคนไทย* [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2567 จาก <http://checkin.dmh.go.th/dashboards>
- ดลนภา ไชยสมบัติ และนันท์ทิภา อนันต์ชัยพัทธนา. (2563). Factors influencing health promotion behaviors among pre-aging group. *วารสารพยาบาลและสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข*, 30(1), 135–147.
- ทัศนา บุญทอง และบุญทิพย์ สิริธรงค์ศรี. (2553). หน่วยที่ 3: การส่งเสริมสุขภาพจิตและการป้องกัน การเจ็บป่วยทางจิต. ใน *ท. บุญทอง และคณะ (บ.ก.), เอกสารการสอนชุดวิชา การส่งเสริมสุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวช หน่วยที่ 1–7* (พิมพ์ครั้งที่ 10). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ณัฐปภัสร์ นวลสีทอง, ธัญริศม์ ภูงศ์ชัย, อ้อยทิพย์ บัวจันทร์, และภัทรวรินทร์ ภัทรศิริสมบุญ. (2564). ความเครียดและภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรัง ตำบลนาเสียว จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารสาธารณสุขมหาวิทยาลัยบูรพา*, 16(2), 79–86.
- ลัดดา ดำริการเลิศ. (2555). การดูแลผู้สูงอายุแบบบูรณาการในชุมชน: ตอนที่ 1 สถานการณ์และความต้องการการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน. นครปฐม: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, สถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สนธยา มณีรัตน์, นาถนภา วงษ์ศีล, และประไพจิตร โสมภีร์. (2567). สุขภาพจิต ความท้าทาย ความต้องการ และแนวทางการส่งเสริมสุขภาพจิตในผู้สูงอายุ. *วารสารการพยาบาลและสุขภาพ*

- เอพีไฮท์ (APHEIT Journal of Nursing and Health), 6(3), e3619. สืบค้นจาก <https://rsujournals.rsu.ac.th/index.php/ajnh/article/view/3619>
- สำนักส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพจิต. (2560). *แนวทางการส่งเสริมและป้องกันปัญหาสุขภาพจิตในผู้สูงอายุ สำหรับโรงพยาบาลชุมชนและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สุนิสา คำชื่น, หฤทัย กงมหา, วิจิตร แผ่นทอง, และปรางทิพย์ ทาเสนาะ เอลเทอร์. (2563). *ภาวะสุขภาพจิตและปัจจัยที่เกี่ยวข้องในผู้สูงอายุ. วารสารวิจัยสุขภาพและการพยาบาล วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี กรุงเทพ*, 36(3), 150–163.
- American Psychiatric Nurses Association. (2020). What do psychiatric-mental health nurses do? [Internet]. Retrieved July 29, 2025, from <https://www.apna.org/14a/pages/index.cfm?pageid=3292#1>
- Elder, R., Evans, K., Nizette, D., & Trenoweth, S. (2014). *Mental health nursing: A manual for practice*. London: Churchill Livingstone Elsevier.
- Herrman, H., Saxena, S., & Moodie, R. (2004). *Promoting mental health: Concepts, emerging evidence, practice – Summary report*. Geneva: World Health Organization.
- Kittinakabuncha, N. (2018). Relationship between physical capacity, environment, social participation, and mental health of Thai elderly. *Journal of Population Studies*, 34(1), 1–40.
- Li, H., Ge, S., Greene, B., & Dunbar-Jacob, J. (2018). Depression in the context of chronic diseases in the United States and China. *International Journal of Nursing Sciences*, 6(1), 117–122.
- Phutsorn, C., & Pornsirivajrasin, K. (2018). Approaches to solving elderly social problems in Thailand. *Journal of Humanities and Social Sciences Research Network*, 1(1), 25–35.
- World Health Organization. (1997). *Health promotion glossary*. Geneva: WHO.
- World Health Organization. (2017). *Mental health action plan 2013–2020*. World Health Organization. https://www.who.int/mental_health/publications/action_plan/en/

DEVELOPING STRATEGIC MANAGEMENT GUIDELINES FOR THE EFFECTIVENESS OF OUTCOMES-BASED EDUCATION TO ENHANCE STUDENTS' INNOVATIVE ABILITY IN GUANGXI TECHNOLOGICAL COLLEGE OF MACHINERY AND ELECTRICITY, CHINA

¹Lu Shiyun and ²Nipaporn Khamcharoen

Dhonburi Rajabhat University

nipaporn.k@dru.ac.th

Received: August 17, 2025; **Revised :** September 8, 2025; **Accepted :** September 11, 2025

Abstract

The objectives of the research were: (1) to investigate the current challenges and needs in implementing OBE for fostering student innovation at Guangxi Technological College of Machinery and Electricity, and (2) to develop strategic management guidelines to improve the effectiveness of OBE in this context. Survey respondents included 293 students and 177 teachers selected through stratified random sampling from the college. The data was collected via a structured questionnaire and analyzed by using percentage, mean, and standard deviation. Additionally, a focus group of three education experts evaluated the proposed guidelines.

The research finding revealed that: (1) Students reported notable challenges in bridging theory and practice – for example, difficulty in balancing practical and theoretical learning (Mean = 3.56) – and a strong need for updated, industry-relevant course content (Mean= 3.62). They valued innovation highly (Mean = 3.52) but faced moderate obstacles in applying theoretical knowledge to real-world scenarios. Teachers indicated a moderate level of challenges in OBE implementation (Mean = 2.96), particularly citing the need for clearer OBE integration guidelines, more training, interdisciplinary collaboration, and resources to support innovative teaching. (2) A strategic management guideline was developed comprising four key components: 1) Curriculum Enhancement and Innovative Teaching, 2) Faculty Development and Training, 3) Practical Learning Opportunities, and 4) Industry and Community Partnerships.

Keywords: Outcomes-Based Education (OBE), Strategic Management Guidelines, Innovative Ability, Curriculum Optimization

¹ Master's student, Faculty of Education, Dhonburi Rajabhat University

² Faculty of Education, Dhonburi Rajabhat University

Introduction

In recent years, China's vocational education circles have paid more and more attention to improving students' practical skills and innovative ability. This shift is driven by the growing demand for a workforce that in my opinion is not only technologically savvy, but also creatively problem-solving and adaptable. Guangxi Mechanical and Electrical Vocational and Technical College is a leading vocational and technical college in Guangxi, which strives to cultivate graduates with strong innovation ability in addition to technical ability, which can be known first, thus reflecting this trend. However, I think that like many vocational colleges, the College faces challenges in developing effective training management strategies to significantly increase students' innovative capabilities. Previous research has emphasized that integrating innovative practices into vocational training is critical to meeting the needs of modern industries (Shi, 2012), and aligning education with market needs and technological advances is critical to maintaining the relevance of vocational programs (Zhao & Zhang, 2020). Outcome-based education (OBE) has been widely adopted as a learner-centered approach to achieve these goals. OBE focuses on well-defined learning outcomes and designing the curriculum 'backwards' to ensure that students achieve these outcomes (Spady, 1994). In vocational and technical education, OBE is seen as a way to better align teaching with industry requirements and develop skills such as innovation and problem solving. However, effective OBE implementation requires strategic academic management - including updated curricula, appropriate teaching methods, teacher training, and assessment systems - to truly bridge the gap between classroom learning and job skills (Cortini et al., 2024; Xu & Zhang, 2020). Despite the potential benefits, implementing OBE in practice can be challenging. Institutions may face limited resources, inadequate preparation of teachers, and a lack of clear guidelines for integrating OBE principles into everyday teaching. In vocational colleges in China, research has pointed out difficulties such as the inconsistency between curriculum and outcome goals and the difference in teachers' understanding of out-of-body ability (Pan & Yu, 2015; Zhang & Li, 2019). Guangxi Mechanical and Electrical Vocational Technical College is no exception: In order to stay at the forefront of educational innovation, it can be seen that it must address the gaps in existing training programs. Initial observations at the College suggest that while students and faculty recognize the importance of the ability to innovate, current teaching strategies and curriculum design may not fully support the development of this skill. It follows that there is an urgent need for a structured framework or guidelines to manage the implementation of OBE more effectively - ensuring that curriculum content keeps pace with industry trends, that teaching methods actively engage students in applying knowledge, and that both teachers and students are supported in the transition to a results-focused learning environment.

Research Objectives

1. To investigate the current challenges and needs related to the effectiveness of outcomes-based education for enhancing students' innovative ability at Guangxi Technological College of Machinery and Electricity.
2. To investigate the influence of outcomes-based education on students' innovative ability.

3. To develop strategic management guidelines to enhance the effectiveness of outcomes-based education at Guangxi Technological College of Machinery and Electricity.

Research Methodology

Population and Samples

This study took place at Guangxi Technological College of Machinery and Electricity in Nanning, Guangxi Province, China. The research population included all on-campus students 1100 and faculty 316. A stratified random sampling method was employed to ensure students and teachers from different academic departments were adequately represented. The final sample comprised 293 students and 177 teachers. The student sample included mainly senior students, while the teacher sample included frontline instructors and teaching administrators. All participants took part voluntarily.

Research Instrument

The primary instrument for this study was a questionnaire, supplemented by an outline for expert interviews. The questionnaire, designed by the researcher according to relevant literature and research objectives, consists of two main parts: (1) demographic information, and (2) items focusing on issues related to OBE implementation and innovation training. The questionnaire items employ a five-point Likert scale (1 = strongly disagree, 5 = strongly agree), covering aspects such as teaching strategies, resource support, curriculum content, practice opportunities, and innovation outcomes. To ensure content validity, three experts in vocational education reviewed the questionnaire, and the Index of Item-Objective Congruence (IOC) ranged from 0.67 to 1.00, meeting the research requirements. The questionnaire's reliability was 0.82, indicating satisfactory internal consistency.

Based on the initial questionnaire results, a preliminary strategic management guideline was drafted, along with a follow-up interview outline. Three experts in the fields of vocational education and educational administration were invited to review these guidelines, offering feedback via semi-structured interviews. The expert evaluations (IOC indices) were used to assess the alignment of guidelines with identified needs, ensuring that the final version was both conceptually valid and practically feasible.

Data Collection

Initially, the researcher distributed the questionnaire both online and in-person. With institutional approval, researchers explained the study objectives to student participants, who completed the questionnaires anonymously during class. Teacher questionnaires were circulated via the college's academic system.

Subsequently, based on the preliminary findings, the researcher developed a draft strategic management guideline for enhancing OBE's effectiveness in promoting student innovation. Three experts were invited for focus group discussions to evaluate the guideline's completeness, feasibility, and suitability. These discussions were recorded and transcribed. After two rounds of expert consultation, the strategic management guideline was revised and finalized, and the IOC results served as qualitative evidence to validate the guidelines.

Data Analysis

For quantitative data, this study combined descriptive and inferential statistics. First, frequency and percentage were used to describe demographic characteristics. Next, means and standard deviations (S.D.) were calculated for each item and dimension in the second section of the questionnaire to depict how students and teachers evaluated OBE practices and innovation training.

For the qualitative component, the researcher employed content analysis to summarize the crucial elements and recommendations from expert interviews. The IOC indices from the experts were also reviewed to determine which strategies to retain or refine in the final guideline.

Research Results

1. The current challenges and needs related to the effectiveness of outcomes-based education.

Table 1 Current challenges and needs related to Outcomes-Based Education

Questions	n=293		Level of Opinion
	$\bar{X}$	S.D.	
1. The curriculum effectively integrates outcomes-based education principles.	2.45	1.40	Low
2. There are sufficient resources available to support outcomes-based education.	2.88	1.35	Middle
3. The current teaching methods enhance my ability to innovate and solve problems creatively.	3.02	1.39	Middle
4. I face challenges in applying theoretical knowledge to practical scenarios.	3.54	1.42	High
5. The faculty provides adequate support for innovative projects.	2.65	1.31	Middle
6. There is a need for more hands-on training in my field of study.	2.98	1.36	Middle
7. The current evaluation methods accurately measure learning outcomes.	3.59	1.45	High
8. I find it difficult to engage with online learning platforms.	3.12	1.38	Middle
9. Practical skills training is not adequately integrated into my courses.	2.77	1.28	Middle
10. The faculty encourages the use of innovative tools and technologies in projects.	2.35	1.44	Low
11. There is a lack of interdisciplinary collaboration opportunities.	2.85	1.33	Middle
12. I feel well-prepared to meet the demands of the modern workforce.	3.08	1.41	Middle
13. Outcomes-based education aligns with my learning style.	2.55	1.30	Middle
14. There is a need for more updated course materials that reflect industry trends.	3.62	1.39	High
15. The college provides adequate career support services.	2.15	1.35	Low
16. I am aware of the importance of innovation in my field of study.	3.52	1.43	High
17. The teaching methods used encourage active participation and engagement.	2.90	1.37	Middle
18. I find it challenging to balance practical and theoretical learning.	3.56	1.40	High
19. There is adequate support for students who need help with outcomes-based education.	2.61	1.32	Middle
20. I believe that more practical examples should be included in the curriculum.	2.95	1.29	Middle
Total	2.96	1.37	Middle

According to table 1, as you can see in the table, the total average of current challenges and needs related to Outcomes-Based Education was at a middle level (2.96). This score suggest that while students recognize the importance of aligning OBE with innovative and industry-relevant materials, they also perceive shortcomings in institutional support—especially in terms of career services, encouragement from faculty, and sufficient OBE-oriented infrastructure. The question 14 “There is a need for more updated course materials that reflect industry trends” received the highest score

(Mean = 3.62, S.D. = 1.39). The question 7 “The current evaluation methods accurately measure learning outcomes” was also rated highly (Mean = 3.59, S.D. = 1.45). Similarly, the question 18 “I find it challenging to balance practical and theoretical learning” yielded a high score (Mean = 3.56, S.D. = 1.40), while question 4 “I face challenges in applying theoretical knowledge to practical scenarios” had a nearly comparable high score (Mean = 3.54, S.D. = 1.42). Additionally, the question 16 “I am aware of the importance of innovation in my field of study” was slightly lower but still among the more elevated scores (Mean = 3.52, S.D. = 1.43).

Table 2 Challenges and needs in implementing Outcomes-Based Education

Questions	N=177		Level of Opinion
	$\bar{X}$	S.D.	
1. The current curriculum adequately reflects outcomes-based education principles.	3.58	1.40	High
2. Sufficient resources are available to implement outcomes-based education effectively.	2.60	1.35	Middle
3. There are clear guidelines provided for teachers to integrate outcomes-based education in their teaching.	3.54	1.42	High
4. I face challenges in aligning my teaching strategies with outcomes-based education objectives.	2.45	1.33	Low
5. Professional development programs are sufficient to prepare teachers for outcomes-based education.	2.85	1.36	Middle
6. The assessment methods used effectively measure student outcomes.	2.98	1.38	Middle
7. There is a need for more interdisciplinary collaboration among departments to enhance outcomes-based learning.	3.56	1.43	High
8. I have sufficient autonomy to modify my teaching methods to better align with outcomes-based education.	2.70	1.31	Middle
9. The college provides adequate support for teachers implementing innovative teaching strategies.	2.50	1.34	Low
10. Outcomes-based education has improved the overall quality of teaching and learning.	2.95	1.37	Middle
11. It is challenging to incorporate practical skills training into outcomes-based education.	2.88	1.39	Middle
12. There is a strong emphasis on developing students' innovative abilities in my department.	2.40	1.35	Low
13. The feedback from students is valuable in enhancing outcomes-based education practices.	2.90	1.32	Middle
14. I find it difficult to balance traditional teaching methods with outcomes-based approaches.	2.20	1.28	Low
15. The college's strategic management supports the effective implementation of outcomes-based education.	3.55	1.44	High
16. I believe more practical examples should be included in teaching to better meet outcomes-based objectives.	3.00	1.41	Middle
17. There is a need for ongoing training to keep up with the latest educational technologies and strategies.	3.62	1.45	High
18. Collaboration with industry partners enhances the relevance of outcomes-based education.	2.75	1.36	Middle
19. I am satisfied with the current evaluation methods for assessing student innovation.	2.30	1.29	Low
20. I believe that outcomes-based education is essential for preparing students for future challenges.	3.10	1.38	Middle
Total	2.92	1.37	Middle

According to table 2, the total average of current challenges and needs related to Outcomes-Based Education was at a middle level (2.92). As you can see in the table, the question 17 “There is a need for ongoing training to keep up with the latest educational

technologies and strategies.” received the highest score (Mean=3.62, S.D. = 1.45). The question 1 “The current curriculum adequately reflects outcomes-based education principles.” followed closely with a relatively high score (Mean=3.58, S.D. = 1.40). Similarly, question 7 “There is a need for more interdisciplinary collaboration among departments to enhance outcomes-based learning.” posted a high result (Mean=3.56, S.D.=1.43). The question 15 “The college’s strategic management supports the effective implementation of outcomes-based education.” likewise scored well (Mean=3.55, S.D. = 1.44), while question 3 “There are clear guidelines provided for teachers to integrate outcomes-based education in their teaching.” also garnered a relatively high value (Mean= 3.54, S.D. = 1.42).

2. The influence of outcomes-based education on students' innovative ability.

Table 3 Influence of Outcomes-Based Education on students’ innovative ability

Questions	n=293		Level of Influence
	$\bar{X}$	S.D.	
1. Outcomes-based education has improved my critical thinking skills.	3.02	1.38	Middle
2. The education provided helps me to generate new ideas and solutions.	2.45	1.32	Low
3. I feel more prepared for the workforce due to the outcomes-based education approach.	3.58	1.41	High
4. There is a strong emphasis on developing innovative capabilities in my coursework.	3.65	1.40	High
5. I find it easier to adapt to new technologies and methods because of my education.	3.54	1.37	High
6. Participating in project-based learning has enhanced my practical skills and innovative thinking.	2.98	1.36	Middle
7. Collaborative projects with peers have been beneficial in enhancing my creative problem-solving skills.	3.56	1.45	High
8. The education I receive is relevant to real-world applications and challenges.	3.55	1.44	High
9. I am encouraged to explore new ideas and take risks in my studies.	2.90	1.33	Middle
10. The learning environment fosters creativity and innovation.	2.35	1.39	Low
11. I believe that outcomes-based education enhances my entrepreneurial skills.	2.88	1.35	Middle
12. The faculty supports student innovation and entrepreneurship initiatives.	2.50	1.31	Low
13. My education encourages me to think about the social impact of my work.	2.95	1.34	Middle
14. The use of digital tools in my education has improved my learning experience.	2.60	1.42	Middle
15. I am motivated to continue learning and improving my skills after graduation.	3.10	1.36	Middle
16. The education provided helps me to understand global industry trends.	2.70	1.30	Middle
17. I feel confident in applying what I have learned to real-life situations.	2.85	1.38	Middle
18. My coursework includes discussions on ethical considerations in innovation.	2.95	1.40	Middle
19. I have had opportunities to participate in innovation competitions or exhibitions.	2.20	1.29	Low
20. I believe that outcomes-based education prepares me well for future challenges.	3.00	1.39	Middle
Total	2.97	1.37	Middle

According to table 3, the total average of the influence of outcomes-based education on students' innovative ability was at a middle level (2.97). As you can see in the table, the question 4 “There is a strong emphasis on developing innovative

capabilities in my coursework” received the highest score (Mean=3.65, S.D. = 1.40). Next, question 3 “I feel more prepared for the workforce due to the outcomes-based education approach” also reached a relatively high mean (Mean=3.58, S.D. = 1.41). The question 7 “Collaborative projects with peers have been beneficial in enhancing my creative problem-solving skills” scored slightly lower but still significant (Mean= 3.56, S.D. = 1.45). Following these, question 8 “The education I receive is relevant to real-world applications and challenges” came in high (Mean=3.55, S.D. = 1.44), and question 5 “I find it easier to adapt to new technologies and methods because of my education” earned a similarly elevated score (Mean=3.54, S.D. = 1.37).

These findings reveal that while students feel OBE has some positive impact—particularly regarding real-world readiness, teamwork, and adaptability—there is a perceived lack of institutional or faculty-driven initiatives (e.g., innovation competitions, active entrepreneurship support) that could further amplify their innovative abilities.

Table 4 Influence of Outcomes-Based Education on teaching and student innovation

Questions	n=177		Level of Influence
	$\bar{X}$	S.D.	
1. Outcomes-based education encourages a focus on critical thinking and problem-solving skills in students.	2.98	1.36	Middle
2. The use of outcomes-based education has improved my teaching practices.	3.58	1.40	High
3. Outcomes-based education supports the integration of innovative teaching methods in the classroom.	3.65	1.42	High
4. The emphasis on outcomes-based education has led to increased student engagement in my classes.	2.45	1.34	Low
5. I have observed a positive impact of outcomes-based education on students' ability to apply knowledge practically.	2.90	1.39	Middle
6. Outcomes-based education allows for more flexibility in teaching to accommodate diverse learning needs.	2.55	1.33	Middle
7. The integration of digital tools in teaching has been beneficial in achieving outcomes-based education goals.	3.56	1.43	High
8. Outcomes-based education encourages collaboration among students in innovative projects.	3.55	1.41	High
9. There is a strong alignment between outcomes-based education and the development of students' entrepreneurial skills.	2.85	1.35	Middle
10. The focus on student outcomes has improved the quality of feedback I provide.	3.54	1.44	High
11. I believe outcomes-based education enhances the overall learning experience for students.	2.60	1.30	Middle
12. Outcomes-based education promotes the development of ethical and socially responsible behavior in students.	2.20	1.28	Low
13. I feel equipped to handle the challenges of implementing outcomes-based education.	2.95	1.38	Middle
14. The outcomes-based approach has increased my awareness of global trends in education.	2.80	1.36	Middle
15. Collaboration with colleagues enhances my ability to implement outcomes-based education effectively.	2.40	1.29	Low
16. I believe there is a need for more support and resources to fully implement outcomes-based education.	2.70	1.32	Middle
17. Outcomes-based education has positively impacted students' ability to innovate.	2.90	1.37	Middle
18. The use of practical examples in teaching helps achieve outcomes-based	3.00	1.41	Middle

education objectives.

19. Outcomes-based education supports the use of formative assessments in my teaching practices. 2.95 1.34 Middle

20. I am confident in the long-term benefits of outcomes-based education for student success. 3.10 1.39 Middle

	Total	2.96	1.37	Middle
--	-------	------	------	--------

According to table 4, the total average of the influence of outcomes-based education on teaching and student innovation was at a middle level (2.96). As you can see in the table, the question 3 “Outcomes-based education supports the integration of innovative teaching methods in the classroom.” achieves the highest score (Mean= 3.65, S.D. = 1.42). The question 2 “The use of outcomes-based education has improved my teaching practices.” is also high (Mean= 3.58, S.D. = 1.40). Next, question 7 “The integration of digital tools in teaching has been beneficial in achieving outcomes-based education goals.” registered a comparatively high mean (Mean= 3.56, S.D. = 1.43). The question 8 “Outcomes-based education encourages collaboration among students in innovative projects.” likewise rated high (Mean=3.55, S.D. = 1.41). Finally, question 10 “The focus on student outcomes has improved the quality of feedback I provide.” performed almost on par with the preceding items (Mean= 3.54, S.D. = 1.44).

Although teachers recognize that OBE supports innovative methods and fosters collaboration, they also highlight limitations in areas like ethical development, inter-faculty coordination, and effective student engagement.

3. The strategic management guidelines to enhance the effectiveness of outcomes-based education.

The strategic management guidelines for enhancing outcomes-based education (OBE) at Guangxi Technological College of Machinery and Electricity have passed an expert review and can be used as a practical management framework for improving students’ innovative ability. These guidelines consist of four units, namely: 1. Modernize OBE Curriculum and Resources 2. Strengthen the Professional Development of Teaching Staff 3. Optimize Practical Training and Industry Engagement 4. Foster a Campus-wide Culture of Collaboration and Innovation. All four units were evaluated by three experts for their correctness and applicability; the results, expressed as IOC (Index of Conformity) values, ranged from 0.67 to 1.00. This indicates that the developed guidelines meet essential validity and reliability standards, and they can therefore be effectively used to guide outcomes-based education at the college—particularly in fostering students’ creativity and adaptability. The four units draw on the highest-scoring needs identified in the student and teacher questionnaires. Students reported three top needs, and teachers had three top needs; among these, two overlapping priorities emerged: (1) the necessity for more hands-on, industry-relevant coursework to bridge theory and practice, and (2) a more cohesive, supportive environment that encourages continuous professional growth and interdisciplinary teamwork. By integrating these overlapping needs, the study merged the six major concerns into the four comprehensive units listed above, resulting in a strategic framework that responds directly to both stakeholder groups. Some students, particularly those in advanced technical programs, face complex challenges when trying to convert theoretical learning into innovative, real-world applications—often due to insufficient or outdated resources and limited links with industry partners. In addition, teachers emphasize the importance of ongoing training so they can stay current with educational technologies and methodologies conducive to cultivating students’ innovative skill sets. As an educational

organization, the college has a responsibility to formulate specialized guidelines not only to address these gaps but also to provide holistic academic management. By doing so, Guangxi Technological College of Machinery and Electricity can more effectively support students' OBE-driven development and equip them with the creative competencies vital for success in today's rapidly evolving industries.

Discussion

The results of the survey on outcomes-based education (OBE) challenges, needs, and its influence on students' innovative ability at Guangxi Technological College of Machinery and Electricity indicate that learners generally possess a “moderate” level of understanding and engagement with OBE, suggesting room for enhancing both awareness and application of its core principles. Good OBE practice not only requires clearly defined learning outcomes but also fosters a holistic environment in which students can internalize these objectives and connect them to real-world problem-solving (Spady, 1994). When students are insufficiently informed about the relevance of OBE, they may perceive it as secondary compared to their main technical studies, thus missing opportunities to cultivate creative and adaptive skills. Bridging this gap requires students to be proactive in embracing OBE, while also embedding OBE-oriented strategies—such as project-based or collaborative learning—across various subjects to increase their motivation and depth of learning (Blumenfeld et al., 1991).

Survey findings likewise demonstrate that teachers' professionalism and interdisciplinary collaboration efforts register at a relatively “high” level, yet certain pedagogical and institutional gaps persist. This resonates with earlier research indicating that maintaining a systematic and standardized approach to OBE depends heavily on educator competencies, ongoing faculty development, and alignment with real-world industry demands (Li and Shen, 2021). For instance, some respondents highlighted the need for more comprehensive training programs that equip instructors with both robust theoretical understanding and practical experience—mirroring the argument by Biggs and Tang (2011) that teaching quality must be continually refined to support student-centered and outcomes-focused instruction.

In addition, there is an evident need to foster a campus culture more conducive to innovation, aligning with the observations of Herrera and Narandia (2021), who emphasize the role of collaborative and creative learning environments in cultivating new ideas. Limited parental or community engagement (analogous in concept to the “family-school cooperation” theme from the mental health context in the exemplar) can further impede holistic student development, underlining the importance of forging stronger partnerships both within the institution—through interdisciplinary projects—and beyond, through industry collaborations that provide authentic learning scenarios (Xu and Zhang, 2020). Such partnerships ensure that students not only master technical skills but also adapt to emergent technologies and industry shifts, a core principle of successful vocational education programs (Wang and Chen, 2020).

Taken together, these observations highlight the importance of comprehensive academic administration guidelines. Building on the highest-priority areas identified by students and teachers—such as ongoing faculty training, updated industry-aligned resources, improved cross-department collaboration, and creation of innovative project opportunities—the guidelines proposed in this study offer a structured approach to reinforce OBE principles. Similar to how sustained guidance is advocated in other

contexts (Pan and Yu, 2015), the integration of well-defined strategic management in OBE can support a more consistent, research-based approach to teaching, learning, and assessment. In doing so, Guangxi Technological College of Machinery and Electricity can evolve into an educational environment that not only hones technical expertise but also ingrains the creative problem-solving and entrepreneurial thinking vital for success in an ever-evolving industrial landscape.

References

- Biggs, J., & Tang, C. (2011). *Teaching for Quality Learning at University (4th ed.)*. Open University Press, 45–57.
- Blumenfeld, P. C., Soloway, E., Marx, R. W., Krajcik, J. S., Guzdial, M., and Palincsar, A. (1991). Motivating project-based learning: Sustaining the doing, supporting the learning. *Educational Psychologist*, 26(3-4), 369-398.
- Cortini, M., Ceruti, C., & Zonta, D. (2024). Innovation in education systems: The role of creativity and digitalization. *Journal of Educational Change*, 15(2), 198–202.
- Herrera, M., & Narandia, S. (2021). Collaborative learning environments in vocational education: Enhancing innovation. *Journal of Vocational Learning*, 12(1), 25–32.
- Li, X., & Shen, Y. (2021). Innovation in vocational education: An empirical study of industry partnerships in China. *Journal of Vocational Education Studies*, 11(2), 98–104.
- Pan, M., & Yu, X. (2015). Challenges in adopting outcomes-based education in rural vocational schools. *Journal of Educational Reform*, 8(2), 201–213.
- Shi, W. (2012). *Development of TVET in China: Issues and Challenges*. In M. Pilz (Ed.), *The Future of Vocational Education and Training in a Changing World*, 85-95.
- Spady, W. (1994). *Outcome-Based Education: Critical Issues and Answers*, 15-29.
- Wang, T., and Chen, Z. (2020). Transforming vocational education in China: A focus on employability and innovation. *Journal of Vocational Education Research*, 14(3), 331-339.
- Xu, H., and Zhang, Y. (2020). Industry collaborations in vocational education: Enhancing student innovation through practical training. *Journal of Industry-Education Collaboration*, 10(3), 203-210.
- Zhang, P., & Li, R. (2019). The evolution of vocational education in China: Challenges and future directions. *Educational Development Journal*, 10(1), 112–119.
- Zhao, J., & Zhang, H. (2020). The role of innovation in vocational education: A study of China's technical colleges. *Vocational Training and Innovation Review*, 34(4), 456–469.